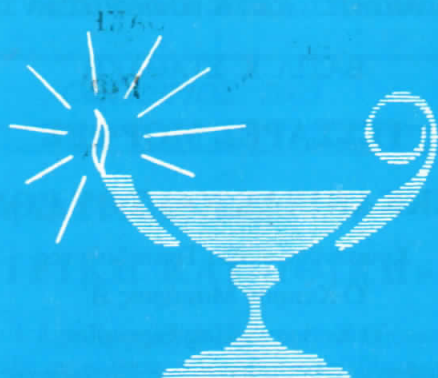

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΙΑΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ

ΕΤΟΣ 66ον

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2003

ΑΡΙΘ. 644

€ 0,90

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

ΜΟΛΙΣ ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗ

ΤΕΣΣΑΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Χρῦσανθος ὁ ἀπὸ Τραπεζοῦντος

Ὁ Κύπρου Μακάριος Β΄

Ὁ Κασσανδρείας Εἰρηναῖος

Ἰωακείμ Γ΄ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης

Ε. Ν. ΜΟΣΧΟΥ

ΤΟΜΑΣ ΣΤΕΡΝΣ ΕΛΙΟΤ

Τὸ ἀληθινὸ τοῦ πρόσωπο καὶ

ὁ συμβολισμὸς τοῦ ἔργου τοῦ

ΔΗΜ. Λ. ΒΑΛΛΗΝΔΡΑ

Δρος Ποινικῶν ἐπιστημῶν

Ἐπιτίμου Δικηγόρου

ΘΕΜΑΤΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΑΘΟΛΟΓΙΑΣ

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρότση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 32 21 283

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 66ον

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2003

Άριθ. 644

5η ΙΑΤΡΙΚΗ ΗΜΕΡΙΔΑ «ΙΑΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ»

Στις 12 Ἀπριλίου ἐ. ἔ., ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἐπιστημόνων διοργάνωσε τὴν 5η Ἱατρικὴ Ἡμερίδα τῆς μὲ θέμα: «Ἱατρικὴ καὶ Ἡθικὴ».

Μετὰ τὴν προσφώνηση - χαιρετισμὸ τοῦ ἱατροῦ κ. Θρασυβούλου Κετσέα ἐκ μέρους τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐνώσεως, ἔγιναν κατὰ σειρᾶν, οἱ παρακάτω τέσσερις εἰσηγήσεις καὶ δύο διαλέξεις, οἱ ὅποιες καὶ δημοσιεύονται στὸ παρὸν τεῦχος. Στὸ τέλος τῆς Ἡμερίδας ἐπηκολούθησε ἐνδιαφέρουσα συζήτηση.

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

1. «Ἱατρικὴ Φιλοσοφοῦσα, ἀπὸ τὸν καρδιολόγο διδάκτορα Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, κ. Μιχάλη Μηλίγκο.
2. «Ἡ Ἡθικὴ στὴν ἱατρικὴ ἔρευνα καὶ στὶς ἐφαρμογές τῆς», ἀπὸ τὸν καρδιολόγο, καθηγητὴ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, κ. Ἀθανάσιον Ἀβραμίδη.
3. «Νοσοκομειακὴ Ἱατρικὴ καὶ Ἡθικὴ», ἀπὸ τὸν παιδίατρο, Ὁμότιμ. Καθηγητὴ τοῦ Creighton University, USA, κ. Γεώργιον Μαραγκό.
4. «Ἱατρικὴ: Λειτουργησιμὸς - Ἀποστολή», ἀπὸ τὸν χειρουργό, καθηγητὴ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, κ. Βασίλειον Κέκην.

ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ

1. «Ἡ Ἱατρικὴ Παιδεία στὸν 21ο αἰῶνα καὶ οἱ Ἡθικὲς ἀξίες», ἀπὸ τὸν Ὁμότ. καθηγητὴ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, κ. Γεώργιον Δαΐκον.
 2. «Νομικὰ καὶ ἠθικὰ προβλήματα ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὸν πρόσφατο νόμο γιὰ τὴν ἱατρικὴ ὑποβοήθηση τῆς ἀνθρώπινης ἀναπαραγωγῆς», ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Νομικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ Ἀκαδημαϊκό, κ. Ἀπόστολον Γεωργιάδην.
- Οἱ «ΑΚΤΙΝΕΣ» ἀφιερώνουν αὐτὸ τὸ τεῦχος στὴν παρουσίαση τῆς 5ης Ἱατρικῆς Ἡμερίδας τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, μὲ τὴν δημοσίευση τῶν εἰσηγήσεων καὶ διαλέξεων καὶ μὲ τὴν πεποίθηση, ὅτι προσφέρουν ἀξιόλογα κείμενα συγχρόνου ἱατρικοῦ προβληματισμοῦ.

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ - ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Ἡ Ἱατρικὴ εἶναι ἡ μόνη ἐπιστῆμη τῆς ὁποίας ἡ ἄσκηση, στὴν πράξη, προϋπέθετε, ἀνέκαθεν, ἕναν Ὁρκο, πράγμα πού ἀποδεικνύει τὴ σχέση της μὲ τὴν Ἡθική.

Καὶ ἐνῶ ὅλους τοὺς περασμένους αἰῶνες «οἱ φυλάγοντες Θερμοπῦλες», στὴν Ἱατρικὴ, εἶχαν νὰ ἀντιμετωπίσουν ζητήματα, ὅπως ἡ ἀμέλεια, ἡ κερδοσκοπία καὶ ἄλλα, τὰ ὁποία ἀναφέρονται στὸν Ὁρκο τοῦ Ἱπποκράτους, κατόπιν προστέθηκαν νεώτερα ζητήματα ἠθικοῦ προβληματισμοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάμιξη τῆς Πολιτείας στὴν ἐξάσκηση τῆς Ἱατρικῆς.

Αὐτό, ὅμως, τὸ ὁποῖο πολλαπλασίασε τὰ προβλήματα καὶ μεγιστοποίησε τὴ σημασία τῆς ἠθικῆς στὴν Ἱατρικὴ, εἶναι ἡ σύγχρονη καὶ ραγδαία πρόοδος τῆς Βιοτεχνολογίας (ὑποδοήθηση τῆς ἀνθρώπινης ἀναπαραγωγῆς, πειραματισμὸς σὲ ἀνθρώπινα ἔμβρυα, κλωνοποίηση, γενετικὴ μηχανικὴ μὲ ἐπέμβαση στὰ γονίδια, κ. ἄ.).

Ἡ Χριστιανικὴ ἀντίληψη γιὰ τὴν Ἱατρικὴ, ὡς λειτουργημὰ ἱερῆς ὑπηρεσίας καὶ προσφορᾶς Ἀγάπης γιὰ τὸν Ἄνθρωπο -«εἰκόνα Θεοῦ»-, πέρα ἀπὸ τὴν ἀπαραίτητη ἐπιστημονικὴ καὶ ἐπαγγελ-

ματικὴ δεοντολογία, προχωρεῖ βαθύτερα. Διεisdύει καὶ πρὸς τὸν ὀρθὸ τρόπο ἀντιμετωπίσεως τῶν ἐπειγόντων ἠθικῶν διλημμάτων, τὰ ὁποῖα ἀνακύπτουν στὴν πράξη, τόσο γιὰ τὸ «λειτουργγὸ ὑγείας», ὅσο καὶ γιὰ τὸν «ἀποδέκτη ὑγείας».

Ἡ Χριστιανικὴ Ἀνθρωπολογία θεωρεῖ ὅτι, μὲ τὴν πνευματικὴ εὐαισθησία καὶ τὴν ἠθικὴ ἀντίληψη στὴν ἄσκηση τῆς Ἱατρικῆς -θεραπευτικὰ καὶ ἐρευνητικὰ- ἐξασφαλίζεται μιὰ βαθεῖα ἠθικὴ ποιότητα στὴν μεγάλη Ἐπιστῆμη καὶ Τέχνη, τὴν Ἱατρικὴ.

Ἡ σημερινὴ Ἡμερίδα τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων πιστεύει ὅτι, οἱ εισηγήσεις καὶ οἱ διαλέξεις της θὰ προσφέρουν σημαντικὰ ἐρεθίσματα σκέψεων, πάνω στοὺς προβληματισμοὺς μας.

Ἐκ μέρους τοῦ Δ. Σ. τῆς Ἐνώσεως καὶ τοῦ «Κύκλου Ἱατρῶν» της, εὐχαριστοῦμε θερμότερα τοὺς ὁμιλητές, γιὰ τὸν κόπο πού ἀνέλαβαν, καθὼς καὶ ὅλους τοὺς συνέδρους, γιὰ τὴν παρουσία καὶ συμμετοχὴ τους στὴν ἐκδήλωση τῆς Χ.Ε.Ε.

ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟΣ Β. ΚΕΤΣΕΑΣ
Ὁφθαλμίατρος

ΙΑΤΡΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥΣΑ

*«Ὅστις ἂν ἀληθὴς ἰατρός ᾖ,
πάντως οὗτός ἐστι καὶ φιλόσοφος»*

Γαληνός

Φιλοσοφία, γενικῶς, σημαίνει «φιλία - ἀγάπη γιὰ τὴ Σοφία» καὶ μὲ τὸν ὄρο Σοφία ἐννοοῦμε «θεωρητικὴ γνώση μὲ ἀσκησιὴ ἀρετῆς»¹. Συνεπῶς, ὡς φιλόσοφος ἀξιολογεῖται «αὐτὸς ποὺ εἶναι θεωρητικὸ πνεῦμα καὶ ἠθικὴ προσωπικότης».

Εἰδικώτερα, ἡ Φιλοσοφία τῆς Ἱατρικῆς, κατὰ τὸν καθηγητὴ τῆς Ἱστορίας κ. Ἀριστοτέλη Εὐτυχιάδη, «συνίσταται στὴ φιλοσοφικὴ θεώρηση, τὸ χαρακτηρισμὸ καὶ τὴν ἠθικοδεοντολογικὴ καθοδήγηση τῆς Ἱατρικῆς, ὡς ἐπιστήμης, τέχνης, ἀσκήσεως, ἐρεῦνης καὶ κοινωνικῆς ἐφαρμογῆς».

Ὁ Ἱπποκράτης, πατέρας καὶ δάσκαλος τῆς Ἱατρικῆς, φιλόσοφος ποὺ «φθάνει καὶ θεολογεῖ ξεκάθαρα καὶ εὐαίσθητα μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὴν τέχνη του», θαυμάζοντας τὸ γιὰ τὸ, ὁ ὁποῖος φιλοσοφεῖ στὴ δουλειά του, ἔφθασε στὸν ὑπερβολικὸ χαρακτηρισμὸ «ἠετρὸς φιλόσοφος ἰσόθεος»².

Πάγκοινη εἶναι ἡ διαπίστωση ὅτι, σὲ ὅλους τοὺς καιροὺς, ἡ Φιλοσοφία κράτησε τὴν ἐπιρροή της στὴν τρέχουσα ἱατρικὴ. Φιλοσοφία καὶ Ἱατρικὴ -γόνοι ἑλληνικοὶ-ἀνέκαθεν ὑπηρετήσαν τὸν ἄνθρωπο συντροφευμένες. Καὶ οἱ δύο τους, θεωρώντας τὸν ἄνθρωπο ὡς σωματοψυχικὴ καὶ πνευματικὴ ὄντοτητα, προσπαθοῦν «νά κατανοήσουν τὸ ὑγιαίνειν, τὸ νοσεῖν, τὸ θνήσκειν, τὸ ζῆν, τὸ θεραπεῦειν καὶ θεραπευέσθαι, γεγονὸς ποὺ σημαίνει τὴν ἐμπλοκὴ τους σὲ ὄντολογικῆς, μεταφυσικῆς, ἀξιολογικῆς καὶ ἠθικῆς ἀναζητήσεως», γράφει ὁ καθηγητὴς Φιλοσοφίας, κ. Κων. Βουδούρης. Ὅντως, Ἱατρικὴ καὶ Φιλοσοφία

ἀποτελοῦν μιὰ ταιριαστὴ καὶ χρήσιμη συζυγία ἐπιστημῶν.

Ἡ Ἱατρικὴ γεννήθηκε ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου νὰ ὑπηρετήσῃ τὸ συνάνθρωπό του, ὅταν πάσχει. Ἀπὸ τὴ γένεσή της, ἔγραφε ὁ Rudolf Virchow, «εἶναι ἡ μόνη ἐπιστὴμη ποὺ ἐμφανίζει διαχρονικὴ συνέχεια ἐπὶ 25 αἰῶνες, χωρὶς νὰ ἔχει χάσει τὴ συνείδηση τῆς ἐνιαίας συνάφειας». Μιὰ αἰωνόβια, λοιπόν, ἐπιστὴμη, ἐλεύθερη στὴ σκέψη καὶ τὴν πράξη, φιλόανθρωπη καὶ κοινωνικὴ, χρειάζεται ἄριστους ἐπιστήμονες στὸ εἶδος τους, μὲ ὑψηλόβαθμη ψυχικὴ καλλιέργεια, μὲ γνησιότητα χαρακτηρισῶς.

Στὴ σημερινὴ ἐποχὴ τῆς ἐπαναστατικῆς ἱατροβιολογίας, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλῃ ἐποχῇ, ἰσχύει ὅτι, «ἂν ὁ γιαιτρός δὲν εἶναι φιλοσοφημένος, δὲν μπορεῖ νὰ προσφέρει, ὅσο ἀποδοτικὰ περιμένει ἡ κοινωνία, τὴν ἀνθρώπινη ὑπηρεσία, ποὺ τοῦ ἔχει ἐμπιστευθεῖ ὁ Θεός», ἔλεγε ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς Μαιευτικῆς καὶ ἀκαδημαϊκός, Νικ. Λοῦρος.

Ἡ σύγχρονη ἱατρικὴ, κατὰ τὸν καθηγητὴ Παθολογίας κ. Θεόδ. Μουντοκαλάκη, παρέχει ἐπιβίωση, ὄχι ὅμως περιεχόμενο ζωῆς. Σήμερα, ὄντως, ἡ ἱατρικὴ ἔχει «κρίση τῆς ταυτότητάς της» καὶ «τὸ σύνολο τοῦ Ἱατρικοῦ Σώματος βρῖσκεται στὸ μάτι τοῦ κυκλώνα τῶν ΜΜΕ», τὰ ὁποῖα, συνεχῶς, ἐκτοξεύουν προσβλητικὸς σχολιασμούς, μὲ ἀπαράδεκτες γενικεύσεις.

Τὰ παραπάνω καθιστοῦν ἀναγκαῖα τὴν κατανόηση καὶ ἐφαρμογή, ἀπὸ μέρους τῶν γιατρῶν, τῆς Ἱπποκρατικῆς προτροπῆς: «Μετάγειν τὴν ἱητρικὴν ἐς τὴν σοφίαν καὶ τὴν σοφίαν ἐς τὴν ἱητρικὴν. Ἱστορίην σοφίης γὰρ δοκέω ἱητρικῆς ἀδελφὴν καὶ ξοῖνικον». Κατὰ τὸν Ἱπποκράτη, δὲν ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ Ἱατρικῆς καὶ Φιλοσοφίας, ἀφοῦ τὰ ἴδια ἀπαιτοῦνται καὶ γιὰ τὶς δύο, δηλαδὴ, κρίση, σύνεση, ἡρεμία, γνώση τοῦ χρήσιμου καὶ τοῦ ἀναγκαίου στὴ ζωὴ, ἀφιλοκέρδεια, ἀπλότητα συμπεριφορᾶς, ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὶς δεισιδαιμονίες.

Ἄ «πρῶτος μετὰ τὸν ἕνα», στὴν Ἱατρικὴ, ὁ Γαληνός, ὁρμώμενος ἀπὸ τὴν Ἱπποκρατικὴ αὐτὴ ἀντίληψη, συμβουλεύει τὸ γιατρὸ νὰ μὴν σταματᾷ στὴ νοσοτροπία τῆς μονόπλευρης μορφώσεως καὶ περὶ ὁρισμένης εἰδικεύσεως, ἀλλὰ νὰ προχωρᾷ με διάθεση φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ στὰ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀποστολῆς του, καὶ τοῦτο «ἵνα μὲν ἐξεύρη φύσιν σώματος καὶ νοσημάτων διαφορὰς καὶ ἰαμάτων ἐνδείξεις, ἐν τῇ λογικῇ θεωρίᾳ γεγυμνάσθαι προσήκει, ἵνα δὲ φιλοπόνως τῇ τούτων ἀσκήσει παραμένῃ, πάντα ἤδη τῆς φιλοσοφίας ἔχοι τὰ μέρη, τὸ τε λογικὸν καὶ τὸ φυσικὸν καὶ τὸ ἠθικόν»³.

Τὰ τελευταῖα χρόνια ἀκούγεται, ἐμφατικά, ἡ ἀνάγκη προπτυχιακῆς ἐτοιμασίας τῶν γιατρῶν, κατὰ τρόπον πού θὰ ὀδηγεῖ σὲ προοδευτικὴ συγκρότηση τῆς προσωπικότητος τοῦ ἱατροφιλοσόφου. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ πετύχει «μὲ τὴν εἰσαγωγή, στὸ πρόγραμμα ἐκπαιδεύσεως τῶν Ἱατρικῶν Σχολῶν μας, μαθημάτων ὅπως, Φιλοσοφία, Ἱστορία, Λογοτεχνία, Τέχνες, γενικώτερα» (Θ. Μουνοκαλάκης).

Τὸ 1970, στὸ «Ἐναρκτήριον Μάθημα Πανεπιστημίου», ὁ καθηγητὴς κ. Γεώργιος Δαΐκος εἶχε τονίσει ὅτι, ἡ ἀπλὴ διδασκαλία τῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Ἄνθρώπου, ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι ἀληθὴς Παιδεία, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῶν Ἀρχαίων μας, δὲν

εἶναι δυνατόν, μόνη τῆς, νὰ διαπλάσει τὸν σοφόν, τέλειον, καλόν - κάγαθόν ἱατρὸν.

Πάντως, δὲν ὑπάρχει καμιά ἀμφιβολία ὅτι, «ἡ ἐκπαίδευση τοῦ ἱατροῦ στὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ ἰδιαίτερα στὰ τῆς ἠθικῆς φιλοσοφικῆς διανόησης, προάγει ὄχι μόνον τὴν ἠθικὴ αὐτοῦ εὐαισθησία καὶ πνευματικὴ ἀγρύπνια, ἀλλὰ ἐνισχύει καὶ τὴν αὐτοσυνειδία του γιὰ τὴν ἐγκυρότητα τῆς πρακτικῆς πού ἀκολουθεῖ, ἀφοῦ, κατὰ τὸ Γαληνὸ, ἡ ὀρθὴ ἐννοιολογικὴ σύλληψη τοῦ κόσμου τῶν ἱατρικῶν φαινομένων ὑποδηλώνει, κατ' ἀνάγκην, καὶ τὴν ὀρθὴν πρακτικὴν» (Κ. Βουδούρης).

Βεβαίως, ὁ Γαληνὸς παραδέχεται (καὶ ἀρκετοὶ σημερινοὶ γιατροὶ συμφωνοῦν με αὐτόν), ὅτι ἕνας γιατρός μπορεῖ νὰ ἀσκήσει ἱατρικὴ χωρὶς νὰ φιλοσοφεῖ, βρισκεται ὅμως, κατὰ τὸν ἴδιο τὸ Γαληνὸ, σὲ χαμηλὸ ἐπίπεδο πληρότητας καὶ ἀρτιότητας τῆς παρεχόμενης ὑπηρεσίας πρὸς τὸν ἀσθενῆ.

Τὰ σύγχρονα ἱατρικὰ δρώμενα ἀποδεικνύουν ὅτι, ὅσο ἡ ἱατρικὴ καὶ ἡ βιολογία θὰ ἐξελισσονται στὸ γνωστικὸ τους ἀντικείμενο, τόσο οἱ ἐπιστήμονες θὰ εἶναι ὑποχρεωμένοι σὲ φιλοσοφικὴ θεώρηση τῶν ποικίλων ἐξελιξέων τους.

Ὅσο θὰ προχωροῦμε στὴν ἔρευνα τοῦ κόσμου τῶν γονιδίων, τόσο θὰ πρέπει νὰ ἐμβαθύνουμε καὶ στὸν ψυχοπνευματικὸν κόσμον τοῦ ἀνθρώπου. «Ὅχι εἴη δυνατὸς ἱατρικὴν εἰδέναι, ὅστις μὴ οἶδεν, ὅ,τι ἐστὶν ἄνθρωπος», αὐτὴ ἡ ὄν τ ὀ τ η τ α , ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ ἐπίκεντρο τῆς Ἱατρικῆς, αὐτὴ ἡ ὄντὸτητα ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ ὕλη, ψυχὴ καὶ πνεῦμα, κατὰ Jung. Ἰδιαίτατα, σήμερα, ὁ γιατρός ὀφείλει νὰ φιλοσοφεῖ μεταξὺ ἐμψυχου ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀψυχῆς τεχνολογίας καὶ νὰ ἐργάζεται ὄχι «ὡς ἐπιστήμων ἐπισκευῆς σώματος, ἀλλὰ ὡς ἐπιστήμων θεραπείας ἀνθρώπινου πλάσματος».

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, γιατροὶ καὶ φιλό-

σοφοι, αναγνώριζαν τη σημασία του πνεύματος πάνω στο σώμα, κατά τη διάρκεια της θεραπείας. 'Αλλά και στην εποχή μας «είναι αυξημένο το ενδιαφέρον των ερευνητών, όσον αφορά στη σχέση και αλληλεπίδραση μεταξύ θρησκευτικότητας και πνευματικότητας του ασθενούς και εξέλιξης προϋπάρχουσας νόσου» (Ι. Τριανταφυλλίδης). Δέν είναι σωστό ή πορεία της ανθρώπινης ζωής να καθορίζεται, μόνο, από τα γονίδια της, αφού «ή ανθρώπινη ύπαρξη είναι κάτι περισσότερο από τα γονίδια της», λέει ο Uberto Eco.

'Από την εποχή του «άνθρωπινου όλου» κατά 'Ιπποκράτην, ως σήμερα, ή 'Ιατρική πέρασε σε διαφορετικούς δρόμους και γύρισε στις ρίζες της. Πολύς ό λόγος για την Ψυχοσωματική 'Ιατρική, για την 'Ολική 'Ιατρική (όλιστική - holistic)⁴, για την «'Ιατρική του Προσώπου» (Ι. τ. Π.) - την «Médecine de la Personne» του Έλβετου Παθολόγου Paul Tournier (ό όρος αυτός προτάθηκε από τον Tournier, τό 1940, χρονολογία που άρχισαν να μιλούν για ά σ θ ε - ν ε ι ς και όχι για ά σ θ έ ν ε ι ε ς).

'Η «Ι. τ. Π.» δηματοδοτείται από τις 'Ιπποκρατικές αρχές και την επαναστατική χριστιανική αντίληψη για τον άνθρωπο και τη ζωή. Σύμφωνα με τη Χριστιανική πίστη, ό άνθρωπος είναι «Πρόσωπον», δηλαδή «είκόνα Θεού», μιá αυτοδύναμη ύπαρξη, ή οποία «υφίσταται », όντολογικά, όταν λειτουργεί σε σχέση αγάπης με τό Θεό και τό Σ υ ν ά ν θ ρ ω π ο .

Στην «Ι. τ. Π.», λειτουργοί υγείας και αποδέκτες υγείας είναι Πρόσωπα. Και όσον αφορά στο λειτουργό υγείας, τό γιατρό, ή ουσία του έργου του έγκειται όχι σ' εκείνο που αυτός ενεργεί, έγκειται, κυρίως, σ' αυτό που αυτός είναι, δηλαδή στην «πериουσία της υπάρξεώς του», στο ήθος του, δηλαδή στον τρόπο ζωής που εκφράζεται με τη δημιουργική δύναμη του έσωκόσμου του.

Πώς μπορεί, λοιπόν, ό γιατρός της επο-

χής μας να είναι άριστος έπιστήμων και τεχνοκράτης, συνάμα φιλόσοφος και στοχαστής;

'Η άπάντηση προέρχεται από τό διάσημο Γάλλο νομπελίστα, ιατροβιολόγο Alexis Carrel, ό οποίος στο διβλίό του «L' homme et inconnu»⁵, περιγράφει, πολύ χαρακτηριστικά, τό τι πρέπει να διώσει ό γιατρός για να γνωρίσει τον άνθρωπο, τον όποιο καλείται να μελετάει και να υπερασπίζει.

Γράφει ό Carrel: 'Ο γιατρός πρέπει να άναδευτεί μέσα στη γνώση των φαινομένων της ζωής και στο βάθος των ιστών, με την ταραχώδη πολυπλοκότητά τους. Πρέπει να μάθει να ξεχωρίζει τό γνωστό από τό πιθανό, τό άγνωστο από τό άγνωριστο. Πρέπει, διαρκώς, να μαζεύει πείρα από την επικοινωνία του με τό διπλανό συνάνθρωπο, της κάθε ηλικίας, μορφώσεως, νοημοσύνης, κοινωνικής τάξεως, πνευματικής καλλιέργειας, του κάθε επαγγέλματος.

'Αντιλαμβάνεται, λοιπόν, κανείς ότι, με μιá τέτοιου είδους έπιστημονική ένασχόληση και κοινωνική άναστροφή, ό γιατρός μπορεί να άποκτήσει στέρεη έπιστημονική ύποδομή, όξεία παρατήρηση, γνώση όλων των μορφών της ανθρώπινης δραστηριότητας, κοινωνική έμπειρία, ήθική ευαισθησία, ταπεινό φρόνημα.

'Ο γιατρός που έχει τις παραπάνω ιδιότητες, ένσαρκώνει ό,τι ακριβώς αισθάνεται ό λαός, όταν προσφέρει τη λέξη γ ι α τ ρ ό ς . Με τό γιατρό, έλεγε ό άείμνηστος παιδίατρος, καθηγητής Σπύρος Δοξιάδης, ό λαός ταυτίζει, αυτομάτως, τον έπιστήμονα των ιδιαίτερων προσόντων και άρετών.

'Ο γιατρός στοχαστής - φιλόσοφος, άσφαλώς, δέν είναι και δέν πρέπει να είναι άρνητής της προόδου και της έρεύνης. 'Ο προβληματισμός του, όμως, πρέπει να άφορά στη χρήση της έρεύνης, έπισημαίνει ό 'Αρχιμανδρίτης Νικόλαος Χατζηνικολάου, πρόεδρος της 'Επιτροπής Βιοηθικής,

τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ ἐπιφυλάξεις καὶ οἱ περισκέψεις ποὺ ἐκφράζονται, πολλαπλῶς, γεννιοῦνται ἐξ αἰτίας κάποιων ἐπιστημόνων «κυβερνητῶν τῆς ὕλης», «ἐπιδόξων θεῶν», διορθωτῶν θεϊκῶν... λαθῶν! Μπροστὰ σὲ μιὰ τέτοια ἀλαζονεία, αὐτομάτως «ἀναπτύσσονται κοινωνικὲς ἀντιστάσεις», ἐγείρονται σοβαρὲς ἐπιστημονικὲς ἀντιρρήσεις καὶ ὑπεύθυνα θεσμικὰ ὄργανα ὀρίζουν προδιαγραφὲς ἐλέγχου καὶ κανόνων ἀσφαλείας γιὰ κάθε ἔρευνα, προκειμένου νὰ ὑπάρξει ἡ ἀπαραίτητη προστασία τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς ἀνθρωπότητας.

Ὁ ἑπιφανὴς Γάλλος γενετιστής, J. Lejeune ἔλεγε ὅτι, «θὰ χρειασεῖ κάτι ποὺ θὰ καθοδηγεῖ τί εἶναι καλὸ καὶ κακὸ στὴν ἔρευνα καὶ τὴν ἐφαρμογὴ. Ἄν οἱ ἀρμόδιοι ἐπιστήμονες ξεχνοῦν ὅτι ὑπάρχει, πάνω ἀπ' ὅλα, μιὰ ὑπερφυσικὴ ἠθικὴ, ὅλα θὰ τρέμουν μπροστὰ σὲ μιὰ διεστραμμένη βιολογία». Προφητικὸς ὁ Lejeune, γιὰ ὅσα προετοιμάζει ἡ «γενετικὴ ἐπανάσταση», μὲ δημιουργήματα ποὺ φαντάζουν τρομακτικὰ καὶ ἀπειλητικὰ. Μέχρι ποῦ, ἄραγε, μπορεῖ νὰ φτάσει ἡ ἐπιστῆμη καὶ τί εἶδους κόσμον προτείνει νὰ πλάσει ἡ ἰατροβιολογία; Σύγχρονοι φιλόσοφοι καὶ κοινωνιολόγοι μιλοῦν γιὰ «ιατρικὴ ποὺ γίνεται σύμμαχος τοῦ μὴ φυσικοῦ». Μιλοῦν γιὰ μιὰ βιοϊατρικὴ ποὺ παρεμβαίνει στὸ ἀνθρώπινο σῶμα, πολὺ ἔντονα καὶ προκλητικὰ, μέχρι ποῦ παίρνει τὴ μορφὴ «ἀσκήσεως ἐξουσίας στὴν περιοχὴ τῆς συνειδήσεως».

Ὅταν, ὅμως, κάνουμε ἐπιστῆμη ἀναζητοῦμε τὴν ἀλήθεια καὶ ὅταν φιλοσοφοῦμε αὐτὴ τὴν ἀλήθεια ψάχνουμε. Καί, κατὰ τοὺς Πυθαγορείους, «ἡ ἔρευνα τῆς ἀλήθειας συνδέεται μὲ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν ἠθικὴ».

Χωρὶς ἀμφιβολία καμιά, σὲ κάθε ἰατρικὴ πράξη (ἔρευνα ἢ ἐφαρμογὴ) προβάλλει, πάντοτε, τὸ ἠθικὸ δίλημμα καὶ τίθεται ἕνα ἠθικὸ ὄριο «χωρὶς οὐδετερότητες καὶ δια-

λείμματα». Ἄρνηση τῆς ἠθικῆς, καὶ στὸ χῶρο τῆς ἰατροβιολογίας, ἰσοδυναμεῖ μὲ ἄρνηση τῆς οἰκουμενικότητας τῶν Ἀξιῶν. Ὁ βαθμὸς τῆς ἠθικῆς εὐαισθησίας τοῦ ἐπιστήμονος θὰ εἶναι τὸ κριτήριον ἀναγνωρίσεως τοῦ «ἐλαττηρίου», ποὺ δίνει τὴν ὠθηση στὴν κάθε ἐπιστημονικὴ ἐνέργεια καὶ τὴ λήψη ἀποφάσεων.

Πῶς, λοιπόν, μποροῦμε νὰ φθάσουμε στὴν ἐπίλυση τῶν διαφορῶν προβλημάτων μας;

Ἄν, σύμφωνα μὲ κύριο ἄρθρο τοῦ Περιοδικοῦ «Lancet» (10.7.82), «ἡ ἰατρικὴ ἔρευνα καὶ πρακτικὴ, πρέπει νὰ κινοῦνται στὰ πλαίσια ποὺ ἀρμόζουν στὶς καθιερωμένες καὶ ἀναλλοίωτες ἀξίες τῆς ζωῆς καὶ νὰ εἶναι θεμελιωμένες στὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου», τότε μπορεῖ κανεὶς νὰ ὑποστηρίξει, σοβαρά, ὅτι στὶς σύγχρονες Δυτικὲς Κοινωνίες, ἕνας διάλογος τῆς Βιοϊατρικῆς μὲ τὴ Χριστιανικὴ Ἠθικὴ, μπορεῖ νὰ βοηθηθεῖ, θετικά, στὴν ἀντιμετώπιση τῶν ποικίλων προβλημάτων, ἐρωτημάτων καὶ ἐρωτηματικῶν, διλημάτων, τὰ ὁποῖα προκύπτουν ἀπὸ τὰ σύγχρονα ἰατροβιολογικὰ δρώμενα.

Ἄς μὴν ξεχνοῦμε ὅτι, ἐπιστήμονες μὲ ὑπερβολικὰ καλλιιεργημένο λογικὸ, ἀλλὰ μὲ ὑποανάπτυκτο φιλοσοφικὸ στοχασμὸ καὶ ἀνύπαρκτο ἦθος, μπορεῖ νὰ ὀδηγήσουν σὲ «ιατρικὴ ἀπάνθρωπη», ἰατρικὴ τύπου «ἐπιστήμης» Νταχάου καὶ Σοδιέτ.

Εὐτύχημα, ὅμως, ὅτι, παγκοσμίως, εἶναι πολλοὶ οἱ «φιλοσοφοῦντες» καὶ «θεολογοῦντες», ἀκόμη, γιατροί, οἱ ὁποῖοι ἐμβαθύνοντας στὴ «μοριακὴ βάση τῆς ζωῆς», ἀνάγονται στὸ «δημιουργὸ νοῦ τοῦ Θεοῦ». Καὶ εἶναι, ἐπίσης, πολλοὶ οἱ «φιλάτροι» φιλόσοφοι καὶ θεολόγοι, οἱ ὁποῖοι, μὲ τὸ στοχασμὸ καὶ τὴ σκέψη τους, βοηθοῦν τοὺς γιατροὺς καὶ τοὺς βιολόγους νὰ θέλουν νὰ προσφέρουν τὸ ἔργο τους ὄχι ὡς ξερὴ ἐπιστῆμη, ποὺ παρέχει δυνατότητα ἀπλῆς ἐπιβιώσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ὡς ἐπιστῆμη ποὺ γίνεται προσφορὰ ὑπηρεσίας, γιὰ περιεχόμενο καὶ ποιότητα ζωῆς στὸν ἀνθρω-

πο. Φιλόσοφοι και θεολόγοι, οι οποίοι δοη-
θούν τους επιστήμονες για «να ελέγχουν τις
άπαντήσεις της επιστήμης και της ιστορίας
και να μεταποιούν τις αποκρίσεις σε νέα
ερωτηματικά, σε ξεκίνημα έρευνας και σε
προσεκτική ανασυναρμολόγηση του πίνα-
κα της Δημιουργίας».

“Ας προσπαθήσουμε όλοι οι γιατροί, στο
νά οθήσει ή εντύπωση της κοινής γνώμης
ότι, «ιατρική σημαίνει μάλλον υψηλά άμοι-
ρόμενο έπάγγελμα» παρά «Τέχνη - λειτουρ-
γημα, στο όποιο μετέχουν, ισότιμα, το
μυαλό και ή καρδιά» (William Osler).

“Ας ξέρουμε ότι, το κώρος του ιατρικού
λειτουργήματος βασίζεται έξ ολοκλήρου,
στην Ήθική και τη Φιλοσοφία ενός εκά-
στου από τὰ μέλη του Ίατρικού Σώματος.

MIX. Θ. ΜΗΛΙΓΚΟΣ

Καρδιολόγος

Διδάκτωρ Παν/μίου Αθηνών

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Άρετή: Βίωση σύμφωνα με τις καθιερωμένες
ήθικές αξίες, κοινωνικές, θρησκευτικές, οίκογενειακές,
προσωπικές.

2. Ίπποκράτης: Άτομο θαθείας θρησκευτικότη-
τος, παραδέχεται τόν άνθρωπο ως φύση θρησκευτική.
Βλέπε Μ. Κιαλόπα, «Ίπποκράτης ό Κώος και Ίππο-
κρατικός Όρκος» Έκδ. Πνευματικού Κέντρου Δήμου
Κώ, 1996.

3. Ό Γαλήνός (128 - 200 μ. Χ.) ήταν χριστιανός,
όπως ό ίδιος αναγράφει σε κείμενό του: «Δεί ήμās τούς
χριστιανούς...». Βλέπε: Κ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΣ,
«Άρχαίοι Έλληνες Ίατροί, Έκδ. ΙΑΣΩ, 1998.

4. Αναφέρεται ό όρος «όλική», που είναι, γλωσσι-
κά, ό όρθός. Κατά τόν επανατραπισμό τών λέξεών μας,
σωστό είναι να χρησιμοποιείται ή ελληνική μορφή και
όχι ή ξενική της παραφθορά.

5. Α. CARREL, «Ό άνθρωπος αυτός ό άγνωστος»,
Έλληνική απόδοση Ν. Τζαρτζάνου, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Κ.
ΚΑΚΟΥΛΙΔΗ, ΑΘΗΝΑΙ, 1948.

1. ΔΑΪΚΟΣ Γ. (1970): Τό νόημα τής Ίατρικής
Παιδείας (ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΟ ΜΑΘΗΜΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗ-
ΜΙΟΥ, Άθήνα).

2. ΔΟΞΙΑΔΗΣ Σ. (1977): Ένας γιατρός σκέφτε-
ται και γράφει (έκδοτική ΕΡΜΗΣ, Άθήνα).

3. ΚΕΛΕΣΙΔΟΥ - ΓΑΛΑΝΟΥ Α. (1979): Έννοια
και αντίκειμενο τής φιλοσοφίας. (Είς: ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΦΙ-
ΛΟΣΟΦΙΑΣ, ΟΑΕΔ, Άθήνα).

4. ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ Κ. (1989): Ό Ίπποκρά-
της και ή Φιλοσοφία (ΑΡΧΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΑ-
ΤΡΙΚΗΣ, σ. 104 - 108).

5. ΜΗΛΙΓΚΟΣ Μ. (1991): Άπό τήν Ψυχοσωμα-
τική Ίατρική στην Ίατρική του Προσώπου (ΑΚΤΙΝΕΣ,
54: 200 - 207).

6. ΔΑΪΚΟΣ Γ. (1995): Τό πρότυπο του Ίατρού
(ΑΚΤΙΝΕΣ, 58: 186 - 192).

7. ΒΟΥΔΟΥΡΗΣ Κ. (1998) : Φιλοσοφία και Ία-
τρική: Μιά άμφίδρομη και γόνιμη σχέση ή μία παρά-
ταιρη συζυγία; (Είς: ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΙΑΤΡΙΚΗ,
Έκδ. ΙΩΝΙΑ, Άθήνα, σελ. 37 - 51).

8. ΠΑΝΟΥΣΗΣ Β. (1998): Η όλιστική αντίληψη
περί τής ύγείας (Είς: ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΙΑΤΡΙΚΗ,
Έκδ. ΙΩΝΙΑ, Άθήνα, σελ. 219 - 247).

9. ΦΑΝΑΡΑΣ Β. (1998): Η Τεχνητή αναπαρα-
γωγή του ανθρώπου: Καταδίκη ή άποδοχή. (Είς ΦΙ-
ΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΙΑΤΡΙΚΗ, Έκδ. ΙΩΝΙΑ, ΑΘΗΝΑ,
σελ. 303 - 307).

10. PURTIL R., CASTLE L. (1998): Άρχαία
και σύγχρονη Ίατρική Ήθική. (Είς ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ
ΙΑΤΡΙΚΗ, Έκδ. ΙΩΝΙΑ, ΑΘΗΝΑ, σελ. 273 - 284).

11. ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΣ - Άρχι-
μανδρίτης (2000): Βιοϊατρική - Βιοηθική (ΕΝΗΜΕ-
ΡΩΣΗ ΤΩΝ ΓΙΑΤΡΩΝ, Ιούνιος - Ιούλιος, σελ. 18 -
25).

12. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ Ι. (2000): Θρησκεία -
Πνευματικότητα και Ίατρική. (ΙΑΤΡΙΚΗ, 78 (2) 123
- 130).

13. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Κ. (2000): Δεοντολογία στην
Ίατρική (ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΤΩΝ ΓΙΑΤΡΩΝ, 155, σελ.
13 - 16).

14. ΕΥΤΥΧΙΑΔΗΣ Α. (2001): Άρχές Φιλοσοφίας
και Ίστορίας τής Ίατρικής (Έκδ. ΒΗΤΑ ΙΑΤΡΙΚΕΣ,
Άθήνα).

15. ΜΗΛΙΓΚΟΣ Μ. (2001): “Όταν οι γιατροί στο-
χάζονται... (ΑΚΤΙΝΕΣ, 64: Σελ. 41 - 49).

16. ΜΗΛΙΓΚΟΣ Μ. (2002): Βιολογικοί «άκρο-
βατισμοί» (ΑΚΤΙΝΕΣ, 65: σελ. 292 - 297).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΙΑΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ

Ἡ ἠθικὴ στὴν ἰατρικὴ ἔρευνα καὶ στὶς ἐφαρμογές της.

Ἡ εἰσήγηση τὴν ὁποία μοῦ ἔχετε ἐμπιστευθεῖ ὀφείλει νὰ ἐξετάσει τὴν ἰατρικὴ ἔρευνα καὶ τὶς ἐφαρμογές της, ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς ἠθικῆς.

Τί σημαίνει ὁμως «ἠθικὴ»;

Ὡς κλάδος τῆς φιλοσοφίας, ἀσχολεῖται μὲ τὶς ἀξίες, μὲ τὴν ὀρθότητα ἢ καταλληλότητα πράξεων, μὲ τὴν ἀγαθότητα ἢ μὴ τῶν κινήτρων ἢ τῶν σκοπῶν. Ἡθικὴ δὲ καὶ ἠθικὴς ἀξίες ὡς κώδικας ἠθικῆς, εἶναι σύστημα κανόνων συμπεριφορᾶς, ποῦ χαρακτηρίζει μιὰ ἐποχὴ ἢ μιὰ κοινωνικὴ ὁμάδα. Ἀπὸ αὐτὰ προκύπτουν παραγγέλματα συνειδήσεως, ποῦ εἶναι κριτὴς τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ.

Ὁ Ἴπποκράτης, ἀναγνωρίζομενος παγκοσμίως ὡς ὁ ἰδρυτὴς τῆς ἐπιστημονικῆς ἰατρικῆς, ἔθεσε τὶς βάσεις τῆς ἠθικῆς στὴν ἰατρικὴ μὲ τὸν Ὅρκου του, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ καὶ μνημεῖον σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, γεννημένη καὶ ἀγέννητη. Κατὰ τὸν Πασκάλ δέ, «ἀρχὴ τῆς ἠθικῆς εἶναι τὸ καλῶς σκέπτεσθαι». Εἶναι εὐνόητο ἐπομένως γιὰτί, κάθε τι τὸ ἐπιστημονικῶς καὶ τεχνολογικῶς ἐφικτό, δὲν μπορεῖ νὰ θεωρεῖται ὁπωσδήποτε καὶ κοινωνικῶς ἀποδεκτό. Ὅποτε ἔρχεται ἡ Βιοηθικὴ ἢ ὁποῖα ἀσχολεῖται μὲ τὰ δημιουργούμενα προβλήματα ἠθικῆς τάξεως στὰ τῆς βιοϊατρικῆς, ὅπως:

- Ἀπὸ τὴν ἀποκωδικοποίηση τοῦ κληρονομικοῦ κώδικα, τοῦ DNA,

- ἀπὸ τὶς ἐξελίξεις τῆς γενετικῆς,

- ἀπὸ τὴν χρῆση καὶ τὴν τροποποίηση τῶν ἐμβρυϊκῶν βλαστικῶν κυττάρων γιὰ τὴ δημιουργία ὀργάνων πρὸς μεταμόσχευση ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς μεταμοσχεύσεις ἐν γένει,

- μὲ τὰ προβλήματα ἐπίσης ἀπὸ τὴν προληπτικὴ ἰατρικὴ δι' ἐπεμβάσεων στὸ γονιδίωμα γιὰ τὴν πρόληψη ἢ ἀποτροπὴ ἀσθενειῶν,

- ἀπὸ τὴν ἐξωσωματικὴ ἐπίσης γονιμο-

ποίηση καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ «σωλήνα»,

- ἀπὸ τὴν κλωνοποίηση καὶ τὶς ἐφαρμογές της,

- ἀπὸ τὶς τεχνολογικὲς ἀκόμη παρεμβάσεις στὴ διαδικασία τοῦ θανάτου καὶ διάφορα ἄλλα.

Ἡ πορεία τῆς ἰατρικῆς μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, τόσο γιὰ τὴν θεραπεία καὶ τὴν ἀνακούφιση τῶν πασχόντων ἀπὸ ἀρρώστιες ἢ ἀναπηρίες ὅσο καὶ γιὰ τὴν πρόληψη ἀσθενειῶν καὶ τὴν διατήρηση τῆς υγείας, δὲν εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσει μεγάλα ἠθικῆς φύσεως πραγματικὰ προβλήματα. Σήμερα ὁμως ἡ ἔρευνα, μὲ τὶς τεράστιες προσόδους τῆς βιοτεχνολογίας, δὲν περιορίζεται σὲ αὐστηρῶς προκαθορισμένα πεδία τοῦ ἐπιστητοῦ μὲ συγκεκριμένες καὶ ὀρθολογικὲς μεθόδους γιὰ τὴν ἐπίλυση ἐπιστημονικῶν προβλημάτων, ἀλλὰ καλπάζει μὲ τεράστια ἄλματα, ἀπρόβλεπτα πολλὰς φορὲς καὶ ἀπὸ τὴ μιὰ στιγμή στὴν ἄλλη, τόσο ποῦ νὰ ἐκπλήσσουν ἀκόμη καὶ τοὺς εἰδικούς.

Ἡ ἠθικὴ στὴν ἰατρικὴ ἔρευνα

Ἡ ἰατρικὴ ἔρευνα μὲ τὴν πρόοδο τῆς τεχνολογίας ἔχει προχωρήσει σὲ ἄγνωστες, μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ἀτραπούς. Πολλοὶ δὲ ἀγωνιοῦν γιὰ τὸ μέχρι ποῦ μπορεῖ νὰ φθάσει. Ὁ James Watson, νομπελίστας γιὰ τὴν ἀνακάλυψη τῆς διπλῆς ἕλικας τοῦ DNA, ἀναφέρθηκε συμβολικῶς στὸ «ἐγῶϊστικὸ γονίδιο», ποῦ κατευθύνει τὶς διαφορὲς ἐρευνητικὲς ὁμάδες στὸν ἀγῶνα δρόμου μεταξὺ τους πρὸς ἐκμετάλλευση τῶν γνώσεων, γιὰ ἀπόκτηση προσωπικοῦ γοήτρου καὶ αὐτοπροβολῆς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ τεράστια οἰκονομικὰ ὠφέλη τῶν ἰδίων καὶ τῶν ἐταιρειῶν ποῦ τὶς χρηματοδοτοῦν. Ἐνδεικτικὸ καὶ τὸ ὅτι, οἱ μετοχές τους στὸ χρηματιστήριό ἔχουν φθάσει σὲ δυσθεώρητα ὕψη ταχύτατα, βά-

ζοντας με τὰ διπλώματα εύρεισεχνίας και τιμή -όπως έλέχθη- στὰ δημιουργήματα τού Θεού.

Έρωτήματα ήθικης για την βιοϊατρική έρευνα και τις βιοτεχνολογικές εφαρμογές

Στὰ στενά πλαίσια τού χρόνου, μόνον «τηλεγραφική» αναφορά είναι δυνατόν να γίνει έπ' αὐτῶν, στὰ έπι μέρους θέματα.

1. Αποκωδικοποίηση και χαρτογράφηση τού ανθρώπινου γονιδιώματος.

Μεγάλο πράγματι τὸ έπίτευγμα και δικαιολογημένος ὁ ένθουσιασμός. Όπως και ή προσδοκία να μπορεί ὁ άνθρωπος να ζει περισσότερο χρόνια και με καλύτερη κατάσταση υγείας, να διορθώνει λάθη ή ατέλειες στην κατασκευή του, να προλαβαίνει ή και να θεραπεύει περισσότερες και δυσκολότερες άρρώστιες, να έχει αποτελεσματικότερα έμβόλια και βιοφάρμακα με γενετικές παρεμβάσεις. Θα είναι άραγε και εύτυχέστερος;

Όμως, ὅπως έχει άποδειχθεί, δέν υπάρχουν «καλά» και «κακά» γονίδια, για να μπορεί ή αντικατάσταση ενός ή δύο από αυτά -όπως λανθασμένως ένομιζετο- να προλαβαίνει πλήθος άσθενειῶν. Ή, με αντικατάσταση άλλων να είναι έφικτή ή δημιουργία ανθρώπων κατά τις έπιθυμίες ή τις έπιδιώξεις μας, ὅπως π.χ. ενός παιδιού με αυτά ή εκείνα τὰ χαρακτηριστικά, ενός πρωταθλητού συγκεκριμένων προδιαγραφῶν για κάποιο άγώνισμα, μιᾶς ιδιοφυΐας τύπου 'Αϊνστάϊν ή ενός διαπρέποντος πολιτικοῦ ή καλλιτεχνικοῦ άστέρος, ὡς έπιλεκτική πλέον εύγονική. Δέν είναι δέ γνωστό εύρύτερα ὅτι υπάρχει μεγάλη πολυπλοκότητα στις λειτουργίες τῶν διαφόρων γονιδίων αλλά και στις άλληλοεπιδράσεις μεταξύ τους, πολλές μάλιστα από τις ὁποίες παραμένουν άδιευκρίνιστες. Βασικές έπομένως παρεμβάσεις σέ γονίδια, χωρίς να έχει κατανοηθεί πλήρως ή συνολική ένταξή τους στην «ὀρχήστρα» τού DNA, περικλείει κινδύνους για δυσάρεστα αποτελέσματα. Έξ οὗ και οί έπιφυλάξεις.

Για τή χαρτογράφηση και την άνάγνωση τού ανθρώπινου γονιδιώματος έχουν συ-

ντελεσθεί σημαντικές πρόοδοι και ταχύτατα τελευταίως. Όμως για την ταυτοποίηση τῶν βιολογικῶν ιδιωμάτων τού κάθε γονιδίου, ιδίως δέ για τις άλληλοεπιδράσεις στις διάφορες λειτουργίες τους μεταξύ τους, θα χρειασθεί χρόνος άπρόβλεπτα μακρός. Υπάρχουν δέ γονίδια «μάνατζερς» - διευθυντικά που διοργανώνουν και κατευθύνουν τή λειτουργικότητα άλλων γονιδίων, και άλλα τὰ ὁποία είναι ὀλιγότερον ενεργά ή «σιωποῦν», χωρίς να είναι γνωστό αν και πῶς ενεργοποιούνται. Λιγότερο δέ από τὸ 1,5 % τῶν 3,3 δισεκατομμυρίων τῶν χημικῶν βάσεων καταγράφονται στὰ γονίδια, ενώ για τὸ 98,5 % τού γονιδιώματος στην άλυσίδα τού DNA, ή συμβολή του στὸ μυστήριο τῆς ζωῆς δέν έχει ακόμη διευκρινισθεί. Μήπως έπομένως οί παρεμβάσεις στὸ γονιδίωμα είναι και υπερφίαλες;

2. *Η έξωσωματική γονιμοποίηση* έδωσε τή δυνατότητα σέ ζευγάρια να άποκτήσουν δικά τους παιδιά. Όμως έκτός από τή «ὀμόλογη» προέκυψε και ή «έτερόλογη» γονιμοποίηση, με σπερματοζῶαριο ὄχι τού συζύγου ή ὡάριο ὄχι από τήν σύζυγο αλλά από άλλη γυναίκα. Τὰ προβλήματα μεγαλώνουν ὅταν ένα τέτοιο «έμβρυο τού σωλήνα» κυφορείται σέ μιᾶ «δανεική» μήτρα ή, ὅταν τέτοια... «παιδιά τού σωλήνα» μπορεί να έχουν ακόμη και πέντε γονεῖς, δηλαδή τρεῖς μητέρες και δύο πατέρες, ή μπορεί να συμβεί και αίμομειξία μεταξύ τέτοιων παιδιῶν, στην περίπτωση που ή γονιμοποίησή τους έγινε με σπέρμα από τὸν ίδιο δότη. Ένώ τὰ ψυχολογικά και τὰ κοινωνικά προβλήματα για τέτοια παιδιά είναι τεράστια, αλλά και τὰ νομικά και τὰ κληρονομικά.

Η άνεξαρτητοποίηση τῆς γυναίκας, με τὸν άκρατο φεμινισμό αλλά και τὸν έγωϊσμό, έφθασε μέχρι και τήν ιδιόρρυθμη μονογονική οίκογένεια τῆς άνύπαντρης, ή ὁποία άποκτᾶ παιδι προσφεύγοντας σέ Τράπεζα Σπέρματος με δικές της προδιαγραφές, χρησιμοποιώντας και μιᾶ «δανεική μήτρα», ένδεχομένως δέ αύριο και πιθανόν μιᾶ... «έπωαστική ή έκκολαπτική μηχανή».

3. *Μέ τα «υπεράριθμα» έμβρυα του σωλήνα*, δημιουργείται και νέο πρόβλημα ήθικης. Διότι, τὰ τέτοια έμβρυα δέν καταστρέφονται αλλά χρησιμοποιούνται για πειραματικούς ή έρευνητικούς σκοπούς ή για δημιουργία οργάνων προς μεταμόσχευση, αρχίζοντας γενετικές παρεμβάσεις με εισαγωγή γονιδίων στα αρχικά στάδια του έμβριου, τότε πού τὰ βλαστοκύτταρά του είναι ακόμη άδιαφοροποίητα και έχουν τή δυναμική διαφοροποίησως προς διάφορα είδη ιστών.

Τέτοια «έμβρυϊκά βλαστικά κύτταρα» μπορεί να προκύψουν και δι' άθρως παραγωγής ώαρίων με όρμονοθεραπεία, τὰ όποια έν συνεχεία γονιμοποιούνται στον «σωλήνα». Υποστηρίζεται δέ ότι: Άφου νομιμοποιούνται οι άμβλώσεις, δέν είναι διαβλητή ούτε ή χρησιμοποίηση τών τέτοιων «κυττάρων» για πειραματικούς ή έρευνητικούς ακόμη δέ και έμπορικούς σκοπούς... διότι, κατ' αυτούς, πρόκειται για μιá μάζα άδιαμόρφωτων αρχικών κυττάρων, τὰ όποια... «δέν είναι άνθρωπος».

Γι' αυτό μάλιστα υπάρχει και μιá γενικότερη έλαστικότητα στο να επιτρέπεται ή παραγωγή «κλωνοποιημένων βλαστοκυττάρων» τών πρώτων 14 ήμερών από τής γονιμοποίησως, για βιομηχανική παραγωγή οργάνων προς μεταμόσχευση πριν δηλαδή δημιουργηθεί ή «νωτιαία χορδή», πού είναι ό πρόδρομος του νευρικού συστήματος και, όπως υποστηρίζει ή Human Fertilization and Embryology Authority, αυτή όρίζει τήν αρχή τής ανθρώπινης ταυτότητας. Όμως, ή Χριστιανική Θεολογία δέχεται τó έμβρυο ως πρόσωπο έμφυχούμενο έξ άκρας συλλήψεως. Έξ ου και τὰ προβλήματα.

4. *Η κλωνοποίηση του ανθρώπου*, είναι τó πλέον φλέγον θέμα του καιρού για τήν έρευνα και τις συνέπειές της. Παρά ταύτα, ή εισήγησή μου θα περιορισθεί, λόγω χρόνου, στα έξής έλάχιστα.

α) Ό Ίαν Γουίλμοτ έπικεφαλής τής έρευνητικής ομάδας του Ίνστιτούτου Ρόσλιν του Έδιμβούργου πού δημιούργησε ή παρήγαγε τήν προβατίνα Ντόλυ, έχοντας έκπλαγει από

τὰ πειράματα κλωνοποίησης γενικώς σε ζώα, τόνισε ότι: «Η πιθανότερη έκβαση τής ανθρώπινης κλωνοποίησης θα είναι οι έκτρώσεις, ή γέννηση παιδιών πού θα πεθαίνουν νωρίς και -τό χειρότερο άπ' όλα- ή γέννηση παιδιών πού θα επιβιώνουν μέν αλλά θα πάσχουν από γενετικές άνωμαλίες». Επίσης και ότι «πρέπει να απαγορευθεί κάθε άποπειρα κλωνοποίησης ανθρώπου άφου, με βάση τó σημερινό επίπεδο έπιστημονικής γνώσης και τεχνικής, θα οδηγήσει σε καταστροφή».

β) Ό Φιλίπ Μπουσκουϊν, υπεύθυνος τής Κομισιόν, τής Έπιτροπής επί έρευνητικών θεμάτων τής Ένωμένης Εύρώπης, έδήλωσε ότι, «ή κλωνοποίηση θα πρέπει να καταδικασθεί όχι μόνον έξ αίτίας τών ήθικών προβλημάτων πού έγείρει και τής προσβολής τών αξιών, αλλά και έπειδή είναι μιá άναξιόπιστη έπιστημονική μέθοδος» και ή Εύρωπαϊκή Έπιτροπή ζήτησε στις 8.1.2003 τήν άπαγόρευση τής κλωνοποίησης του ανθρώπου παγκοσμίως.

5. *Μέ τις μεταμοσχεύσεις ανθρώπινων ιστών και οργάνων* -ένα θαυμάσιο ιατρικό επίτευγμα- προκειμένου να έξυληθηθούν οι συνεχώς αυξανόμενες ανάγκες σε όργανα, δημιουργούνται προβλήματα ήθικης, ιατρικής δεοντολογίας και συνειδήσεως. Μερικά έξ αυτών: α) Μέ τήν βεδισαμένη ή πλημμελή -άνεξαρτήτως άν σκόπιμη ή μή- έκτέλεση τών δοκιμασιών για τὰ κριτήρια διαγνώσεως του θανάτου, με κίνδυνο να έκλαμβάνεται ένας άνθρωπος ως νεκρός, χωρίς και να είναι ακόμη... «τελείως νεκρός», β) με τις πιέσεις για έλαστικοποίηση τών κριτηρίων αυτών, γ) με τó να έκλαμβάνεται κάποιος ως έγκεφαλικάς νεκρός, χωρίς να έχει συμβεί ακόμη ή «μή άναστρέψιμη πάυση όλων τών λειτουργειών όλοκλήρου του έγκεφάλου συμπεριλαμβανομένου και του έγκεφαλικού στελέχους», όχι δέ μόνον αυτού. Η, δ) με τόν διασμό τής συνειδήσεως του γιατρού στις Μονάδες Έντατικής Θεραπείας για τó κλείσιμο του άναπνευστήρα στις περιπτώσεις πού ό άρρωστος δέν πρόκειται να

είναι δότης ὀργάνων... νὰ συνεχίζεται ὁμως ἡ ἀναπνευστική «προστασία» ἂν ἔχει καταταγεῖ στοὺς δότες, ὥστε νὰ παραμένουν αὐτὰ ζωντανά, ἀλλὰ νὰ χαρακτηρίζεται αὐτὸς ὡς «πτωματικὸς δότης», ἐνῶ δὲν ἔχει ὑπογραφεῖ ἀκόμη πιστοποιητικὸ θανάτου, ποὺ ἀπαιτεῖ ἡ ἰατροδικαστική. Προβλήματα ἐπίσης ἀπὸ τὴν ἐπινόηση τῆς «εἰκαζομένης συναίνεσης» καὶ τῆς «μὴ εἰκαζομένης ἀρνήσεως» τοῦ δότη, μὲ τίς ὁποῖες ὑφαρπάζεται τὸ αὐτεξούσιο τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου.

Ὑποστηρίζεται τελευταίως ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς ἐξευρέσεως ὀργάνων πρὸς μεταμόσχευση, θὰ μπορούσε νὰ λυθεῖ μὲ τὰ ξενομοσχεύματα ἀπὸ διαγονιδιακὴ ἀθρόα κλωνοποίηση ζώων, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς ἀνθρωπίνων γονιδίων στὸ γονιδίωμά τους, χωρὶς μάλιστα τὸν κίνδυνο ἀπορρίψεως. Ἀλλὰ καὶ χωρὶς -ὅπως λέγεται- τὰ προβλήματα βιοηθικῆς. Θὰ εἶναι ὁμως ἔτσι;

Συμπερασματικῶς

Ἀπὸ τίς ἐπισημάνσεις ἐπὶ βασικῶν θεμάτων Βιοϊατρικῆς γίνεται ἐμφανὲς ὅτι ἡ ἠθικὴ δέχεται πολλὰ καὶ περίπλοκες προκλήσεις ἀπὸ τὴν ἔρευνα στὴν ἰατρικὴ καὶ ἀπὸ τίς ἐφαρμογές της, χωρὶς νὰ εἶναι ἀκόμη γνωστὴ καὶ σὲ πολλὰ, ὀλόκληρη ἡ ἀλήθεια. Ὅσο δὲ προχωρεῖ ἡ ἔρευνα τόσο καὶ οἱ προκλήσεις γίνονται περισσότερες.

Πολλὰ ἔχουν λεχθεῖ γιὰ ἀλαζονεῖα τῶν ἐρευνητῶν, γιὰ κάποιους οἱ ὁποῖοι «παριστάνουν τοὺς μικροὺς θεοὺς» ἢ «ὑποκαθιστοῦν τοὺς θεοὺς», φθάνοντας μέχρι καὶ τὴν «Ἵδρυ» τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων! Θὰ εὐχηθοῦμε ὁμως, νὰ ἐπικρατήσῃ «σύνεσις ἐν πᾶσι». Διότι, ὅπως μᾶς ὑπενθυμίζει ὁ Πλάτων: «Ἐπιστῆμη χωριζομένη δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς, πανουργία, οὐ σοφία φαίνεται».

Ὁ θάνατος τῆς προβατίνης Ντόλυ στὶς 14.2.2003, τοῦ πρώτου κλωνοποιημένου θηλαστικοῦ καὶ τοῦ περισσότερο διαφημισμένου ἐπιτευγμάτος τῆς βιοτεχνολογίας, ἦρθε ὡς ἓνα ἠχηρὸ κύπτημα, ἢ ὡς ἡ «Νέμεσις» γιὰ τὴν «Ἵδρυ» τὴν ὁποία διέπραξε ὁ ἀνθρώπος. Θὰ συνειδητοποιήσει ἄραγε τὸ

μῆνυμα;

Ἐπιβεβαιώνεται ἐκ τῶν πραγμάτων ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι κάτι περισσότερο ἀπὸ τὸ ἄθροισμα τῶν γονιδίων του καὶ τῶν λειτουργιῶν τους, καὶ ὅτι ἡ προσωπικότητά του δὲν προσδιορίζεται βιολογικῶς ἀπὸ τὰ γονιδία του, δὲν κληρονομεῖται ἀλλὰ διαμορφώνεται ἀπὸ παράγοντες ἐκ τοῦ περιβάλλοντος, ἀπὸ τίς συνθῆκες διαβιώσεως, τὴν ἀνατροφή, τὴν παιδεῖα καὶ τὴ μόρφωση τοῦ καθ' ἑνὸς κ. ἄ. Ἀποτελεῖ δὲ ὁ ἄνθρωπος μιὰ ἐνιαία καὶ ἀδιάσπαστη ψυχο-σωματικὴ ὄντοτητα. Ἡ ψυχὴ ὁμως, «κτιστὴ μὲν οὐσία ἀλλὰ ἄυλῆ καὶ ἀθάνατη», δὲν μεταδιδάζεται οὔτε καὶ κληρονομεῖται μὲ τὰ γονίδια καὶ τὸν κληρονομικὸ κώδικα... Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ «πνεῦμα», ὑπὸ τὴν φιλοσοφικὴ καὶ μόνον ἔννοια τοῦ ὄρου, ὡς «τὸ ἐσωτερικὸ καὶ ἄυλο μέρος τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς, μὲ τίς σκέψεις, τίς ιδέες του,... τὸ ὁποῖο ἀντιλαμβάνεται καὶ παράγει κρίσεις», ἀπὸ τίς ἄυλες αὐτὲς πνευματικὲς λειτουργίες... τί κληρονομεῖται μὲ τὸ DNA;

Ὅσα λοιπὸν καὶ νὰ μάθουμε ἀκόμη γιὰ τὴ ζωὴ, τὸ θαῦμα αὐτὸ τῆς δημιουργίας, ἢ ζωὴ θὰ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι τὸ Μέγα Μυστήριον. Καὶ «μέγα ἄνθρωπος», κατὰ τὸν Μέγα Βασίλειο (PG 30, 40) πρὸ τοῦ ὁποῖου ἄλλωστε οἱ πραγματικοὶ μεγάλοι ἐπιστήμονες μένουν ἐκθαμβοί, κάθε φορὰ ποὺ κάτι ἀνακαλύπτουν ἀπὸ τὴν ἀπέραντη Σοφία τοῦ Δημιουργοῦ ἀναγνωρίζοντας καὶ ὅτι, Ἐκεῖνος εἶναι ποὺ «ἔδωκε τοῖς ἀνθρώποις ἐπιστήμην, ἐνδοξάζεσθαι ἐν τοῖς θαυμασίοις αὐτοῦ (Σοφία Σειράχ λη', 6).

Ἄς ἐλπίζουμε ἐπομένως ὅτι καὶ ἡ ἰατρικὴ ἔρευνα, δὲν θὰ παρασυρθεῖ ἀπὸ τὰ οἰαδήποτε προσχήματα τῶν βιοτεχνολογικῶν ἐπιτευγμάτων καὶ δὲν θὰ γίνῃ αἰτία βλάβης στὸ ἀνθρώπινο εἶδος; καὶ ὅτι -ἀκόμη περισσότερο- θὰ σταθεῖ στὸ ὕψος τῆς δικῆς τῆς ἠθικῆς ἀποστολῆς: Στὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀνθρώπου.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Β. ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ

Καρδιολόγος

Καθηγητῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ

Ἡ ἠθικὴ ὀρίζεται ὡς τὸ σύνολο τῶν ἀρχῶν κρίσης καὶ συμπεριφορᾶς ἑνὸς ἀτόμου ἢ μιᾶς κοινωνίας πού στηρίζεται στὶς ἀρχές τοῦ καλοῦ καὶ συνιστᾷ δόγμα. Ἀπλούστερα, ἠθικὴ εἶναι τὸ σύνολο τῶν κανόνων, τῶν ὑποχρεώσεων καὶ τῶν ἀξιών πού πρεσβεύονται ἀπὸ τὸ ἄτομο ἢ τὴν κοινωνία.

Ἡ ἐπιστήμη τῶν ἠθικῶν ἀξιών καὶ τῶν κανόνων αὐτῶν συνιστᾷ τὴν δεοντολογία.

Ὁ κώδικας δεοντολογίας καὶ ὁ κώδικας ἠθικῆς συχνὰ ἐννοοῦνται σὰν συνώνυμοι, στὴν πραγματικότητα, ὅμως, συμπληρῶνει ὁ ἕνας τὸν ἄλλο.

Εἰδικώτερα, ὁ κώδικας ἠθικῆς ἀναφέρεται στὶς ἀξίες καὶ τὶς ἀρχές πού συνθέτουν τὴν πολιτισμικὴ ἰδιομορφία ἑνὸς ἀτόμου, ὀργανισμοῦ, ἰδρύματος ἢ κοινωνίας καὶ καθορίζει τὸ πλαίσιο λειτουργίας τῶν φορέων αὐτῶν. Ὁ κώδικας δεοντολογίας συμπεριφορᾶς ἀναφέρεται στὸν τύπο καὶ στὴν μορφή τῶν συμπεριφορῶν πού ἐπιτρέπονται ἀκριβῶς στὸν χώρο ἐργασίας ἢ ἐνδύτερα προσφορᾶς ὑπηρεσιῶν. Ὑπογραμμίζει τοὺς κανόνες καὶ τὰ μέτρα βάση τῶν ὁποίων, ὅσοι προσφέρουν ὑπηρεσίες καὶ ἐργάζονται στὸν συγκεκριμένο φορέα, εἶναι καὶ ὑπόλογοι ὡς πρὸς τὴν τήρηση τῆς δέσμης τῶν κανόνων καὶ τῶν ἀρχῶν πού ἔχουν θεοπισθεῖ ἀπὸ τὸν ἐν λόγω φορέα.

Οἱ κοινωνικὲς ἀνακατατάξεις πού βιώνονται, ὄχι μόνον στὴν χώρα μας, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλοκληρο τὸν κόσμο, καὶ σὲ ὅλα σχεδὸν τὰ κοινωνικὰ στρώματα, συνοδεύονται ἀπὸ ὑποψία, ἀγχος καὶ ἐχθρότητα. Ἀκόμα καὶ τὸ σύστημα παροχῆς ἱατρικῶν ὑπηρεσιῶν ἀντιμετωπίζει ἀυξάνομενο βαθμὸ ἐλέγχου καὶ κριτικῆς. Γνωστὲς εἶναι οἱ ἀναφορὲς καὶ τὰ δη-

μοσιεύματα γιὰ τὶς συνθήκες παροχῆς ἱατρικῶν ὑπηρεσιῶν στὰ νοσοκομεία, τὴν λεγόμενὴ διαπραγματέυση τῶν ἱατρῶν καὶ τὴν ἐμποροποίηση τῆς ἱατρικῆς. Τὰ νοσηλευτικὰ ἰδρύματα δέχονται τὴν δυσμενὴ κριτικὴ τῶν Μέσων Μαζικῆς Ἐνημέρωσης, τὴν ὑποβαθμισμένη παροχὴ ἱατρικῶν ὑπηρεσιῶν καὶ τὸ δέος πού βιοῦται ἀπὸ τὴν ἱατρικὴ τῶν ράντζων, τὴν ἀπέλλιδα προσπάθεια γιὰ ἓνα κρεβδάτι ἐντατικῆς νοσηλείας, τὸ καθεστῶς τῶν καλουμένων ἀποκλειστικῶν νοσοκόμων, τὴν σειρὰ προτεραιότητας χειρουργικῶν ἐπεμβάσεων καὶ τὴν ἀπαράδεκτη ἱατρικὴ τῶν διαδρόμων. Ἐνα νοσηλευτικὸ ἴδρυμα, ἀνεξάρτητα ἂν εἶναι κρατικὸ ἢ ἰδιωτικὸ, εἶναι ἀσφαλῶς κάτι περισσότερο ἀπὸ ὅτι τὸ σύνολο τοῦ ἐπιστημονικοῦ καὶ ἄλλου δυναμικοῦ πού τὸ ἴδρυμα αὐτὸ ἀντιπροσωπεύει καὶ ἀσφαλῶς, οἱ ἀποφάσεις πού λαμβάνονται στὸ διοικητικὸ, διαχειριστικὸ ἐπίπεδο τοῦ ἰδρύματος, συνοδεύονται καὶ ἀπὸ δεοντολογικοὺς ἀλλὰ καὶ προβληματισμοὺς ἠθικῆς τάξεως.

Θέματα δεοντολογίας καὶ ἠθικῆς τάξεως ἀντιμετωπίζονται, συχνὰ, μὲ βάση τοὺς περιορισμένους πόρους καὶ τὸν ἀνταγωνισμὸ τῶν διαφόρων τμημάτων γιὰ τὴν κατανομὴ τῶν οικονομικῶν πόρων, τὴν ἀποχὴ ἀπὸ τὰ καθήκοντα τοῦ ἱατρονοσηλευτικοῦ προσωπικοῦ, τὴν σύγκρουση οικονομικῶν συμφερόντων τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ νοσηλευτικοῦ ἰδρύματος παραγόντων, καὶ προσεγγίσεις ὄχι πάντα μὲ σκέψη τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, τὶς ἐπιπτώσεις στὸ περιβάλλον, ἀλλὰ καὶ τὴν κοινωνία γενικότερα, πού συνοδεύουν τὶς ἀποφάσεις αὐτές.

Ἡ ἐπιτυχία τῆς σύγχρονης ἱατρικῆς καὶ φροντίδας εἶναι, σὲ σημαντικὸ βαθμὸ, ἀποτέλεσμα τῆς ἀλληλοεξάρτησης τῶν ἱατρικῶν εἰδικοτήτων. Τὸ μυστικὸ ἐγκτεται στὸν κα-

ταμερισμό τῆς προσφορᾶς και τὸ σύνθετο σύστημα παραπομπῶν μεταξύ τοῦ θεράποντος ἰατροῦ και τῶν συναδέλφων του ειδικῶν. Ἡ ἰατρικὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀσκηθεῖ σήμε- ρα ἐπιτυχῶς μὲ τὴ μικρὴ παραδοσιακὴ ἰατρι- κὴ τσάντα ἀνὰ χεῖρας.

Ἡ ἰατρικὴ, ὅπως βιώνεται σήμερα, ἔχει τουλάχιστον καταστρεῖ μία συλλογικὴ ἐπιχεί- ρηση, δὲν εἶναι πλέον μία ιδιωτικὴ προσπά- θεια. Ἐχει γίνεῖ ἕνα σύστημα.

Στὴ σύγχρονη ἐποχὴ, ἢ μετάλλαξη ποῦ διέπει τὴν πολυμορφία τῆς παροχῆς τῶν ὑπε- ρσειῶν ὑγείας, ἀπὸ τὴν γνωστοποίηση τῆς διαγνώσεως στὸν ἀσθενῆ, τὴν κλινικὴ και ἐρ- γαστηριακὴ φροντίδα, τὴν ἀναγκαιότητα τή- ρησης τοῦ ἐχέμυθου τοῦ φακέλου τῶν νοση- λειομένων, τὴν διαδικασίαν τῆς μετάγγισης αἵ- ματος ἢ μεταμόσχευσης ὀργάνων, μεταξύ ἄλ- λων, συνοδεύεται ἀπὸ προβληματισμοὺς ποῦ προβάλλουν, τεχνικῶς, ὡς καθαροῦ ἰατρικοῦ χαρακτήρα, ἀλλὰ σύντομα λαμβάνουν ἠθικὴ και συχνὰ θρησκευτικὴ διάσταση ποῦ οὐδεὶς διακιοῦται νὰ ἀντιπαρέλθει.

Ἄναμφιβόλως, ἢ δεδομένη κάλυψη ἕνα- ντι τῶν ἀστικῶν και ἄλλων εὐθυνῶν ποῦ συχνὰ ἀπολαμβάνει ἕνα νοσηλευτικὸ ἴδρυμα, κρατικὸ ἢ ιδιωτικὸ, στὸν ἐλληνικὸ χῶρο ἰδιαί- τερα, ὑποβαθμίζει και συχνὰ ἀναρρεῖ τὴν ἀνα- γκαιότητα τήρησης βασικῶν ἀρχῶν δεοντο- λογίας και ἠθικῆς, ποῦ εἶναι και προϋπόθεση γιὰ τὴν προστασία τῶν ἀσθενῶν και τὴν ὑπό- σταση τῷ νοσηλευτικῷ ἰδρύματος. Ἡ διαπί- στωση αὐτὴ εἶναι μιὰ πραγματικότητα ποῦ ἀντανάκλᾳ στὴν ὅλη δομὴ τῆς ἰατρονοσηλευ- τικῆς φροντίδας στὴν Ἑλλάδα και καλεῖ γιὰ σπουδὴ και τὴν ἀνάλογη ἀναθεώρηση.

Ὁ Κώδικας Δεοντολογίας, ἢ Ἐπιτροπὴ Δεοντολογίας και ὁ Κλινικὸς Δεοντολογίας συνιστοῦν και προσδιορίζουν σήμερα τὸ πλαι- σιο τῆς καθόλου παροχῆς ἰατροφαρμακευτι- κῆς φροντίδας στὰ νοσηλευτικὰ ἰδρύματα τῶν προηγμένων χωρῶν (ΗΠΑ). Ὁ μηχανισμὸς αὐτὸς λειτουργίας συμπληρώνει τὸ εὐρύτερο ἔργο ποῦ παρέχει ἢ Ἐπιτροπὴ Ἀσφάλισης Ποιότητος (Assurance Quality Committee) τοῦ νοσηλευτικοῦ ἰδρύματος, ἐνεργεῖ ὡς ἀσπί-

δα γιὰ τὴν προστασία τῶν ἀσθενῶν και ἀναμ- φίβολα μαρτυρεῖ τὸν σεβασμὸ στὴ βασικὴ Ἰπ- ποκρατικὴ και χριστιανικὴ ἀρχὴ τοῦ «Μὴ βλάπτειν».

Μὲ τὴν θέσπιση τοῦ Κώδικα Δεοντολο- γίας και Ἠθικῆς τὸ νοσηλευτικὸ ἴδρυμα κά- νει γνωστὲς τὶς ἀρχὲς ποῦ διέπουν τὴ λειτουρ- γία του και τὶς ὁποῖες, στὴν προσπάθεια νὰ ὑπηρετήσῃ τὸν πάσχοντα, δὲν θὰ παραβιά- σει ποτέ. Ὁ Κώδικας Δεοντολογίας και Ἠθι- κῆς πρέπει νὰ εἶναι ἀναρτημένος σὲ ἐμφα- νεῖς θέσεις, ὅπως στὸ τμήμα εἰσαγωγῆς ἀσθε- νῶν, τῶν ἐπειγόντων περιστατικῶν, τῶν ἐξω- τερικῶν ἰατρείων και ἄλλου, γιὰ εὐκολὴ πλη- ροφόρηση και συνεχὴ ὑπενηθύμηση στὸ ἰατρο- νοσηλευτικὸ προσωπικὸ, στοὺς ἐπισκέπτες και ἄλλους ἐνδιαφερομένους τῶν βασικῶν ἀρχῶν ἠθικῆς και δεοντολογίας ποῦ διέπουν τὴ λειτουργία τοῦ ἰδρύματος.

Ὅσιώδεις ἀναφορές, συμπληρωματικὲς τοῦ κώδικα δεοντολογίας και ἠθικῆς, ἐνὸς νο- σηλευτικοῦ ἰδρύματος ὀφείλουν νὰ εἶναι τὰ στατιστικὰ δεδομένα λειτουργίας τοῦ ἰδρύ- ματος, ὅπως ἢ ἐνδονοσοκομειακὴ νοσηρότη- τα και θνησιμότητα, ἢ συνεχιζόμενη ἐκπαί- δευση τοῦ ἰατρονοσηλευτικοῦ ἰδρύματος και ἀσφαλῶς τὰ ἀποτελέσματα ἐλέγχου λειτουρ- γίας τῶν περιοδικῶν, ἀνὰ τριετία - πενταε- τία, κρίσεων στὶς ὁποῖες τὸ νοσηλευτικὸ ἴδρυ- μα ὑπόκειται ἀπὸ τὶς μικτὲς πολυμελεῖς ἐπι- τροπὲς ἐλέγχου λειτουργίας του (The Joint Committee Of Hospital Accreditation).

Ὁ κώδικας δεοντολογίας ἠθικῆς τοῦ νο- σηλευτικοῦ ἰδρύματος πρέπει νὰ ἐνημεροῦται σὲ τακτὰ διαστήματα, ὥστε νὰ περιλαμβάνει, μεταξύ ἄλλων, νέους προβληματισμοὺς ὅπως αὐτοὶ ἀναφύονται στὴν φροντίδα τῶν ἀσθε- νῶν, τὴν ἀντιμετώπιση σημαντικῶν προβλη- μάτων ζωῆς και θανάτου, περιπτώσεων τερ- ματισμοῦ τῆς ζωῆς και τῆς ἀναπτυσσόμενης ἐπιστήμης τῆς βιοτεχνολογίας και τῶν γονι- δίων μεταξύ ἄλλων περιπτώσεων.

Σημαντικὸς θεωρεῖται ὁ ρόλος τῆς Ἐπιτροπῆς Δεοντολογίας ἀλλὰ καὶ τοῦ Κλινικοῦ Δεοντολογίας καὶ Ἠθικῆς σὲ κάθε νοσηλευτικὸ ἴδρυμα. Ἡ Ἐπιτροπὴ Δεοντολογίας καὶ ἠθικῆς εἶναι μία συμβουλευτικὴ Ἐπιτροπὴ διορισμένη ἀπὸ τὸ Δ. Συμβούλιο κάθε νοσοκομειακοῦ ιδρύματος τῆς ὁποίας μέλη εἶναι ἱατροὶ καὶ νοσηλευτικὸ προσωπικὸ, κοινωνικοὶ λειτουργοί, νομικοί, κληρικοί, κλινικὸς δεοντολογίας καὶ ἀντιπρόσωποι ἀπὸ τὴν εὐρύτερη κοινωνία. Τὸ κύριο ἀντικείμενο τῆς ἐπιτροπῆς αὐτῆς εἶναι νὰ παράσχει ἐνημέρωση καὶ ἐκπαίδευση τοῦ ἱατρονοσηλευτικοῦ προσωπικοῦ στὰ προβλήματα βιοηθικῆς καθὼς καὶ ἡ θέσπιση κριτηρίων ἀσκήσεως τῆς ἱατρικῆς στὸ νοσοκομεῖο καὶ γενικότερα. Ἡ ἐπιτροπὴ συμβουλεύει σὲ προβλήματα δεοντολογικῆς καὶ ἠθικῆς τάξεως, προβλήματα φιλοσοφικὰ καὶ προβληματισμοὺς ποὺ ἀναφύονται στὴν πορεία παροχῆς ἱατρικῶν ὑπηρεσιῶν ἐντὸς ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τοῦ νοσοκομείου γιὰ τοὺς χρονίως πάσχοντας, περιπατητικοὺς ἀσθενεῖς ποὺ ἔχουν ἀνάγκη βραχείας, περιοδικῆς νοσηλευτικῆς φροντίδας (Πίνακας 1).

Ἀντίθετα μὲ τὴν Ἐπιτροπὴ Δεοντολογίας, τῆς ὁποίας οἱ ἐκτιμήσεις βασίζονται σὲ πληροφορίες τρίτων (ἱατρὸ ἢ νοσοκόμο) ὁ Κλινικὸς τῆς Δεοντολογίας ἄμεσα καὶ προσωπικῶς ὁ ἴδιος συζητεῖ μὲ τὸν ἀσθενῆ, μελετᾷ τὸ φάκελο τοῦ ἀσθενοῦς, ἐκπαιδεύει ἄλλους γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση παρομοίων προβλημάτων καὶ ὑποδεικνύει τὴν καλλίτερη προσέγγιση στὸ σχετικὸ πρόβλημα μὲ τὴ συνεργασία τοῦ θεράποντος ἱατροῦ ἂν κριθεῖ ἀναγκαῖο.

Ἡ θέσπιση καὶ προαγωγή τῆς πρακτικῆς αὐτῆς στὰ Ἑλληνικὰ Νοσηλευτικὰ Ἰδρύματα δὲν εἶναι εὐκόλη προσπάθεια καὶ ἀσφαλῶς θὰ καταστεῖ δυσκολότερη στὸ μέλλον. Στὴν διάρκεια ὅμως τοῦ χρόνου θὰ προφυλάξει τὰ νοσηλευτικὰ ἱδρύματα καὶ τὴν ἱατρικὴ πράξη καὶ προσφορὰ ἀπὸ πολλαπλῆς δυναμικῆς δυσκολίες καὶ θὰ προαγάγει τὴ θέση τοῦ ιδρύματος καὶ τῶν ἱατρῶν στὴν κοινωνία.

Πέντε εἶναι τὰ κύρια προβλήματα ἢ δια-

πιστώσεις ποὺ συνήθως ἀναφέρονται ἀπὸ ἓνα κλινικὸ δεοντολογίας στὴν πορεία ἀσκήσεως τοῦ λειτουργήματός του:

1. Οἱ ἱατροὶ συνήθως δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ διαπιστώσουν σημαντικὰ προβλήματα ἠθικῆς τάξεως.

2. Οἱ ἱατροὶ ἀμφιβάλλουν ὅτι ἡ συμμετοχὴ κλινικοῦ δεοντολογίας στὴν θεραπευτικὴ μονάδα προάγει τὴν κλινικὴ ἀξιολόγηση καὶ θεραπευτικὴ προσέγγιση.

3. Συχνὰ διαπιστοῦται ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον ἀλλὰ καὶ τὸ ἴδιον τοῦ ἀσθενοῦς συμφέρον διαφέρει ἀπὸ ἐκεῖνο τῶν οἰκείων, τοῦ ἱατροῦ ἢ καὶ τοῦ νοσοκομείου.

4. Ἡ συμβουλευτικὴ δεοντολογίας ἀπαιτεῖ χρόνο καὶ ἰδιαίτερη προσφορὰ ἐκ μέρους τοῦ κλινικοῦ δεοντολογίας, ἓνα δεδομένο ἀνασταλτικὸ τῆς προσπάθειας παροχῆς ἀναβαθμισμένης ἱατρικῆς φροντίδας.

5. Ἡ συμμετοχὴ τοῦ κληρικοῦ στὴν Ἐπιτροπὴ Δεοντολογίας - Ἠθικῆς τοῦ νοσηλευτικοῦ ιδρύματος παρέχει στὸν συμμετέχοντα κληρικὸ τὴ δυνατότητα νὰ διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στὴν ὅλη ἱατρικὴ ἠθικὴ σκέψη καὶ στοχασμὸ. Ὁ κληρικὸς δύναται νὰ προσφέρει καὶ νὰ προάγει τὸ ἔργο τῆς Ἐπιτροπῆς Δεοντολογίας ἠθικῆς μὲ τὴν συζητήση ἐρωτημάτων θεολογίας, φιλοσοφίας, πνευματικότητος, ἀνθρωπίνων ἀξιών καὶ ἠθικῆς ποὺ εἶναι ἀναπόσπαστα καὶ συνδέονται μὲ τὰ θεμελιώδη ἐρωτήματα ζωῆς καὶ θανάτου. Ὁ κληρικὸς προσδιορίζει καὶ καθιστᾷ ἐμφανεῖς τίς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς προοπτικῆς τοῦ ἀσθενοῦς, δηλαδὴ τὰ βασικὰ στοιχεῖα ποὺ συνιστοῦν τὸν στοχασμὸ τῆς ἱατρικῆς φροντίδος καὶ ἠθικῆς καὶ συμβάλλει στὴν ἔκφραση τῆς καθολικῆς φροντίδας τοῦ ἀσθενοῦς.

Σὲ σχετικῆς ἐρευνες τὸ ἓνα τρίτο τῶν ἱατρῶν ἀναφέρει ὅτι ὁ Κώδικας Δεοντολογίας καὶ Ἠθικῆς τοῦ νοσηλευτικοῦ ιδρύματος ἐπηρεάζει οὐσιαστικὰ τὴν θεραπευτικὴ τους προσέγγιση καὶ τὴν ὅλη ἱατρικὴ φροντίδα τῶν ἀσθενῶν. Εἰδικότερα, ἀναφέρουν ὅτι ἡ ὑπαρξὴ ἐνὸς Κώδικα Δεοντολογίας καὶ Ἠθικῆς στὸ νοσηλευτικὸ ἴδρυμα προάγει τὴν διαπίστωση προβλημάτων καὶ καταστάσεων ἠθι-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.

Δομή Κώδικα Δεοντολογίας Ήθικης Νοσηλευτικῶν Ἱδρυμάτων

1. Η πρώτη και βασική επιδίωξη του νοσηλευτικού ιδρύματος είναι να παρέχει την καλλίτερη δυνατή ιατρική φροντίδα χωρίς να παραβλέπει τις πνευματικές ανάγκες του ασθενούς.

2. Η παρεχόμενη ιατρική φροντίδα θα προσδιορισθεί και θα εἶαι ανάλογη με την ανάγκη, τὸ πιθανὸ ὄφελος και τὴν υπεύθυνο χρήση τῶν πόρων ἢ δυνατοτήτων που παρέχει τὸ ἴδρυμα και θα συνοδεύεται με συνεχή ἔλεγχο ἀνάλογα με τὴν πορεία τοῦ ἀσθενοῦς.

3. Ὅλα τὰ ἄτομα, ἀνεξάρτητα κοινωνικῆς προέλευσης ἢ καταγωγῆς ἢ πίστεως, θὰ τυγχάνουν τῆς ἴδιας θεραπευτικῆς ἀγωγῆς με σεβασμὸ στὴν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια και ἀτομικὴ ἀυτονομία, ἰδιαίτερα ἐκεῖνα που εἶναι διανοητικῶς ἢ σωματικῶς ἀνάπηρα.

4. Ὅλα τὰ ἄτομα (ἢ και μέλη τῶν οἰκογενειῶν τους) ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ συμμετέχουν στὴ διαδικασία γιὰ τὴ λήψη ἀποφάσεων που ἀφοροῦν τὴ ζωῆ.

5. Ἡ σπουδαιότητα τῆς ἔρευνας και διδασκαλίας στο νοσηλευτικὸ ἴδρυμα θὰ ὑποστηρίζεται ἄμεσα. Κάθε ἐρευνητικὴ ἐργασία ἐντὸς τοῦ νοσηλευτικοῦ ιδρύματος ἢ ὑπὸ τὴν αἰγίδα του θὰ ἐλέγχεται ἀυστηρὰ γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ τῆς ἀξία και σημαντικότητά της σύμφωνα με τὰ ὑψηλότερα κριτήρια ἠθικῆς και δεοντολογίας.

6. Τὸ νοσηλευτικὸ ἴδρυμα θὰ ἐνθαρρύνει και θὰ ὑποστηρίζει τὴ διενέργεια

συμποσίων, σεμιναρίων και ἄλλων εκπαιδευτικῶν μεθόδων γιὰ τὴν ἱατρονοσηλευτικὴ προσωπικὴ και τὴν εὐρύτερη κοινωνία γιὰ πληρέστερη ἐνημέρωση τῶν προβλημάτων που συνοδεύουν τὴ παροχὴ ἱατρικῶν ὑπηρεσιῶν.

7. Τὸ νοσηλευτικὸ ἴδρυμα πρέπει νὰ ἀναγνωρίζει ὅτι συνυπάρχει με τὴν εὐρύτερη κοινωνία στο ἴδιο φυσικὸ περιβάλλον και νὰ διαβεβαιώνει ὅτι ὅποιαδήποτε ἀπειλὴ στο περιβάλλον προερχόμενη ἀπὸ τὴ παρουσία τοῦ νοσοκομείου θὰ ἐντοπίζεται και θὰ ἀντιμετωπίζεται ἄμεσα.

8. Ἀναγνωρίζοντας τὸ σύνθετο πολιτισμικὸ περιβάλλον τῶν καιρῶν μας, ὅπου λειτουργεῖ, τὸ νοσηλευτικὸ ἴδρυμα πρέπει νὰ ἐνθαρρύνει τὴ συμμετοχὴ τῆς κοινωνίας στὴν λειτουργία του (ἐθελοντές).

9. Τὸ νοσηλευτικὸ ἴδρυμα ὀφείλει νὰ προάγει τὴ καλλίτερη δυνατὴ ἐπίδοση σὲ ὅλο τὸ φάσμα τῆς λειτουργίας του, συνεχιζόμενη βελτίωση τῶν προγραμμάτων του και πρωτοπορεία στὴν κλινικὴ φροντίδα τῶν ἀσθενῶν του, τὴν ἔρευνα, τὴ διδασκαλία και τὴν διαχειριστικὴ διαδικασία τοῦ ιδρύματος.

10. Στο ἱατρικὸ και νοσηλευτικὸ προσωπικὸ θὰ παρέχεται κάθε δυνατότητα νὰ ἐκφράζει τὶς ἀνησυχίες και προβληματισμοὺς σχετικὲς με τὴν ἱατρικὴ φροντίδα τῶν ἀσθενῶν χωρίς φόβο ἀντεγκλίσεων.

κῆς τάξεως, και τὴν ἀντιμετώπισή των σύμφωνα με τοὺς κανόνες δεοντολογίας και ἠθικῆς ὅπως στὶς περιπτώσεις ἀνάπηρων διανοητικῶς ἢ ἄλλων ἀτόμων ἢ ὅταν κρίνεται ἀναγκαῖα ἢ διακοπὴ καρδιοαναπνευστικῆς ὑποστήριξης.

Ἡ ἄσκηση τοῦ ἱατρικοῦ λειτουργήματος προσδίδει ἰδιαιτερότητα στον ἱατρικὸ λειτουργὸ τοῦ Ἱπποκράτη και συγκαταλέγει τὸν ἱατρὸ στὶς ὑψηλότερες κοινωνικὲς βαθμίδες (δεύτερο στὴν τάξη ἀμέσως μετὰ τοὺς Δικαστὲς τοῦ Ἀνωτάτου Δικαστηρίου τῶν ΗΠΑ).

Ἐποχή τοῦ ἱατρονοσηλευτικοῦ προσωπικοῦ ἀπὸ τὰ καθήκοντά τους, γιὰ συνδικαλιστικούς λόγους, θεωρεῖται κολάσιμος καὶ παρατηρεῖται ἐξαιρετικὰ σπάνια. Ἡ ἐπικρατοῦσα ἀποψη εἶναι ὅτι οἱ ἀπεργίες συνιστοῦν χρήση τῆς δυνάμεως γιὰ τὴ διευθέτηση διαφορῶν. Ἀμοιβούν τὸν ἰσχυρὸ καὶ ὄχι πάντα κατὰ τὸν ὀρθὸ τρόπο. Εἰδικότερα πιστεύεται ὅτι οἱ ἀπεργίες τῶν ἱατρῶν βλάπτουν ἄμεσα τοὺς ἀσθενεῖς ἀλλὰ ἐμμεσα καὶ σχετικὰ μόνο τὴν Διοίκηση. Ἐλάχιστες φορές οἱ ἀπεργίες ἔχουν σκοπὸ τὸ συμφέρον τῶν ἀσθενῶν.

Ἡ στέρηση τῶν ἀσθενῶν ἀπὸ τὴν ἀναγκαῖα ἄμεση ἱατρικὴ φροντίδα, ἀνεξάρτητα τῆς βαρύτητος τοῦ προβλήματος ποὺ ἀντιμετωπίζουν οἱ ἀσθενεῖς, θέτει τοὺς ἀπεργούντας ἱατροὺς σὲ μιὰ δύσκολη ἀπὸ ἠθικῆς πλευρᾶς θέση. Ἡ πνευματικὴ διάσταση τοῦ προβλήματος καλεῖ γιὰ μελέτη καὶ σπουδὴ τῶν βασικῶν αἰτιῶν τῆς ἀμφιβολίας καὶ τὴν δημιουργικὴ ἀντιμετώπιση τῶν προβληματισμῶν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΑΡΑΓΚΟΣ

Παιδίατρος

Ὅμοτ. Καθηγητῆς τοῦ
Creighton University USA

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Anzia Dj, La Puma J. Cultivating ethics consultations: commentary on the development of a clinical ethics consultation service in a community hospital. *J Clin Ethics* 3 (2) : 131 - 132, 1992.

Barr JK, Boni CE, Kochurka KA et al. Public reporting of hospital satisfaction: the Rhode Island experience. *Health Care Financ Rev* 23 (4) : 51 - 70, 2002.

Blustein J. Doing what the patient orders: maintaining integrity in the doctor - patient relationship. *Bioethics* 7 (4) : 290 - 314, 1993.

Cahn CH. The ethics of involuntary treatment. Canadian Psychiatric Association, 2003.

Doukas DJ. The design and use of the bioethics consultation form. *Theor Med* 73 (1) : 5 - 14, 1992.

Engelhardt HT jr. Basic ethical principles in the conduct of biomedical and behavioral research involving human subjects. *Tex Rep Biol Medicine* 38 : 139 - 168, 1979.

Faria Miguel A. Cuban Psychiatry. The perversion of Medicine. *Medical Sentinel*. 5 (5) : 160 - 162, 2000.

Fletcher J. Medicine, Morals, and Religion. *Theology Today* 31 (1) : 1974.

Griffiths Max MJ, Dunlop Ian T. Ethics, Medicine and Economics: Integration in a hospital environment. *Med J of Australia* 176 (5) : 226 - 228, 2002.

Guadagnino, Christopher. The role of medical ethics committees. *Physicians News Digest Inc.* October 1996.

Illinois Institute of Technology. Center for the Study of Ethics in the Professions. *Codes of Ethics on Line* 1998.

La Puma J, Schiedermayer DL. The clinical ethicist at the bedside. *Theor Med* 12 (2) : 141 - 149, 1991.

Livadas G. Medical ethics: a rational approach to patients management. *Dig Dis* 20 (3 - 4) : 216 - 219, 2002.

Manitoba College of Physicians and Surgeons. *Guidelines and Statements. At Risk Colleagues*, 2002.

Moreno JD. Ethics consultations as moral engagement. *Bioethics* 5 (1) : 44 - 56, 1991. Medical College of Georgia, School of Medicine. *Ethics Syllabus. The language of Bioethics*, 2002.

Moreno JD. Call me doctor? Confessions of a hospital philosopher. *J Med Humanit* 12 (4) : 183 - 196, 1991.

Peleg Aya, Ronic Peleg Porath Avi et al. *Hallway Medicine. Prevalance, characteristics and attitudes of hospital physicians.* *IMAJ* 1 : 241 - 246, 1999.

Pellegrino ED. Patients and physicians autonomy: conflicting rights and obligations in the physician-patient relationship. *J Contemp Health Law Policy* 10 : 47 - 68, 1994.

Perkins HS, Saathoff BS. Impact of the medical ethics consultations on physicians: an exploratory study *Am J Med* 85 (6) : 761 - 765, 1988.

Perkins HS. Clinical ethics consultations: reasons for optimism, but problems exist. *J Clin Ethics* 3 (2) : 133 - 137, 1992.

Rosner, Fred. Physicians' strikes and the Jewish Law. *Jewish Law* 1997.

Smith R, Hiatt H, Berwick D. A shared statement of ethics principles for those who shape and give health care: a working draft from the Travistock group. *Ann Intern Med* 130 : 143 - 147, 1999.

Shah Nirav. Are doctors allowed to strike? Impact, American College of Physicians March 1997.

Schlesinger M. On values and democratic policy making: The deceptively fragile consensus around market oriented medical care. *J Health Polit Policy Law* 27 (6) : 889 - 925, 2002.

Tomasma DC. Why philosophers should offer ethics consultations. *Theor Med* 12 (2) : 129 - 140, 1991.

Veach RM, Spicer CM. Medically futile care: the role of the physician in setting limits. *Am J Law Med* 18 (1 & 2) : 15 - 36, 1992.

Zembaty JS, Mappes T. Patients choices, family interests, and physicians obligations. *Kennedy Ins. Ethics J* 4 (1) : 27 - 46, 1994.

ΙΑΤΡΙΚΗ: ΛΕΙΤΟΥΡΓΗΜΑ - ΑΠΟΣΤΟΛΗ

Γιατρέ μου σῶσε με!

Πόσοι από μᾶς τούς γιατρούς πού δρισκόμαστε σήμερα στην αίθουσα αὐτή δὲν ἔχουμε ἀκούσει αὐτή τὴν κραυγὴ νὰ βγαίνει βαθειὰ ἀπὸ τὴν ψυχὴ ἑνὸς ἀσθενῆ μας, πού μᾶς κοιτάει στὰ μάτια γιὰ νὰ πάρει κουράγιο στὴ δοκιμασίᾳ του.

Γιατρέ μου, τὸ παιδί μου! Τὴν γυναίκα μου! Τὴν μάνα μου. Σὲ παρακαλῶ κάνε ὅτι μπορεῖς! Θὰ σοῦ εἶμαι εὐγνώμων σ' ὅλη μου τὴ ζωή.

Ἦθελα νὰ σᾶς ρωτήσω: Σκεφθήκατε ποτέ σας σὲ στιγμὲς ἡρεμίας, στιγμὲς εὐτυχίας, στιγμὲς ὑγείας σας, αὐτὸν τὸν γιατρό;

Γι' αὐτὸ τὸ Γιατρό ἐπιτρέψατέ μου νὰ σᾶς ἀπασχολήσω, σήμερα. Αὐτὸν τὸν γιατρό πού δουλεύει στὸ ΕΣΥ, στὸ ΙΚΑ, στὸ ἱατρεῖο του, στὸ ἐλικόπτερο τοῦ ΕΚΑΒ, γιὰ νὰ βουλιάξει μαζί του στὰ καθάρια νερὰ τοῦ Ἱακάρου Πελάγου, σὰν ἄλλος Ἱακρος.

Γι' αὐτὸν τὸν γιατρό, πού ἐσεῖς θέλετε νὰ μὴν κάνει ἐπάγγελμα, ἀλλὰ νὰ κάνει Λειτουργία καὶ νὰ κάνει Κοινωνιὴ Ἀποστολή.

Λειτουργία; Γιατί; Ἀποστολή; Πῶς;

Πρὶν ἀπὸ πολὺ καιρὸ εἶχα ἀνταμώσει ἕναν Ἱεράρχη μας, ὁ ὁποῖος εἶχε χειρουργηθεῖ, εἶχε βρεθεῖ στὸ χειρουργεῖο καὶ εἶχε ὑποστῆ τὴν ἐγχείρηση ὑπὸ τοπικὴ ἀναισθησία. Ἐπομένως ἦταν ξύπνιος. Καὶ εἶχε ἔτοιμην ἐποπτεία τοῦ χειρουργεῖου. Καὶ εἶχε παρακολουθήσει ὅλη τὴν προετοιμασίᾳ πού κάνει ὁ χειρουργὸς νὰ ξεκινήσει μιὰ ἐγχείρηση. Εὐχομαι ποτέ νὰ μὴν ἔχετε τέτοια ἐμπειρία καὶ τὸ εὐχομαι ἀπὸ βάθους καρδιάς καὶ ἄς εἶμαι γιατρός. Ὁ γιατρός γιὰ

νὰ πλησιάσει ἕνα χειρουργικὸ τραπέζι, γιὰ νὰ ξεκινήσει μιὰ ἐγχείρηση, προετοιμάζεται. Ἀλλάζουμε ροῦχα, φορᾶμε καθαρὰ ροῦχα, τὰ ὁποῖα προσαρμόζονται εἰς τὴν ἀτμόσφαιρα, εἰς τὸ περιβάλλον. Πρὶν νὰ χειρουργήσουμε, φορᾶμε καὶ ἐμεῖς ἕνα εἰδικὸ καπέλο, φορᾶμε μιὰ μάσκα, πλένουμε τὰ χέρια μας καὶ ὅταν εἴμαστε ἔτοιμοι ἔρχεται ἡ Ἀδελφή, μᾶς ντύνει μὲ μιὰ ρόμπα τοῦ χειρουργεῖου, ἀποστειρωμένη, μᾶς δένουν ἀπὸ πίσω, μὴν μᾶς ἀγγίξουν, φορᾶμε τὰ γάντια μας καὶ ὅταν ὅλα πλέον εἶναι ἔτοιμα, πλησιάζουμε τὸ χειρουργικὸ τραπέζι.

Καὶ ἔρχεται ὁ Σεβ. Ἱεράρχης καὶ μοῦ λέει τὰ ἑξῆς: "Ὅταν ἔβλεπα τὸν χειρουργὸ νὰ κάνει ὅλη τὴν προετοιμασίᾳ, εἶδα ὅτι ὑπάρχει μιὰ κάποια ἀναλογία σὲ ἐκεῖνο πού καὶ ἐγὼ ὡς ἱερούργος, ἐπιτελῶ. Καὶ σκέφθηκα κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ὀρολογία ὅτι, καὶ ὁ ἱερεὺς γιὰ νὰ συμμετάσχει εἰς τὴν Λειτουργία «παίρνει καιρὸ». Ἔρχεται λοιπὸν εἰς τὸν ναό, στέκεται στὶς εἰκόνες, προσκυνᾷ τὶς εἰκόνες εἰς τὸ ἱερόν, βγάζει τὰ ροῦχα πού μῆκε, βάζει καινούργια ροῦχα, τὰ ροῦχα τῆς Λειτουργίας, τὰ ἄμφιά του, βάζει τὴν μίτρα του, ντύνεται πανηγυρικὰ καὶ τότε πλησιάζει εἰς τὴν Τράπεζα, γιὰ νὰ ἐπιτελέσει τὴν ἀνάιμακτο πλέον θυσία. Καὶ σκέφθηκα ἐκεῖνη τὴν ὥρα: Γιατρέ μου, πόσο εἶναι παράλληλες αὐτὲς οἱ δύο εἰκόνες!

Καὶ ὅταν μοῦ τὸ ἔλεγε αὐτό, ρώτησα τὸν ἑαυτό μου. Ἀλήθεια εἶναι, ὅτι μπορεῖ τὸ ἐπάγγελμα ἑνὸς γιατροῦ νὰ εἶναι παράλληλο πρὸς μιάν Λειτουργία. Εἶναι λοιπὸν λειτουργία καὶ τὸ ἱατρικὸ ἐπάγγελμα; Βε-

δαίως και εἶναι. Καὶ ἐδῶ τίθεται τὸ ἐρώτημα. Ἀπὸ ποῦ ὁ γιατρός παίρνει τὸ δικαίωμα νὰ θεωρεῖ τὴν ἐκτέλεση μιᾶς ἐγχείρησης, ἂν θέλετε νὰ μιλήσω γιὰ τὴν ἐιδικότητά μου, λειτούργημα εἰς τὴν ὑπηρεσία τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἔργον του ἀποστολῆ καὶ προφορὰ εἰς τὴν κοινωνία;

Καὶ ἀνέτρεξα νὰ δικαιώσω τὴ θέση αὐτῆ. Καὶ διάβασα ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη τὸ 38ο Κεφάλαιο τῆς Σοφίας Σειράχ καὶ γιὰ νὰ μὴν χάσει τὴν ὁμορφιά του τὸ κομμάτι αὐτό, ἐπιτρέψατέ μου νὰ τὸ διαβάσω ἀργά, νὰ εἶναι σὲ ὅλους σας καταληπτό. «Τίμα ἰατρὸν πρὸς τὰς χρείας αὐτοῦ, τιμαῖς αὐτοῦ καὶ γὰρ αὐτὸν ἔκτισε Κύριος. Ἐπιστήμη ἰατροῦ ἀνυψώσει κεφαλὴν αὐτοῦ. Κύριος ἔδωκεν ἐπιστήμην ἐνδοξάζεσθαι ἐν τοῖς θαυμασίοις αὐτοῦ... Καὶ ἰατρῶ δὸς τόπον καὶ γὰρ αὐτὸν ἔκτισεν Κύριος. Καὶ μὴ ἀποστήτω σου καὶ γὰρ αὐτοῦ χρεία... Καὶ γὰρ αὐτοὶ Κυρίου δεηθήσονται ἵνα εὐδοῶσει αὐτοῖς ἀνάπασιν καὶ ἴασιν χάριν ἐμβιώσεως. Ὁ ἁμαρτάνων ἐναντι τοῦ ποιήσαντος αὐτὸν ἐμπέσει εἰς χεῖρας ἰατροῦ».

Πόσοι ἀπὸ ἐσᾶς ποὺ ἔχετε θεραπευθεῖ ἀπὸ κάποια ἀρρώστια, σᾶς ἔχει κάνει καλὰ ἓνας γιατρός δὲν λέτε: «Σὲ εὐχαριστῶ γιατρέ μου. Δόξα σοι ὁ Θεός. Ἔγινα καλά. Δηλαδή, ἐρμηνεύω: Ἐγὼ ὡς γιατρός μὲ τὸ ἔργο μου, κάνοντας μία θεραπεία δίνω εὐκαιρία στὸν ἄνθρωπο νὰ δοξάσει τὸν Θεό. Καὶ συνεχίζει ἡ Σοφία Σειράχ. «Καὶ ἰατρῶ δὸς τόπον» -δῶστου τόπο, δῶστου θέληση, δῶστου τῆ θέση του. Καὶ ξαναπροσθέτει: Καὶ γὰρ αὐτὸν ἔκτισε Κύριος. Καὶ γὰρ αὐτοί, δηλαδή οἱ γιατροὶ Κυρίου δεηθήσονται. Θὰ προσευχηθοῦν εἰς τὸν Θεόν». «Ἴνα εὐδοῶσει αὐτοῖς» νὰ δώσουν ἐλάφρυνση καὶ ἴαση στοὺς ἀρρώστους τους. Καὶ λέει καὶ κάτι φοβερὸ γιὰ μένα. «Ὁ ἁμαρτάνων ἐναντι τοῦ ποιήσαντος αὐτόν», ἐκεῖνος ποὺ ἁμαρτάνει ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τί λέει: Ἐμπέσει εἰς χεῖρας ἰατροῦ. Δηλαδή διὰ μέσω τοῦ γιατροῦ δοξάζεται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ καὶ ἂν τυχὸν κανεὶς ἁμαρτήσῃ, θὰ ἀκριβο-

λογήσω, θὰ πέσει σὲ χεῖρα γιατροῦ σὰν τιμωρία. Δηλαδή ὁ γιατρός χρησιμεύει γιὰ τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ καὶ ὡς τιμωρία γιὰ τὴν παρακοή. Εἶναι ἀποτέλεσμα αὐτοῦ ποὺ εἶπε ὁ Θεός, ὅταν μᾶς ἔδωξε ἀπὸ τὸν Παράδεισο (ἐμεῖς θελήσαμε νὰ φύγουμε) καὶ εἶπε ὅτι θὰ φύγετε, θὰ ἀγωνίζεσθε, θὰ ταλαιπωρεῖσθε, διότι φεύγετε ἀπὸ τὸν Παράδεισο. Καὶ θὰ ἔρθει μετὰ ὁ Παῦλος νὰ πεῖ: Τὰ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος.

Ὁ Μέγας Βασίλειος ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε γιατρός, ἴσως γνωρίζετε ὅτι σπούδασε Ἱατρικὴ εἰς τὴν Ἀθήνα, ἔρχεται νὰ συμπληρώσει τὰ λεχθέντα ὑπὸ τῆς Σοφίας Σειράχ. Ξέρετε τὰ πρῶτα χρόνια δὲν ἦταν ὅλοι χριστιανοί. Ἀρκετοὶ γιατροὶ, γιὰ νὰ μὴν πῶ εἰς τὴν πλειοψηφία, ἦταν εἰδωλολάτρες. Λοιπὸν τὸν ρώτησαν τὸ ἐξῆς εἰς μίαν ὁμιλίαν: «Τῆς ἐκ τῆς Ἱατρικῆς χρῆσται κατὰ σκοπὸν ἐστὶ τῆς εὐσεβείας». Νὰ τοῦ δώσουμε μιὰ ἐλεύθερη μετάφραση. Ἄν σὲ μᾶς, ποὺ εἴμαστε χριστιανοί, ἐπιτρέπεται νὰ χρησιμοποιοῦμε εἰδωλολάτρες γιατροὺς, ἀφοῦ εἴμαστε χριστιανοὶ καὶ ὁ Θεός μᾶς κάνει καλὰ μὲ τὴν δύναμή του. Καὶ λέει ὁ Μ. Βασίλειος. Ἀναπτύσσει θαυμάσιες σκέψεις. Προσπάθησα νὰ τις συγκεντρώσω εἰς τὰ ἐξῆς: Μιλάει ὄχι μόνον γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς Ἱατρικῆς Ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ τὴν προέλευση αὐτῆς ἀπὸ τὸν Θεό, ὅπως ἀκούσαμε προηγουμένως ἀπὸ τὴ Σοφία Σειράχ. Ὅπως κάθε τέχνη δόθηκε εἰς τὸν ἄνθρωπο διὰ τὸ ἀσθενὲς τῆς φύσεως αὐτοῦ. Καὶ ὅπως ὅταν ἔχουμε κρῦο γιὰ νὰ προφυλασσόμεθα ἀπὸ τὸν ἀέρα καὶ τὸ κρῦο, μᾶς ἐδόθη ἡ τέχνη τῆς ὑφαντικῆς, ἐπειδὴ τὰ αὐτοφυόμενα δὲν ἐπαρκοῦν, μᾶς ἐδόθη ἡ τέχνη τῆς γεωργίας καὶ οἰκοδομικῆ, ὁμοίως οὕτω καὶ ἡ ἱατρικὴ. Καὶ συνεχίζει ὁ Μ. Βασίλειος καὶ λέει: Ἄν εἴμαστε ἀτικοὶ τοῦ Παραδείσου ἀσφαλῶς δὲν θὰ εἴχαμε ἀνάγκη Ἱατροῦ. Ἀφοῦ ὅμως μετὰ τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα, ὁ ἐξορισμένος τοῦ Παραδείσου ἄκουσε «τῷ ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου σου», ἀπὸ τὸν Θεὸ παρεσχέθη ἡμῖν (μᾶς ἐδόθη) ἡ ἐκ τῆς Ἱατρικῆς προσαγομμένη τοῖς κάμνουσι κατὰ

τό ποσόν γουν ἐπικουρία».

Καί συνεχίζει. Ἐδόθη, λοιπόν, ὡς ἐπικουρία, ἡ βοήθεια ἀπό τήν Ἱατρική, ἀπό τόν Θεόν. Καί συνεχίζει: Ἐπειδή μερικοί δέν εἶναι καλοί εἰς τήν τέχνην, ἡ εἶναι εἰδωλολάτραι, πρέπει λοιπόν νά τήν ἀποφεύγουμε; Μά εἴσαστε, λοιπόν, ὑποκριταί. Δηλαδή ἐπειδή ὁ φύρναρης εἶναι εἰδωλολάτρης δέν ψωνίζετε ἀπό τόν φύρναρη ψωμί νά φάτε; Ἐπειδή ὁ ὑφαντουργός εἶναι εἰδωλολάτρης δέν ἀγοράζετε ὑφάσματα γιά νά ντυθεῖτε; Ἔτοι λοιπόν καταλήγει καί λέει. Οὔτε οὖν φευκτέον. Οὔτε πρέπει νά ἀποφεύγουμε τήν Ἱατρικήν, οὔτε ὅμως «ἐπ' αὐτήν πάσας τὰς ἐλπίδας ἔχειν ἐπακόλουθον». Καί τώρα θυμᾶμαι ἐκεῖνο πού λέει ἡ Ἁγία Γραφή. Ἐάν τυχόν ἀρρωστήσετε καί εἴσαστε βαριά ἀρρωστοί θά χρησιμοποιήσετε τόν γιατρόν, ἀλλά θά προσκαλέσετε καί τούς Προεσβυτέρους καί νά κάνετε καί ἕνα Εὐχέλαιο καί νά ζητήσετε καί τήν βοήθεια τοῦ Θεοῦ. Καί ὁ γιατρός καί ἡ προσευχή σας. Καί τὰ δύο μαζί θά εἶναι ἡ βοήθεια, ἐναντι τῆς δοκιμασίας τήν ὁποῖαν περνάτε καί γιά τήν ὁποῖαν θά παρακαλέσετε τόν Θεόν νά σᾶς βοηθήσει.

Νά γιατί τό ἱατρικό ἐπάγγελμα εἶναι καί λειτουργημα καί ἔχει καί ἀποστολή. Ὁ Παράκελσος ἰσχυριζόταν ὅτι ὁ γιατρός προέρχεται ἀπό τόν Θεό. Ἐνα τμήμα τῆς δύναμης, ἡ ὁποία δημιουργήσε τόν οὐρανόν καί τήν γῆ, τὰ ζῶα καί τὰ φυτά, ὑπάρχει μέσα στοὺς ἱατρούς. Ἐμεῖς οἱ ἱατροὶ εἴμαστε οἱ διάκονοι καί οἱ ὑπηρετές τῆς ζωῆς. Τό νά ἐξετάσεις καί νά θεραπεύσεις ἀποτελεῖ μία πράξη δημιουργίας ἔστω κι' ἂν ἡ ἱατρική δημιουργία (ἡ καλύτερα ἀνα-δημιουργία) εἶναι σχετική καί ὄχι ἀπόλυτα θεϊκή πράξη, διότι ὁ ἱατρός εἶναι καί παρμένει ἄνθρωπος. Γιά νά δημιουργήσεις ὅμως πρέπει νά ἔχεις καθαρά χέρια καί καθαρή καρδιά!

Ὁ γιατρός, ἐπιτρέψτε μου νά μιλήσω πῶς πολὺ γιά τήν ἐιδικότητά μου, ὡς χειρου-

γός, πολλές φορές κρατᾶ στά χέρια του τή ζωή μας. Πεθαίνει καί ἀνασταίνει τοὺς ἀνθρώπους, ζεῖ τό θαῦμα τῆς συνέχειας τῆς ζωῆς. Πολλά παραδείγματα τῆς χειρουργικῆς μαρτυροῦν τό γεγονός.

Σᾶς ἀπασχολῶ μὲ δικά μας προβλήματα, ἀλλά τὰ φέρνω ἐνώπιον τῆς ἀγάπης σας γιά νά δεῖτε ὁ γιατρός πολλές φορές πῶς παίρνει ἀποφάσεις πολὺ σοβαρῆς γιά τή ζωή μας. Καί δέν θέλω νά μιλήσω γιά τόν ἑαυτό μου προσωπικά, ἐγὼ μιλάω ὡς γιατρός ἀνώνυμος. Ἔρχεται κάποιος ἀπό σᾶς καί λέει: Γιατρέ μου, θέλω νά χειρουργήσεις τήν κόρη μου. Σὲ παρακαλῶ πολὺ. Πρόσεξέ το. Εἶναι ἡ μονάκριδη κόρη μου. Καί ἔχεις νά κάνεις μία ἐγχείρηση πού ὀπωδῆποτε εἶναι βαριά, σοβαρή γιά τή ζωή της. Θυμᾶμαι ἦταν μιὰ μάνα, ἦταν χήρα, τό κορίτσι τῆς ἐνεφάνισε στά 17 του χρόνια λέμψωμα. Μία ἀρρώστια, στήν ἀπλή κουδέντα θά ἔλεγε κανεὶς ὄγκο τῶν λεμφαδένων. Καί γιά νά θεραπευθεῖ ἔπρεπε νά πάρει φάρμακα καί ἔπρεπε νά ἀκτινοβοληθεῖ. Ὅσο πῶς μεγαλύτερος ἦταν ὁ ὄγκος τόσο πῶς μεγάλη ἀκτινοβολία θά ἔπαιρνε. Ὅσο πῶς πολὺ ὄγκο ἀφαιροῦσε ὁ γιατρός, ὁ ἀκτινοθεραπευτῆς εἶχε καί λιγότερη ἀκτινοβολία νά δώσει. Καί ἐπομένως, περισσότερες πιθανότητες εἶχε ἡ κοπέλα νά πάει καλά. Καί ἔρχεται καί κάνει ἐξετάσεις καί ἀποδεικνύεται πῶς εἶναι πολὺ μεγάλος ὄγκος. Ἦταν κολλημένος στά μεγάλα ἀγγεῖα μέσα στήν κοιλιά της καί ἔπρεπε αὐτὸς ὁ ὄγκος νά ἀφαιρεθεῖ, μὲ κίνδυνο, ἀφαιρώντας τόν ὄγκο νά σκίσεις τίς ἀρτηρίες, νά σκίσεις φλέβες καί νά πεθάνει τό παιδί. Καί ἡ μάνα ἀπ' ἔξω νά λέει: Γιατρέ μου, τό παιδί μου, εἶναι τό μοναδικό μου παιδί, τό καταλαβαίνετε;

Γιά βάλτε τή θέση σας στή θέση τοῦ γιατροῦ αὐτοῦ πού θέλει νά ἐπέμβει. Νά βοηθήσει τήν κοπελίτσα αὐτή, νά ζήσει καί νά χαρίσει αὐτή τήν κοπέλα στή μάνα, πού εἶχε μείνει χήρα γι' αὐτό τό παιδί. Θά εἶναι ἡ μοναδική της ἐλπίδα. Βεβαίως ἀνοιξαν ἀγγεῖα, ὁ ἀναισθησιολόγος σὲ μιὰ δεδομένη στιγμή εἶπε δέν ψηλαφῶ σφυγμό, τί συμ-

δαίνει! Τὸ αἷμα εἶχε πλημμυρίσει τὴν κοι-
λιά της, ὁ γιατρός πήρε τὴ λαβίδα γιὰ νὰ
ράψει τὸ ἀγγεῖο γιὰ νὰ ζήσει ἡ κοπέλα καὶ
θὰ τὴν παρακολουθήσει μετὰ, νὰ τὴν κα-
μαρώσει κοντὰ στὴ μάνα της, γιὰ μιὰ πλή-
ρη θεραπεία. Εἶναι ἀπόφαση γιὰ τὴν ὁποία
πολλὲς φορὲς ὁ γιατρός θὰ πρέπει νὰ γονα-
τίσει καὶ νὰ πεῖ: Θεέ μου φώτισέ με, τί νὰ
κάνω!...

Εἶναι πολλὲς φορὲς ποὺ ζεῖ κανεὶς στιγ-
μὲς τέτοιες καὶ πρέπει νὰ ἀποφασίσει γιὰ
κάτι, πιστεύοντας καὶ σὲ ἕνα θαῦμα. Γιατὶ
σὰν ἄνθρωπος νιώθεις ἀδύνατος καὶ πολὺ
ἀδύνατος, πολλὲς φορὲς.

Πρὸ καιροῦ ἔπεσε στὰ χέρια μου τὸ δι-
βλίο ἐνὸς χειρουργοῦ Γερμανοῦ, τοῦ Χάνς
Κίλιαν, μὲ τίτλο «Πίσω μας στέκει ὁ Θεός»
(Σημ. Τὸ βιβλίο αὐτὸ ἔχει ἐκδοθεῖ στὴν ἐλ-
ληνικὴ ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Δαμασκός»).
Ἐπιτρέψτε μου νὰ σᾶς διαβάσω λίγους στί-
χους ἀπὸ τὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου του καὶ
νὰ μὴν σᾶς κουράσω περισσότερο, γιὰ νὰ
τελειώσω. «Μέσα στὶς σελίδες του θὰ διη-
γηθῶ μιὰ σειρὰ ἀπὸ γεγονότα ποὺ μοῦ
ἔχουν μείνει ἀλησμόνητα ἀπὸ τὴν ἀσκησι-
τῆς χειρουργικῆς. "Ὅταν λέω «πίσω ἀπὸ
μας» ἐννοῶ μὲ αὐτὴ τὴν ἔκφραση ὅλους
τοὺς χειρουργοὺς ποὺ δίπλα στὸ κρεβάτι
τοῦ ἀρρώστου καὶ στὸ χειρουργικὸ τραπέζι
ἀγωνίζονται, μόνοι, μὲ σύντροφο τὴν εὐ-
θύνη τοῦ ἀρρώστου τους. Αὐτοὶ ὅλοι ἔχουν
μιὰ πεῖρα πιὸ χειροπιαστὴ ἀπὸ πολλοὺς
συνανθρώπους τους γιὰ τὴν ἐξουσία ποὺ
ἔχει ὁ ἀόρατος Δυνατός. Γνωρίζουν πόσο
ἀνάφελη εἶναι κάθε προσπάθεια ὅταν
Ἐκεῖνος λέει τὸ ὄχι γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ ἀρρώ-
στου καὶ νοιώθουν τὴν χαρὰ, ὅταν, ἀντίθε-
τα σὲ κάθε λογικὴ καὶ ἐπιστήμη, συμβαίνει
τὸ θαῦμα μιᾶς θεραπείας, ἕνα βίωμα ποὺ
μας κάνει τόσο ταπεινοὺς ἐμᾶς τοὺς για-
τρούς, ὅσο καὶ εὐτυχεῖς, παρὰ πολλὲς φο-
ρὲς. Γι' αὐτὸ πίσω ἀπὸ κάθε μορφὴ καὶ κάθε
περιστατικὸ τῆς διηγῆσέως μου, λέει ὁ Κί-
λιαν, κρύβεται τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ. Τὶς
πιὸ πολλὲς φορὲς σοβαρό. Ἄλλὰ πάντα γε-

μᾶτο καλοσύνη καὶ ἀκόμα μερικὲς φορὲς
χαμογελαστὸ προστὰ εἰς τῶν παιδιῶν του
τὴν ἀδυναμία.

Θὰ κλείσω μὲ μιὰ προσωπικὴ μου ἐμπει-
ρία μέσα στὸ χειρουργεῖο. Ξεκινᾷ μιὰ ἐπέμ-
βαση μὲ τὴν ὁμάδα μου, κάποια ἡμέρα περὶ
τὸ μεσημέρι, καὶ συνεχίζουμε νὰ χειρουρ-
γοῦμε ἀρκετὲς ὥρες καὶ σὲ μιὰ δεδομένη
στιγμὴ συνειδητοποιῶ ἀπὸ τὴν ἐμπειρία μου
πὼς ἄλλαξε ἡ βάρδια. Ἐφυγε ἡ πρωινὴ
ἀδελφὴ καὶ ἦλθε ἡ ἀπογευματινὴ ἀδελφὴ
ἀνέλαβε ὑπηρεσία γλίστρησε πλαίι μου γιὰ
νὰ μοῦ δίνει ἐργαλεῖα, ἐγὼ καὶ οἱ γιατροὶ
μου δίπλα μου ἐκεῖ δουλεύαμε, ἦλθε ἄλλος
νοσοκόμος καὶ ἐμεῖς συνεχίζουμε μερικὲς
ὥρες, φτάσαμε σὲ ἕνα σημεῖο ὅπου ἔπρεπε
νὰ πάρουμε μιὰ θετικὴ ἀπόφαση, ἀπόφα-
ση σταυροδρόμι. Εἶχαμε κουραστεῖ, εἶχαν
περάσει πᾶνω ἀπὸ δέκα ὥρες χειρουργεῖο
συνεχῶς. Καὶ ἡ ἀπόφασή μας ἦταν σοβαρὴ
γιὰ τὸν ἄρρωστο καὶ γιὰ μᾶς. Θὰ τελειώ-
ναμε καὶ ὁ ἄρρωστος θὰ πῆγαινε καλὰ.
Ἐπρεπε νὰ πάρουμε μιὰ ἀπόφαση, ἐδῶ θὰ
γράψουμε, ὄχι δὲν θὰ γράψουμε, τί θὰ κάνου-
με. Σὲ μιὰ δεδομένη στιγμὴ, στιγμὴ ἀδυνα-
μίας, ἂν θέλετε ἐνώπιον τῆς ἀνθρώπινης
ἀδυναμίας, τότε νιώθει κανεὶς τὴν ἀνάγκη
νὰ πεῖ: Θεέ μου φώτισέ με νὰ πάρω σωστὴ
ἀπόφαση καὶ νὰ φύγω ἀπὸ ἐδῶ. Καὶ ἔρχε-
ται ἡ βοήθεια τοῦ Θεοῦ. Καὶ σὲ φωτίζει για-
τι ἔτσι πρέπει νὰ εἶναι. Ἄμα τὸ ζητήσεις,
παίρνεις τὴν ἀπάντηση καὶ τελειώσαμε τὴν
ἐγχείρηση καὶ πῆγε καλὰ ὁ ἄρρωστος. Καὶ
πήγαμε εὐτυχεῖς τὸ βράδυ νὰ κοιμηθοῦμε,
παρὰ τὴν κόουραση τῶν δέκα ὥρῶν, συνε-
χοῦς χειρουργεῖο.

Φοβᾶμαι πὼς σᾶς κούρασα!

Σᾶς εὐχαριστῶ γιὰ τὸ μὴν δώσατε τὴν εὐ-
καιρία νὰ σᾶς μιλήσω γιὰ ἕνα γιατρὸ χωρὶς
ἐπαγγελματικὴ ταυτότητα! Καὶ σᾶς παρα-
καλῶ προσευχηθεῖτε γι' αὐτὸν τὸν Γιατρὸ!

Χρειάζεται καὶ τὴν δικὴ σας βοήθεια!

B. ΚΕΚΗΣ

Καθηγητῆς Χειρουργικῆς

Η ΙΑΤΡΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΗΘΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ

Ἡ ὀργανωτικὴ Ἐπιτροπὴ ἐθεώρησε χρῆσιμο, κατὰ τὴ σημερινὴ ἡμερίδα νὰ ἀσχοληθοῦμε καὶ μὲ τὴν Ἱατρικὴ Παιδεία καὶ διὴ τὴ σχέσι τῆς μὲ τὶς Ἠθικὰς ἀξίες.

Ἄν καὶ ἔχει γίνεи εὐρύτερα παραδεκτὸ καὶ φαίνεται σὰν δεδομένο δέον, στὴν πλειονότητα συνήθως δὲν κάνομε *Ἱατρικὴ Παιδεία* ἀλλ' ἀπλῶς Ἱατρικὴ ἐκπαίδευση κ' ἐκείνη ὄχι σωστὴ καὶ ικανοποιητικὴ.

Παιδεία μὲ τὴν ἔννοια ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ γραμματεία εἶναι ἡ μόρφωσις τοῦ ὅλου Ἀνθρώπου, ὅπως ἔχει ἤδη τονισθῆ καὶ στὴν αἶθουσα αὐτὴ καὶ ὅπως τὸ ἔχει διατυπώσει ὁ μέγας μελετητῆς τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας Werner Jaeger στὸ τετράτομο μνημιώδες ἔργο του μὲ τὸν τίτλο *Paedeia Die Formung des Griechischen Menschen, Παιδεία ἢ Μόρφωσις τοῦ Ἑλληνος Ἀνθρώπου*, ὅπως ἦτο ὁ τίτλος στὰ γερμανικὰ ἀπ' ὅπου μετεφράσθη στὰ Ἀγγλικά καὶ σὲ ἄλλες γλώσσες μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ στὰ ἑλληνικὰ ἀπὸ τὸν ἀείμνηστο Γεώργιο Βέρροιο ποὺ ὑπῆρξε μαθητῆς του στὸ Harvard. Ἡ μελέτη του εἶναι ἰδιαιτέρα ἀπόλαυσις καὶ τὴ συνιστῶ ἐκθύμως. Τὸ κεφάλαιο δὲ *Ἡ Ἑλληνικὴ Ἱατρικὴ ὡς Παιδεία* εἶναι ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρον.

Ὅταν λέμε *Ἱατρικὴ Παιδεία* ἐννοοῦμε ἀκριβῶς τὴν ὀλοκληρωμένη μόρφωση τοῦ γιατροῦ.

Ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ὅτι ἂν μάθωμε καλὰ τὴ σύγχρονο Ἱατρικὴ καὶ τὶς ἐκπληκτικὰς προόδους τῆς θὰ μπορούμε νὰ φροντίσωμε τὸν ἄνθρωπο ποὺ θάρθῃ στὸν ἱατρικὸ μας δρόμο γιὰ νὰ τοῦ λύσωμε τὸ πρόβλημά του. Εἶναι ὅμως ἐπαρκὴς αὐτὴ ἡ

ἐκπαίδευσις γιὰ ν' ἀντιμετωπίσωμε τὸν πάσχοντα ἄνθρωπο; Πρὶν προχωρήσωμε πρὸς τὴν ἀπάντησιν νὰ πέρασῶμε νομίζω νὰ δεχθοῦμε τὴν πρότασιν ὅτι καὶ οἱ πρὸ σύγχρονοι καὶ τελειότεροι γνώσεις καὶ ικανότητες θὰ ἐφαρμοσθοῦν ἀπὸ τὸν γιατρό - ἄνθρωπο στὸν πάσχοντα - ἄνθρωπο καὶ ὅτι ἡ ἀπλὴ τεχνικρατία, ὅσο προχωρημένη καὶ ἂν εἶναι δὲν μπορεῖ νὰ σταθῆ μόνῃ της.

Εἶναι ὁ γιατρός - ἄνθρωπος ποὺ θὰ τὴν χρησιμοποιοῦν ὅπως πρέπει γιὰ νὰ ὀδηγηθῆ στὸ ἐπιθυμητὸ ἀποτέλεσμα.

Ἡ σωστὴ Ἱατρικὴ Παιδεία ἐξ ὀρισμοῦ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ὀλοκληρωμένη, ἐὰν δὲν ὑπηρετῆ καὶ δὲν σέβεται τὶς ἠθικὰς ἀξίες κ' ἂν δὲν διδάξῃ στὸν φοιτητὴ καὶ κατ' ἐπέκτασιν καὶ στὸν νέο γιατρό, ὄχι μόνον ἀπλὰς ξηρὰς, ὀπωσδήποτε ἀπαραίτητες καὶ ἀναγκαῖες γνώσεις, ἀλλὰ καὶ τὶς ἠθικὰς ἀξίες ποὺ δίνουν τὸ νόημα στὴν Παιδείαν.

Πρωταρχικῆς σημασίας πρέπει νὰ θεωρήσωμε τὴ συναίσθησιν τῆς εὐθύνης τοῦ γιατροῦ νὰ μαθαίνη συνεχῶς καὶ νὰ ἀγωνιᾷ πῶς θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ προσφέρῃ στὸν ἄρρωστο κάθε ἀπόκτημα τῆς ἐπιστήμης, γιὰ τὴν εἶναι μέσα στὴν ἀποστολὴν του, ὅπως λέει ὁ Ὅρκος, ποὺ ἔγινε γνωστὸς καὶ ἀναφέρεται ὡς τοῦ Ἱπποκράτους, ἀλλὰ εἶναι παλαιότερος καὶ ποὺ σὲ μιὰ μόλις σελίδα συγκεντρώνει ὑψιστὰς ἀλήθειαι καὶ ἀπαιτήσεις ἀπὸ τὸν γιατρό, ποὺ ἰσχύουν καὶ σήμερον μετὰ πλεόν τῶν 2500 ἐτῶν. Λέει λοιπόν:

- Διαιτήμασί τε χρῆσομαι ἐπ' ὠφελείῃ καμνόντων κατὰ δύναμιν καὶ κρίσιν ἐμήν.

- Θὰ χρησιμοποιοῦν σύμφωνα μὲ τὴν κρίσιν μου καὶ ὅσο μπορῶ καλύτερα τὴν ἐπι-

στήμη μου πρὸς ὄφελος τῶν ἀσθενῶν.

Διαιτήμασί τε χρήσομαι: Ἡ Ἱατρικὴ Παιδεία τὸν 21ο αἰῶνα πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦν ὅλες τὶς σύγχρονες μεθόδους, τὶς ὁποῖες πρέπει νὰ διδάξῃ στὸ φοιτητὴ καὶ νέο γιατρό, γιατί ὄχι καὶ στὸν μεγαλύτερο; Πρῶτον ἔχει βασικὸ στόχο νὰ τὸν μάθῃ πὼς θὰ μαθαίνει καὶ πὼς θὰ συνεχίσῃ νὰ μαθαίνει μέχρι νὰ πάψῃ νὰ ἀσχολῆται μετ' ἀρρώστων. Ἄλλοίμονο εἰάν δὲν διατηρήσῃ τὸ πνεῦμα μαθητείας καὶ μείνῃ μετ' τὶς γνώσεις ποὺ ἔμαθε στὰ φοιτητικὰ θρανία.

Δεύτερον πρέπει νὰ εἶναι ἐνεργητικὴ μάθησις, ἀπὸ ἐλεύθερο ἄνθρωπο, ποὺ μετ' δική του εὐθύνη θὰ φροντίζῃ νὰ μαθαίνει. Παθητικὴ μάθησις εἶναι μόνον ἡ προπαγάνδα καὶ ἡ διαφήμισις.

Τρίτον νὰ μὴν ἔχῃ ἐμπιστοσύνη στὴ μνήμη του. Ἡ σημερινὴ ἔκρηξις τῆς γνώσεως εἶναι πέραν τῆς ἰκανότητος τοῦ ἀνθρώπου νὰ συγκρατῇ ὅλα τὰ δεδομένα. Ἄλλοίμονο στὸν ἄρρωστο τοῦ ὁποίου ὁ γιατρός εἶναι τόσο ἐπιπόλαιος κ' αἰσθάνεται αὐτάρκης καὶ φτασμένος.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀνατρέξῃ σὲ βιβλία (πάντοτε ἀπρηχαιωμένα), περιοδικὰ, καθὼς καὶ τὸ διαδίκτυο γιὰ νὰ πάρῃ τὴν τελευταία διαθέσιμη πληροφορία.

Ἡ χρῆσις ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν εἶναι ἀναντικατάστατη. Σήμερα μετ' τοὺς ὑπολογιστὰς παλάμης (palmtop), ποὺ ἔχουν ἐμπλουτισθῆ μετ' προγράμματα ἀμέσου ἀνάγκης, καὶ συνδέονται μετ' τὸ διαδίκτυο, ὁ γιατρός κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν καὶ ἐξέτασι ἀρρώστων εἶναι εἰς θέσιν νὰ διαπιστώσῃ εἰάν ἔχῃ περιγραφεῖ ἀνάλογος περίπτωσις, ἢ εἰάν ὑπάρχῃ κάτι νεώτερο στὴ θεραπεία κ.λ.π. Ν' ἀνατρέξῃ σὲ βασικὰς πληροφορίας, ὅπως δοσολογίαις, ἀλληλεπιδράσεις φαρμάκων κ.λ.π. Ἐξ ἄλλου ἢ πλέον σύγχρονος μέθοδος ἐνεργητικῆς διδασκαλίας εἶναι ἡ μαιευτικὴ τοῦ Σωκράτους καὶ ὄχι ἡ ἀπὸ καθέδρας διδασκαλία. Ἡ δὲ μέθοδος ἐπιλύσεως τοῦ προβλήματος εἶναι ἡ μέθοδος ποὺ ἐφαρμόζεται σὶς προηγμένες Ἱατρικὰς Σχολὰς ἀπὸ δεκαετίαι. Ἡ ἀπὸ ἀμφιθεάτρου διδα-

σκαλία τύπου διαλέξεως ἔχει περιορισθῆ στὸ ἐλάχιστον ἀπαραίτητο.

Δυστυχῶς στὴ χώρα μας ἔχει ἐπικρατήσει μιὰ ἀληθινὴ διαστροφή στὴν ἐκπαίδευσι. Ὁ στόχος εἶναι νὰ περάσωμε τὶς ἐξετάσεις καὶ νὰ πάρωμε κάποιον πτυχίον. Δὲν εἶναι σκοπὸς μας ἡ μάθησις καθ' ἑαυτήν. Ὅπως ὅμως λέγει ὁ Σωκράτης στὸν Μένωνα τοῦ Πλάτωνος: Ὡς ἡμᾶς ἔλαθε καταγελάστως ὅτι οὐ μόνον ἐπιστήμης (τῆς γνώσεως δηλ.) ἠγοιμένης, ὀρθῶς τε καὶ εὐ τοῖς ἀνθρώποις πρόκειται τὰ πράγματα.

Σχολιάζεται ἀπὸ διάφορες κατευθύνσεις ὅτι ἡ ἀνθρωπιστικὴ μόρφωσις, εἰάν περιλαμβάνεται στὴν ἱατρικὴ ἐκπαίδευσι, εἶναι δυνατόν νὰ πληρῶσῃ αὐτὸ τὸ κενόν.

Εἶναι αὐτὸ ποὺ καλοῦν οἱ ξένοι (ἰδίως σὶς ΗΠΑ): Ἀνθρωπιστικὴς σπουδὴς (Humanities), σὶς ὁποῖες περιλαμβάνονται κλασσικὴς σπουδὴς, ἀλλὰ καὶ λογοτεχνία, τὸ θέατρο, καὶ οἱ τέχνες γενικώτερα μετ' τὴν προσπάθεια ἀναπτύξεως τῆς προσωπικότητος τοῦ γιατροῦ.

Ἀσφαλῶς αὐτὲς συμβάλλουν στὸν ἐπιδικώμενο σκοπὸν, γιατί μπορούμε νὰ μπουῦμε στὴ θέσι τοῦ ἀρρώστου καὶ νὰ τὸν καταλάβωμε καλύτερα, ἀλλὰ εἶναι ἀρκετές;

Σὲ ἄρθρο στὰ Annals of Int. Medicine, μετ' τίτλο: The leadership crisis in Internal Medicine (ἡ κρίσις ἡγεσίας στὴν Παθολογία), ὁ Reitermeier διερωτᾶται εἰάν εἶναι δυνατόν οἱ Ἀνθρωπιστικὴς Σπουδὴς νὰ εὐρύνουν τὴν ἐκτίμησιν τοῦ γιατροῦ γιὰ τὴν ἀνθρωπίνην μας ταυτότητα.

Εἶναι πολὺτιμες ἀσφαλῶς γιὰ τὴν γενικώτερη μόρφωσιν τοῦ γιατροῦ εἶναι ἀπαραίτητες, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐπαρκεῖς μόνες τους.

Θὰ συνεπλήρωνα ὅτι εἶναι ἀναγκαία ἡ ἀνάπτυξις τῆς προσωπικότητος τοῦ γιατροῦ, ὥστε νὰ διαθέτῃ,

1) σοφίαν, ὅπως τὴν ἀπαιτοῦσε ὁ Ἱπποκράτης στὸ βιβλίον Περί Εὐσχημοσύνης 5: «μετάγειν τὴν σοφίην εἰς τὴν Ἱατρικὴν

καὶ τὴν Ἱατρικὴν εἰς τὴν σοφίην, Ἰητροὺς γὰρ φιλόσοφος Ἰσόθεος», 2) συμπόνοια, ὅπως τὸ διατυπώνει πολὺ χτυπητὰ στὸ Περί Φυσῶν «ἐπ' ἄλλοτρήσει ξυμφορήσιν, ἰδίας καρπούμενος λύπας», καὶ ὅπως τὸ ἔχει ἀναλύσει πολὺ ἐπιτυχῶς ὁ φίλος καθηγητὴς στὸν Καναδᾶ, Δ. Ὁραιόπουλος, διεθνῶς γνωστὸς νεφρολόγος, ποὺ εἶχε μιλήσει καὶ σὲ μὰ ἡμερίδα μας ἐδῶ.

3) Ἀληθινὴ ἀγάπη ὅπως τὴν ἐνεσάρκωσαν οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ γιατροί, ποὺ ἐπαινομάσθησαν ἀνάργυροι, ἀκολουθοῦντες ὡς συνέπεια καὶ καρπὸν τῆς πίστεώς των τὸ «εἰ ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐμοί, ἐποιήσατε».

Εἶναι δὲ συγκλονιστικὸν ὅτι τοὺς δύο Ρωμαίους ἀναργύρους ἰατροὺς Κοσμᾶ καὶ Δαμιανό, ἔρριξαν ἀπὸ γκρεμὸ κι' ἐφόνευσαν συνάδελφοί τους ἐν οἷς καὶ ὁ δάσκαλός τους, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἦσαν ἀνάργυροι καὶ τοὺς ἐχαλοῦσαν τὴ δουλειά.

Πῶς θὰ κατορθῶσῃ ἡ Ἱατρικὴ Παιδεία τοῦ 21ου αἰῶνος νὰ διαμορφώσῃ γιατροὺς ποὺ θὰ παρέχουν φροντίδα μὲ ἀγάπη; Δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος ἀπὸ τὸ νὰ ἐμπνεύσῃ στὸ φοιτητὴ καὶ γιατρὸ ὅτι ἡ Ἱατρικὴ εἶναι λειτουργημὰ καὶ ὅποιος ἀποφασίζει νὰ τὴν ὑπηρετήσῃ πρέπει νὰ ἔχῃ τὰ ἀνάλογα κίνητρα.

Στὸ τελευταῖο τεῦχος τοῦ 1994 τῆς *British Medical Journal* (24 - 31 Δεκεμβρίου) ὁ D. J. Weatherall, Regius Professor of Medicine τοῦ Oxford University ἐκλήθη ἀπὸ τὴ σύνταξη τοῦ περιοδικοῦ νὰ σχολιάσῃ μερικὰ κραυγαλαῖα παραδείγματα κακῆς συμπεριφορᾶς γιατρῶν, μερικὰ τῶν ὁποίων δημοσιεύονται στὸ ἴδιο τεῦχος, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῶν ἐορτῶν, ὥστε νὰ δώσουν λαβὴ γιὰ Χριστουγεννιάτικες σκέψεις καὶ ἀνάλογες ἐνέργειες. Μὲ τὸν τίτλο *The inhumanity of Medicine, Time to stop and think* (Ἡ ἀπανθρωπιὰ τῆς Ἱατρικῆς. Καιρὸς νὰ σταματήσωμε καὶ νὰ σκεφθοῦμε), ἀναλύει τὸ στραβὸ δρόμο ποὺ ἔχει πάρει σ' εὐρεία κλίμακα ἡ Ἱατρικὴ πράξις. «Φαίνεται ὅτι γινόμαστε ἕνα ἐπάγγελμα

ἀδιαφόρων τεχνοκρατῶν» λέει ὁ Weatherall, καὶ διερωτᾶται μέχρι ποίου σημείου αὐτὸ ἀντανακλᾷ τὴν ἀδυναμία τῆς Ἱατρικῆς Ἐκπαιδεύσεως καὶ ὅτι πολλὲς κριτικὲς ἐναντίον τῶν γιατρῶν δὲν ἀφοροῦν τὴν κλινικὴ τους ἰκανότητα, ἀλλὰ τὴν ἑλλειψὶ βασικῶν τρόπων νὰ χειρίζονται τοὺς πάσχοντες μὲ ἀνθρωπιὰ, τὴν ἑλλειψὶ ἐπικοινωνίας μαζί τους, καλωσύνης,... ἐν συντομίᾳ ὅλων τῶν πλευρῶν τῶν καλῶν διαπροσωπικῶν σχέσεων ποὺ ἡ κοινωνία δικαιούται νὰ ζητᾷ ἀπὸ τοὺς γιατροὺς τῆς.

Τὸ μέγα ἐρώτημα ποὺ ἀπασχολεῖ τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὴν Ἱατρικὴ ἐκπαίδευσιν διεθνῶς εἶναι πῶς καὶ ποιὸς θὰ διδάξῃ τὸ φοιτητὴ, ἢ τὸ νέο γιατρὸ νὰ κἀνῃ ἀνθρωπιστικὴ, ἀνθρώπινη Ἱατρικὴ, ἢ ἀκόμη περισσότερο Ἱατρικὴ τοῦ Προσώπου (*Médecine de la Personne*, τοῦ Paul Tournier). Πῶς θὰ διαμορφώσωμε τὸ σωστὸ πρότυπο γιατροῦ...

Πολλὰ πράγματα ἀσφαλῶς μποροῦμε νὰ διδάξωμε ὅπως τὴν Ἱατρικὴ δεοντολογία, Ἱατρικὴ ἠθικὴ, τρόπους ἐπικοινωνίας, κοινωνικὰ δεδομένα καὶ ψυχολογικὴ ἀκόμη ἐκπαίδευσιν, ἀλλὰ ὅπως τονίζει καὶ ὁ καθηγητὴς Weatherall ποὺ ἀνέφερα προηγουμένως «*καμιά Ἱατρικὴ σχολὴ δὲν μπορεῖ νὰ διδάξῃ ἕνα νέον ἄνθρωπο πῶς θάχῃ κατανόησιν καὶ γιὰ τὸ πῶς θὰ φροντίξῃ καὶ πῶς θὰ συμπάσχει μὲ τὸν ἄρρωστο*». Μόνον μὲ τὸ σωστὸ παράδειγμα μποροῦμε νὰ διδάξωμε. Ἡ καλλιέργεια τῆς προσωπικότητος τοῦ καθενὸς μας εἶναι ὑπόθεση ὀλόκληρης ζωῆς, ἀφιερωμένη στὸ νὰ βρῆ ὁ καθένας μας τὴν ἀληθινὴ ταυτότητά του, τὸ *γνώθι σαυτὸν τῶν ἀρχαίων*.

Εἶναι ἰκανοποιητικὴ ἡ Ἱατρικὴ ποὺ ἀσκεῖ ὁ σημερινὸς γιατρός, ὄχι μόνον σὲ μᾶς ἀλλὰ σὲ ὅλον τὸν κόσμον; Δυστυχῶς ὄχι. Μεγάλον ρόλον παίξει ἡ ἑλλειψὶ πραγματικοῦ ἐνδιαφέροντος στὴ φροντίδα τοῦ ἀρρώστου. Σήμερα ὄντως ἀπορροφηθήκαμε ἀπὸ τὴν σύγχρονη θαυμαστὴ τεχνικὴ πρόο-

δο, καταφεύγοντας στις πιο πολύπλοκες τεχνικές, των οποίων κάνουμε κατάχρηση και θεωρούμε περιττό να μιλήσωμε στον ἄρρωστο, ούτε καν να πάρωμε ιστορικό ἢ να τοῦ κάμωμε φυσική ἐξέταση.

Ἀκόμη καί στις ΗΠΑ ὅπου εἶδικο μεγάλη ἔμφασις στή λήψη ιστορικοῦ καί τῆ φυσική ἐξέταση, τελευταίες ἐρευνες εἶδειξαν ὅτι μικρὴ ἀναλογία τῶν προγραμματῶν εἰδικο δάσκα ἀκρόαση καρδίας (Mangione S. et al. *Annals In. Med* 1993, 119:47-54).

Σ' ἓνα ἄρθρο ποῦ εἰδημοσιεύθη στοῦ *Lancet* (1992, 340, 413), ἀπὸ τοὺς Νορδιγούς, Njolstad, I, Aagaas, I., Lindevall S. με τὸν τίτλο «κύτταξε τὸν ἄρρωστο, ὄχι τις σημειώσεις», τονίζεται δάσει πειραματικῶν παρατηρήσεων σὲ γιατροὺς ὅτι κινδυνεύωμε νὰ μὴ βλέπωμε τὸν ἄρρωστο ἀλλὰ τις σημειώσεις.

Ἦδη ἀπὸ τὸ 1950 ὁ διάσημος καρδιολόγος τοῦ Boston, Paul Dudley White, προειδοποιούσε γιὰ τὸν κίνδυνο νὰ χάσωμε τὴν κλινική μας κληρονομία με τὸ νὰ ἐμπιστευόμεθα «figures thrown up by machines» (P. D. White *Diseases of the Heart and Circulation*, Philadelphia, Lippincott, 1950).

Ζοῦμε σ' ἓναν κόσμο, ποῦ χαρακτηρίζεται ὡς πολυπολιτισμικός, ἢ γιὰ νὰ μεταφέρωμε τὸν διεθνή ὄρο, πλουραλιστικός. Λέμε ὅτι ἡ κοινωνία μας εἶναι πλουραλιστική. Ἀκόμη καί ἡ πατρίδα μας ἔπαψε νὰ εἶναι ὁμοιογενής.

Οἱ ἠθικὲς ἀξίες διαφέρουν ἀπὸ τὴ μία ὁμάδα στὴν ἄλλη, ἀπὸ μία κοινωνία στὴν ἄλλη.

Ἡ Ἀμερικὴ ποῦ εἶναι κατ' ἔξοχὴν πολυπολιτισμική χώρα, ἀφοῦ ἡ πλειονότης της ἀποτελεῖται ἀπὸ μετανάστες, τοὺς ὁποίους ἐξαμερικανίζει με εἰδικὲς διαδικασίες (naturalization process), ποῦ σκοποῦν τὴν ἀποκοπή ἀπὸ τὴν old country, ὅπως τὴν ἀποκαλοῦν περιφρονητικά, εἶναι ἡ χώρα ποῦ ἀναζητεῖ κάποια ἠθικὴ ἀποδεκτὴ ἀπὸ ὅλους.

Εἶναι ἀλήθεια, πὼς ὑπάρχουν πανανθρώπινες ἀξίες ποῦ εἶναι ἀποδεκτὲς καί κοινὲς σὲ πολλοὺς πολιτισμοὺς.

Στὴν βιοηθική, ὅπως ἔχει ὀνομασθεῖ ἡ ἐπιστήμη, ἡ σχετικὴ με τὰ ἠθικὰ προβλήματα ποῦ ἀναφύονται κατὰ τὴν ἀσκησι τῆς συγχρόνου ἰατρικῆς καί βιολογίας, εἶναι πὼ ἐμφανῆς καί ἐντονος ἡ ἀνάγκη μιᾶς βασικῆς ἀποδεκτῆς ἠθικῆς.

Ὁ καθηγητῆς Tristram Engelhardt, ἐκδότης τῆς *Journal of Intensive Care Medicine*, καί τῆς *Journal of Christian Ethics*, ἐξαίρετος ἐπιστήμων, φιλόσοφος καί ἐνδιαφέρων ἄνθρωπος, ποῦ τελευταίως προσεχώρησε στὴν Ὀρθοδοξία καί δὴ στοῦ Πατριαρχεῖο Ἀντιοχείας, ἐξέδωσε τελευταίως σπουδαῖο βιβλίο με τὸν τίτλο: *The Foundation of Christian Bioethics*.

Ὅπως σχολιάζει ὁ κριτῆς τοῦ βιβλίου στοῦ *Lancet* (4 Αὐγούστου 2001), ὁ Engelhardt θεωρεῖ ὅτι ἡ ἀληθινὴ χριστιανικὴ βιοηθική πρέπει νὰ πηγάζει ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξη παράδοσι τῆς πρώτης χιλιετίας, πρὶν ἢ ἡ Ρωμαϊκὴ ὀρθολογικὴ ἀντίληψις γιὰ τὴ λύσι ἠθικῶν προβλημάτων ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὴν παλαιὰ ἀρχικὴ ὑπερβατικὴ ὀρθόδοξο πίστι. Παρὰ ταῦτα δέχεται τὴν ἀνάγκη μιᾶς γενικώτερα ἀποδεκτῆς ἠθικῆς.

Οἱ θεωρούμενες πανανθρώπινες ἠθικὲς ἀξίες εἶναι 1) ἡ αὐτονομία τοῦ ἀνθρώπου, ἢ τὸ αὐτεξούσιον, ὅπως τὸ ὀνομάζει ἡ Ἐκκλησία μας, 2) τὸ ἱποκρατικὸν «ὠφελείν, ἢ μὴ βλάπτειν» (non nocere), 3) ἡ φωτισμένη συναίνεσις στὴν ἐφαρμοζομένη ἀγωγή 4) ἡ δικαιοσύνη (στὴν παροχὴ φροντίδος) καί ὅλα τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως τὰ εἰσηγάγε ὁ Χριστιανισμός καί τὰ ἔχει τελευταίως καθορίσει ἡ Διακήρυξις τοῦ Helsinki.

Τὸ περιφημο καί πασίγνωστο «ὠφελείν ἢ μὴ βλάπτειν» τὸ βρισκομε στοῦ ἱποκρατικὸ βιβλίο Ἐπιδημιῶν τὸ Πρῶτον:

«Ὁκόσα διὰ κινδύνων... λέγειν τὰ προγεγόμενα. γινώσκειν τὰ παρεόντα. προλέγειν τὰ εἰσόμενα. μελετᾶν ταῦτα. ἀσκέειν, περὶ τὰ νοσήματα, δύο, ὠφελείν, ἢ μὴ

βλάβτειν. Ἡ τέχνη διὰ τριῶν, τὸ νοῦσημα, ὁ νοσέων, καὶ ὁ ἰητρὸς. ὁ ἰητρὸς, ὑπηρετὴς τῆς τέχνης. ὑπεναντιοῦσθαι τῷ νοσήματι τὸν νοσεῦντα μετὰ τοῦ ἰητροῦ χρή». Ἴπποκράτους Ἐπιδημιῶν τὸ Πρῶτον, Β, 5

(Σὲ ὅλες τὶς ἐπικίνδυνες ἀρρώστειες... πρέπει νὰ ἔχη κανεὶς ὑπόψει του τὰ προηγούμενα, νὰ γνωρίζη τὴν παρούσα κατάστασι καὶ νὰ προλέγη τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν. Νὰ ἐξετάζη προσεκτικὰ τὰ πράγματα. Γιὰ τὶς ἀρρώστειες πρέπει νάχη ὑπόψει του δύο πράγματα νὰ ὠφελεῖ, ἢ τουλάχιστον νὰ μὴ βλάβη. Ἡ τέχνη συνίσταται ἀπὸ τρεῖς παράγοντες: Τὴν ἀρρώστια, τὸν ἀρρωστο καὶ τὸ γιατρό. Ὁ γιατρός εἶναι ὑπηρετὴς τῆς τέχνης. Ὁ ἀρρωστος πρέπει νὰ βοηθῆ τὸ γιατρὸ στὴν καταπολέμησι τῆς ἀρρώστειας). Ἴπποκράτους Ἐπιδημιῶν τὸ Πρῶτον, Β, 5.

Ὁ γιατρός παρὰ τὴν καλὴν του προσπάθεια θὰ κάμη λάθη καὶ θὰ ἀποθάνουν ἀρρωστοὶ ἀπ' αὐτά. Ἡ σωστὴ Ἱατρικὴ Παιδεία πρέπει νὰ βοηθήσῃ τὸ γιατρὸ ἀπ' ἐνὸς νὰ ὑψώη συνεχῶς τὸ ἐπίπεδο τῆς παρεχομένης φροντίδος, ἀπ' ἐτέρου νὰ δέχεται, νὰ ἐξηγῆ στὸν πάσχοντα καὶ τοὺς οἰκείους του τὰ συμβαίνοντα, (ὅπως λέει τὸ πῶ πάνω ἱπποκρατικὸ κείμενο), ἀλλὰ καὶ νὰ ὁμολογῆ καὶ νὰ διδάσκεται ἀπὸ τὰ λάθη. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἡ αὐξανομένη τελευταίως προσφυγὴ στὰ δικαστήρια θὰ εἶναι μικρότερη.

«Ἀνθρώποισι γὰρ τοῖς πᾶσι κοινὸν ἐστὶ τοῦ ξαμαρτάνειν», λέει ἐπιγραμματικὰ ὁ Σοφοκλῆς στὴν Ἀντιγόνη.

Ὁ δὲ Ἴπποκράτης στὸ βιβλίον Περὶ Ἀρχαίης Ἱητρικῆς λέει: «Τοῦτον τὸν ἰητρὸν ἰσχυρῶς ἐπαινεσοίμι, τὸν σμικρὸν ἀμαρτάνοντα», ὅχι τὸν ἀλάθητον ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ.

Παραχάραξις δεδομένων καὶ πλαστὰ δεδομένα στὴν ἔρευνα δυστυχῶς ἀμαυρῶνουν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐρευνητοῦ ποὺ ἀναζη-

τεῖ τὴν ἀλήθεια. Ὑπῆρξαν πολλὰ παραδείγματα στὸ ἀπώτερο καὶ πρόσφατο παρελθόν. Τὸ κίνητρο: Ἡ δημιουργία βιογραφικοῦ σημειώματος μὲ αἴγλη, ἀλλὰ καὶ ἡ κατάληψις θέσεων καὶ ἡ ἀμοιβή, ποὺ συνήθως εἶναι κατὰ περίπτωσιν στὶς κλινικὲς δοκιμὲς.

Μόνον ἡ παιδεία καὶ ἡ μόρφωσις ἐπιστήμονος καὶ εἰδικότερα γιατροῦ μπορεῖ νὰ ἐξαιλέψῃ τὸ νοσηρὸ αὐτὸ φαινόμενο.

Ἐξ ἄλλου τὴν εἰκόνα τοῦ γιατροῦ ἀμαυρῶνει ἡ οἰκονομικὴ ἐκμετάλευσις. Γιὰ τὴν ἱατρικὴ ἀμοιβὴ δὲν χρειάζεται εἰδικὴ συζήτησις ὡς πρὸς τὴν κατάλληλην παιδείαν, ἀλλὰ εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον ὅτι ὑπάρχει πολὺ χαρακτηριστικὸ ἱπποκρατικὸ χωρίο.

Συμπερασματικῶς: Ἡ σωστὴ Ἱατρικὴ Παιδεία, πρέπει ν' ἀποσκοπεῖ στὴ διαμόρφωσι γιατροῦ μὲ ἀκεραία προσωπικότητα, ἦθος, συμπόνια καὶ ἀγάπη γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, εἰδικώτερα γιὰ τοὺς ἀρρωστοὺς συνανθρώπους μας τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ αἰσθανώμεθα ὡς πλησίον, ὡς σεαυτόν. Εἶναι δυνατὸν νὰ κατορθωθῇ αὐτὸ μὲ τὰ Ἐκπαιδευτικὰ προγράμματα τῶν Ἱατρικῶν Σχολῶν;

Ἡ πείρα μου μ' ἔχει πείσει πὼς σὲ σημαντικὸ βαθμὸ μπορεῖ.

Πολλὰ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ διδάσκαλο.

Εὐχομαι ἡ ἡμερίδα αὐτὴ νὰ μᾶς ἐπηρεάσῃ στὸ νὰ μορφωθοῦμε εἰς ἄνδρα τέλειον, νὰ βλέπωμε τὸν ἀρρωστο ὡς ἀδελφὸ μὲ συμπόνια καὶ ἀγάπη, νὰ τοῦ μιλάμε καὶ νὰ μὴ κάνωμε ἀνθρώπινη κτηνιατρικὴ, ὅπως ἔχει προσφυῶς ὀνομασθῆ καὶ νὰ μὴ τὸν ἐγκαταλείπωμε, ἰδιαίτερος ὅταν ἡ πρόγνωσις εἶναι βαρεία κ' ἐπικεῖται ὁ θάνατος.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΪΚΟΣ

Ὁμότ. Καθηγητῆς Παν/μίου Ἀθηνῶν

ΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΗΘΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟΝ Ν. 3089/2002 ΓΙΑ ΤΗΝ «ΙΑΤΡΙΚΗ ΥΠΟΒΟΗΘΗΣΗ ΣΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ»

I. Εισαγωγή

Ἡ ἀλματώδης ἀνάπτυξη τῆς γενετικῆς μηχανικῆς στὸν τομέα τῆς ἀνθρώπινης ἀναπαραγωγῆς θέτει καὶ γιὰ τὸ δίκαιο διεθνῶς πρωτόγνωρα προβλήματα, τὰ ὁποῖα δὲν μποροῦν νὰ ἀντιμετωπισθοῦν μὲ παροδοσιακὰ νομικὰ μέσα. Οἱ νομοθεσίες τῶν χωρῶν δρέθηκαν μπροστὰ σὲ ἓνα νομοθετικὸ κενό, τὸ ὁποῖο ἔπρεπε νὰ πληρωθεῖ.

Ἦδη στὸ Σχέδιο Συστάσεως (1987) τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης καὶ στὸ Ψήφισμα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κοινοβουλίου τοῦ 1989, σχετικὰ μὲ τὴν τεχνητὴ γονιμοποίηση *in vivo* καὶ *in vitro*, ἐκφράζεται ἡ προτροπὴ πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς νομοθέτες νὰ λάβουν ἐγκαίρως μέτρα, ἔτσι ὥστε νὰ ἐπιτρέπεται ἡ προσφυγὴ στὶς νέες μεθόδους μὲ δάση τὶς γενικὲς ἀρχὲς προστασίας τῶν θεμελιωδῶν δικαιωμάτων καὶ ταυτόχρονα νὰ ἀποφεύγονται οἱ ἐνδεχόμενοι κίνδυνοι ἀπὸ τὶς νέες δυνατότητες ποὺ ἀποκτᾶ ὁ ἄνθρωπος.

Ἐκτοτε πολλὲς χῶρες ἔχουν ἐκδώσει νόμους μὲ τοὺς ὁποίους ρυθμίζουν τὸ νομικὸ πλαίσιο, ἀλλὰ μὲ μεγάλες ἀποκλίσεις μεταξὺ τους σχετικὰ μὲ τὶς ἀρχὲς ποὺ πρέπει νὰ διέπουν τὶς νεοδημιουργούμενες σχέσεις καὶ τὶς συνέπειές τους. Θὰ μπορούσε ὡστόσο κανεὶς νὰ διακρίνει δύο κύριες νομοθετικὲς τάσεις: Ἐκείνες ποὺ θέτουν ὡς

δάση τὴν ἐξασφάλιση τοῦ δικαιώματος ἀναπαραγωγῆς καὶ ἐκείνες ποὺ ἔχουν ὡς κύριο μέλημα τὴν κατοχύρωση τῶν δικαιωμάτων τοῦ παιδιοῦ. Στὴν πρώτη κατηγορία ἀνήκει ὁ ἀγγλικὸς νόμος τοῦ 1990 καὶ οἱ νομοθεσίες πολλῶν ἀμερικανικῶν πολιτειῶν. Στὴ δευτέρη κατηγορία ἀνήκουν οἱ νόμοι τῶν περισσότερων ἠπειρωτικῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, οἱ ὁποῖοι -ἂν καὶ μὲ πολλὲς διαφορὲς μεταξὺ τους- ἐπιτρέπουν ὑπὸ αὐστηροὺς ὅρους τὴν προσφυγὴ στὶς μεθόδους τῆς τεχνητῆς γονιμοποιήσεως.

Πρόσφατα ἐκδόθηκε καὶ στὴ χώρα μας ὁ ν. 3089/2002 γιὰ τὴν «ιατρικὴ ὑποβοήθηση στὴν ἀνθρώπινη ἀναπαραγωγὴ», ὁ ὁποῖος ρυθμίζει τὰ σχετικὰ ζητήματα.

Θὰ προσπαθῆσω -μέσα στὸ πλαίσιο τοῦ χρόνου ποὺ διαθέτω- νὰ διαγράψω τὸ ρυθμιστικὸ πλαίσιο τοῦ νομοθετήματος αὐτοῦ καὶ νὰ ἐπισημάνω τὰ κύρια νομικὰ καὶ ἠθικὰ προβλήματα ποὺ ἀνακύπτουν ἀπὸ τὶς ρυθμίσεις του.

II. Τὸ ρυθμιστικὸ πλαίσιο

Μὲ τὸ νομοθέτημα αὐτὸ ἀφενὸς προτίθεται στὸ τέταρτο βιβλίο (Οἶκος. Δ) τοῦ ΑΚ ἓνα νέο κεφάλαιο μὲ τὸν τίτλο «Ἱατρικὴ ὑποβοήθηση στὴν ἀνθρώπινη ἀναπαραγωγὴ», ποὺ περιλαμβάνει τὶς ρυθμίσεις γιὰ τὸ ἐπιτρεπτὸ τῶν ἐπὶ μέρους μεθόδων ἀνα-

παραγωγής, και άφετέρου στο ήδη υπάρχον κεφάλαιο για τη συγγένεια προσαρμοζονται οι διατάξεις που σχετίζονται με την ίδρυση της συγγένειας προς τις εισαγόμενες νέες μεθόδους.

A. Οι μέθοδοι της τεχνητής γονιμοποίησης: Το νέο κεφάλαιο όριζει υπό προϋποθέσεις και με ποιά διαδικασία επιτρέπονται οι επί μέρους μέθοδοι της τεχνητής γονιμοποίησης. Ειδικότερα:

1. Με το νέο άρθρο 1455 του 'Αστικού Κώδικα (ΑΚ) τίθεται ο γενικός κανόνας ότι επιτρέπεται ή τεχνητή γονιμοποίηση, προφανώς υπό όλες τις αναγνωρισμένες μεθόδους, δηλαδή ως τεχνητή σπερματέγχυση (γονιμοποίηση in vivo) και ως εξωσωματική γονιμοποίηση (σε δοκιμαστικό σωλήνα, in vitro), τόσο με την μορφή της «όμόλογης» (δηλαδή με σπέρμα του ίδιου του συζύγου) όσο και με την μορφή της «έτερόλογης» (με σπέρμα τρίτου άνδρα ή ώαριο τρίτης γυναίκας). Η τεχνητή γονιμοποίηση επιτρέπεται μόνο για να αντιμετωπισθεί ή αδυναμία απόκτησης τέκνων με φυσικό τρόπο ή για να αποφευχθεί ή μετάδοση στο τέκνο σοβαρής ασθένειας: σε κάθε περίπτωση όμως μέχρι την ηλικία φυσικής ικανότητας αναπαραγωγής του υποβοηθούμενου προσώπου. Με το ίδιο άρθρο απαγορεύεται ή λεγόμενη αναπαραγωγική κλωνοποίηση, όπως επίσης και ή επιλογή φύλου, εκτός αν πρόκειται να αποφευχθεί σοβαρή κληρονομική νόσος που συνδέεται με το φύλο.

2. Με το νέο άρθρο 1456 ΑΚ θεσπίζεται ή δυνατότητα τεχνητής γονιμοποίησης τόσο της άγαμης μοναχικής γυναίκας όσο και μεταξύ συντρόφων που συζούν σε ελεύθερη ένωση. Στην τελευταία περίπτωση ή τεχνητή γονιμοποίηση διενεργείται ύστερα από συμβολαιογραφική συναίνεση του συντρόφου της άγαμης γυναίκας (και όχι με απλή έγγραφη συναίνεση, όπως στις περιπτώσεις των έγγαμων συντρόφων).

3. Το επόμενο άρθρο 1457 ΑΚ επιτρέπει τη μεταθανάτια γονιμοποίηση τόσο μετά τον θάνατο του συζύγου όσο και μετά τον θάνατο του εκτός γάμου συντρόφου με δικαστική άδεια υπό τις εξής προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν σωρευτικώς:

α) Ο σύζυγος ή ο εκτός γάμου σύντροφος της γυναίκας να έπασχε από ασθένεια που συνδέεται με πιθανό κίνδυνο στειρότητας ή να υπήρχε κίνδυνος θανάτου του.

β) Ο σύζυγος ή εκτός γάμου σύντροφος της γυναίκας να είχε συναινέσει με συμβολαιογραφικό έγγραφο και στη μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση.

Η τεχνητή γονιμοποίηση μπορεί να διενεργείται μόνο μετά την πάροδο έξι μηνών και πριν από τη συμπλήρωση διατίας από τον θάνατο του άνδρα.

4. Ακολουθεί το άρθρο 1458 ΑΚ, που επιτρέπει τον «δανεισμό μήτρας» από το άτεκνο ζεύγος, δηλαδή τη μεταφορά στο σώμα άλλης γυναίκας γονιμοποιημένων ωαρίων, ξένων προς την ίδια (άρα της άτεκνης γυναίκας που επιθυμεί να αποκτήσει παιδί είτε όμως και τρίτης), προκειμένου αυτή να κυφορήσει για λογαριασμό του άτεκνου ζεύγους (λεγόμενη παρένθετη μητρότητα). Αυτό μπορεί να γίνει μετά από προηγούμενη δικαστική άδεια που παρέχεται πριν από τη μεταφορά, εφόσον υπάρχει έγγραφη και χωρίς αντίλλαγμα συμφωνία των προσώπων που επιδιώκουν να αποκτήσουν τέκνο και της γυναίκας που θα κυφορήσει, καθώς και του συζύγου της, αν αυτή είναι έγγαμη. Η δικαστική άδεια παρέχεται ύστερα από αίτηση της γυναίκας που επιθυμεί να αποκτήσει τέκνο, εφόσον αποδεικνύεται ότι αυτή είναι ιατρικώς αδύνατο να κυφορήσει και ότι ή γυναίκα που προσφέρεται να κυφορήσει είναι, εν όψει της κατάστασης της υγείας της, κατάλληλη για κυφορία.

5. Το άρθρο 1459 ΑΚ ρυθμίζει την τύχη των κρυσταλλωμένων γονιμοποιημένων ωαρίων, που περισσεύουν κατά την εξωσω-

ματική γονιμοποίηση. Στα πρόσωπα που προσφεύγουν στην τεχνητή γονιμοποίηση αναγνωρίζεται ή εξουσία να αποφασίσουν, με κοινή δήλωσή τους, είτε να διατεθεί το έν λόγω «γενετικό υλικό» χωρίς αντάλλαγμα σε άλλα πρόσωπα κατ' επιλογήν του γατροῦ ἢ τοῦ ἰατρικοῦ κέντρου· είτε να χρησιμοποιηθεῖ χωρίς αντάλλαγμα για ἐρευνητικούς ἢ θεραπευτικούς σκοπούς· είτε να καταστραφεῖ. "Αν δὲν ὑπάρχει κοινή συναίνεση τῶν ἐνδιαφερόμενων προσώπων, οἱ γαμέτες καὶ τὰ γονιμοποιημένα ὠάρια διατηροῦνται γιὰ χρονικὸ διάστημα πέντε ἐτῶν ἀπὸ τὴ λήψη ἢ τὴ δημιουργία τους καὶ μετὰ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου αὐτοῦ εἴτε χρησιμοποιοῦνται γιὰ ἐρευνητικούς ἢ θεραπευτικούς σκοπούς εἴτε καταστρέφονται.

6. Τέλος, γιὰ τὶς περιπτώσεις ἐτερόλογης γονιμοποίησης τὸ ἄρθρο 1460 προβλέπει τὴν ἀνωνυμία τῶν τρίτων δοτῶν γαμετῶν ἢ γονιμοποιημένων ὠαρίων, ἐνῶ ἀποκλείεται στὸ τέκνο ἡ πρόσβαση στὸ ἀρχεῖο, ἐκτὸς ἂν πρόκειται γιὰ λόγους σχετικούς μετὰ τὴν ὑγεία του. Ἐπίσης στοὺς τρίτους δότες δὲν γνωστοποιεῖται ἡ ταυτότητα τοῦ τέκνου οὔτε τῶν γονέων τους.

Β. Μεταβολὲς στὸ δίκαιο τῆς συγγένειας: Στὸ δίκαιο, τώρα, τῆς συγγένειας ἐπέρχονται οἱ ἐξῆς σημαντικὲς τροποποιήσεις:

1. Στὴν περίπτωση τῆς παρένθετης μητρότητας ὁ κανόνας τῆς ἰδρύσεως τῆς συγγένειας μετὰ τὴ μητέρα μέσω τῆς γεννήσεως (παλαιὸ ἄρθρο 1463 παρ. 2 ἐδ. α' ΑΚ) παραμερίζεται μετὰ τὸ καθιερούμενο ἀπὸ τὸ νέο ἄρθρο 1464 παρ. 1 τεκμήριο ὅτι μητέρα τοῦ τέκνου θεωρεῖται ἡ γυναίκα στὴν ὁποία δόθηκε ἡ σχετικὴ δικαστικὴ ἀδεία. Τὸ τεκμήριο ὅμως αὐτὸ ἀνατρέπεται ἐὰν εὐδοκίμησει ἀγωγή προσβολῆς τῆς μητρότητας, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἀσκηθεῖ μέσα σὲ προθεσμία ἑξὶ μηνῶν ἀπὸ τὸν τοκετό, εἴτε ἀπὸ τὴν τεκμαιρόμενη μητέρα, εἴτε ἀπὸ τὴν κυοφόρο γυναίκα, ἐφόσον ἀποδειχθεῖ ὅτι

τὸ τέκνο κατάγεται βιολογικὰ ἀπὸ τὴν τελευταία. Μετὰ τὴν ἀμετάκλητὴ δικαστικὴ ἀπόφαση ποὺ δέχεται τὴν ἀγωγή, τὸ τέκνο ἔχει ἀναδρομικὰ ἀπὸ τὴ γέννησή του μητέρα τὴ γυναίκα ποὺ τὸ κυοφόρησε.

2. Τὸ τεκμήριο καταγωγῆς ἀπὸ γάμο ἐπεκτείνεται καὶ στὴν περίπτωση τῆς μεταθανάτιας τεχνητῆς γονιμοποίησης, δηλαδή ὡς παιδί γεννημένο σὲ γάμο θεωρεῖται καὶ αὐτὸ ποὺ γεννιέται ἀπὸ μεταθανάτια γονιμοποίηση (νέο ἄρθρο 1465 παρ. 2 ΑΚ).

3. Τὸ τέκνο ποὺ γεννήθηκε μετὰ ἐτερόλογη γονιμοποίηση, κατὰ τὴν ὁποία ὁ σύζυγος εἶχε συγκατατεθεῖ στὴν τεχνητὴ γονιμοποίηση τῆς συζύγου του, δὲν μπορεῖ νὰ προσβάλει τὴν πατρότητα τοῦ συζύγου (νέο ἄρθρο 1471 παρ. 2 ἄρ. 2) οὔτε μπορεῖ νὰ ζητήσῃ τὴ δικαστικὴ ἀναγνώριση τῆς πατρότητας, ἔστω καὶ ἂν ἡ ταυτότητά του εἶναι ἢ γίνῃ ἐκ τῶν ὑστέρων γνωστὴ (νέο ἄρθρο 1479 παρ. 2 ΑΚ).

4. Τὸ τέκνο ποὺ γεννήθηκε μετὰ τεχνητὴ γονιμοποίηση ἄγαμης γυναίκας, γιὰ τὴν ὁποία παρέσχε τὴ συμβολαιογραφικὴ συναίνεσή του ὁ σύντροφός της, δὲν μπορεῖ νὰ προσβάλει τὴν ἐκούσια ἀναγνώριση, τὴν ὁποία συνεπάγεται αὐτὴ ἡ συναίνεση.

III. Νομικὰ καὶ ἠθικὰ προβλήματα

1. *Εἰσαγωγικά:* Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὅλες αὐτὲς οἱ νομοθετικὲς ρυθμίσεις ἔχουν λογικὴ καὶ ἠθικὴ βάση. Λογικὴ βάση, διότι στηρίζονται στὸ δικαίωμα γιὰ τὴν ἀπόκτηση ἀπογόνων, ποὺ κατοχυρώνεται καὶ συνταγματικὰ στὸ ἄρθρο 5 παρ. 1 Συντ., ὡς εἰδικότερη ἐκδήλωση τοῦ δικαιώματος ἐλεύθερης ἀνάπτυξης τῆς προσωπικότητας. Ἔτσι, καθένας ποὺ ἀδυνατεῖ με φυσικὸ τρόπο νὰ ἀποκτήσῃ ἀπογόνους, μπορεῖ νὰ προσφύγῃ σὲ ἰατρικὲς μεθόδους, ἀσκώντας συνταγματικὰ προστατευόμενο ἀτομικὸ δικαίωμά του. Ἀλλὰ ἡ ἀναγνώριση τῶν νέων μεθόδων ἀναπαραγωγῆς ἔχει καὶ ἰσχυρὴ ἠθικὴ βάση, διότι λυτρώνει πολλὰ ζευγάρια ἀπὸ τὸ ἀγχος τῆς

στεριότητας ή και από τον κίνδυνο, που κάποια ζευγάρια διατρέχουν, να μεταδώσουν στο παιδί μια σοβαρή γενετική ασθένεια.

Ἄλλα οὐδὲν καλὸν ἀμιγῆς κακοῦ. Ἡ ἀποτελεσματικὴ ἀντιμετώπιση τῆς στεριότητας μὲ τὴν ἀναγνώριση τῶν νέων μεθόδων ἀναπαραγωγῆς ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν θυσία ἄλλων ἠθικῶν καὶ ταυτόχρονα νομικῶν ἀγαθῶν. Τὰ ἀγαθὰ αὐτὰ εἶναι ὁ γάμος, ἡ οἰκογένεια, ἡ μητρότητα καὶ ἡ παιδικὴ ἡλικία, πού προστατεύονται ἐπίσης συνταγματικά, μὲ τὴ μορφή «θεσμικῶν ἐγγυήσεων», ἀπὸ τὸ ἄρθρο 21 παρ. 1 Συντ. Καὶ τὸ κρίσιμο νομικὸ ἀλλὰ καὶ ἠθικὸ ἐρώτημα εἶναι: Ἔως ποῖο σημεῖο πρέπει προχωρήσει ἡ ἀναγνώριση τῶν νέων μεθόδων ἀναπαραγωγῆς, ὥστε νὰ μὴν προσβάλλονται τὰ προαναφερθέντα ἀγαθὰ; Τὸ ἐρώτημα αὐτὸ δικαιολογεῖται, ἀφοῦ ἀποτελεῖ κοινὴ παραδοχὴ ὅτι ἡ γενετικὴ τεχνολογία ἔχει καταστήσει δυνατὰ περισσότερα πράγματα ἀπὸ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἡ ἠθικὴ μπορεῖ νὰ ἐπιτρέψει.

Στὸ συζητούμενο νομοθέτημα ἡ σύγκρουση μεταξὺ τοῦ δικαιώματος γιὰ ἀπόκτηση ἀπογόνων ἀφενὸς καὶ τοῦ γάμου, τῆς οἰκογένειας, τῆς μητρότητας καὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἀφετέρου φαίνεται ὅτι λύνεται ὑπὲρ τοῦ δικαιώματος τῆς ἀναπαραγωγῆς. Τοῦτο ἐκδηλώνεται στὶς ἐξῆς περιπτώσεις:

2. Ἐτερόλογη γονιμοποίηση: Στὴν *ε*τερόλογη γονιμοποίηση, ὅταν αὐτὴ γίνεται μὲ σπέρμα τρίτου, ἔχουμε προσβολὴ τῆς πατρότητας, ἐπειδὴ ὡς πατέρας ἀναγνωρίζεται ὁ ἄτεκνος σύζυγος καὶ ὄχι ὁ δότης τοῦ σπέρματος. Ὅταν ἡ γονιμοποίηση γίνεται μὲ ὠάριο τρίτης γυναίκας, ἔχουμε προσβολὴ τῆς μητρότητας, ἐπειδὴ ὡς μητέρα ἀναγνωρίζεται αὐτὴ πού κυφορεῖ καὶ ὄχι ἐκείνη στὴν ὁποία ἀνήκει τὸ ὠάριο. Καὶ ὅταν ἡ γονιμοποίηση γίνεται μὲ σπέρμα τρίτου καὶ ὠάριο τρίτης, τότε ἔχουμε προσβολὴ καὶ τῆς μητρότητας καὶ τῆς πατρότητας. Πέ-

ραν αὐτῶν, σὲ κάθε περίπτωση προσβάλλονται ἐδῶ καὶ οἱ θεομοὶ τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογένειας, ἀλλὰ καὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ἀφοῦ τὸ παιδί πού θὰ γεννηθεῖ θὰ ἔχει τρεῖς γονεῖς (δύο πατέρες - ἓναν ἄγνωστο καὶ ἓναν γνωστὸ - καὶ μία μητέρα, ἢ δύο μητέρες - μία ἄγνωστη καὶ μία γνωστὴ - καὶ ἓναν πατέρα) ἢ κατὰ τὶς περιστάσεις τέσσερις γονεῖς (δύο πατέρες καὶ δύο μητέρες).

3. Παρένθετη μητρότητα: Στὴν *παρένθετη* μητρότητα, ὅταν ἡ γονιμοποίηση γίνεται μὲ ὠάριο τῆς ἄτεκνης γυναίκας πού ἐπιθυμεῖ τὸ παιδί (καὶ σπέρμα τοῦ συζύγου τῆς), ἔχουμε διάσπαση τῆς μητρότητας, ἐπειδὴ ὡς μητέρα ἀναγνωρίζεται αὐτὴ στὴν ὁποία ἀνήκει τὸ ὠάριο καὶ ὄχι αὐτὴ πού κυφορεῖ. Στὴν περίπτωση αὐτὴ τὸ παιδί πού θὰ γεννηθεῖ θὰ ἔχει τρεῖς γονεῖς (δύο μητέρες καὶ ἓνα πατέρα). Ὅταν ἡ γονιμοποίηση γίνεται μὲ ὠάριο τῆς ἄτεκνης γυναίκας πού ἐπιθυμεῖ τὸ παιδί καὶ σπέρμα τρίτου, ἔχουμε διάσπαση τῆς μητρότητας καὶ τῆς πατρότητας, ἐπειδὴ ὡς πατέρας ἀναγνωρίζεται ὁ ἄτεκνος σύζυγος πού ἐπιθυμεῖ τὸ παιδί καὶ ὄχι ὁ δότης τοῦ σπέρματος (τοῦ ὁποίου διατηρεῖται ἡ ἀνωθυμία) τὸ παιδί πού θὰ γεννηθεῖ θὰ ἔχει ἐδῶ τέσσερις γονεῖς (δύο μητέρες καὶ δύο πατέρες). Ὅταν ἡ γονιμοποίηση γίνεται τόσο μὲ ὠάριο τρίτης γυναίκας ὅσο καὶ μὲ σπέρμα τρίτου ἀνδρα, ἔχουμε πάλι διάσπαση τῆς μητρότητας καὶ τῆς πατρότητας ἀλλὰ ἐντονότερης μορφῆς, καὶ τὸ παιδί πού θὰ γεννηθεῖ θὰ ἔχει ἐδῶ πέντε γονεῖς (τρεῖς μητέρες καὶ δύο πατέρες). Διερωτᾶται κανεὶς πῶς θὰ αἰσθανθεῖ τὸ παιδί, ὅταν κάποτε πληροφοροθεῖ τὴν καταγωγή του.

Τὰ ἠθικά, καὶ συνακόλουθα νομικά, διλήμματα ἐπιτείνονται ἐδῶ στὶς περιπτώσεις ἀνώμαλης ἐξέλιξης τῆς σχετικῆς συμφωνίας μὲ τὴν παρένθετη κυφορὸν μητέρα. Τί θὰ γίνει π.χ. ἂν ἡ κυφορὸς μητέρα ἀρνηθεῖ νὰ παραδώσει τὸ παιδί; Ἡ ἂν διαπιστωθεῖ ὅτι τὸ παιδί θὰ γεννηθεῖ μὲ κάποια γενετικὴ ἀνωμαλία καὶ τὸ ἄτεκνο ζεύγος (ἢ ἓνας

ἀπό τους δύο) δηλώσει ὅτι δὲν τὸ ἐπιθυμεῖ πλέον; Ἡ τί θὰ γίνει σὲ περίπτωση διδύμων, ἂν τὸ ἄτεκνο ζεῦγος δηλώσει ὅτι ἐπιθυμεῖ μόνο τὸ ἓνα παιδί; Ἡ ἂν κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ἐγκυμοσύνης τῆς φέρουσας μητέρας μεταβληθεῖ ἢ προσωπικὴ κατάσταση τοῦ ἄτεκνου ζεύγους (μεσολαβεῖ π.χ. διαζύγιο ἢ θάνατος τοῦ ἑνὸς ἢ τῶν δύο).

Ὁ νόμος, προκειμένου νὰ ἀποκλείσει τὴν ἐμπορευματοποίηση τῆς μητρότητας, ἀπαγορεύει, ὀρθῶς, ὅπως ἢ συμφωνία τοῦ ἀτέκνου ζεύγους μὲ τὴν κυοφόρο γίνεται μὲ ἀντάλλαγμα: ἀλλὰ ἡ ἀπαγόρευση αὐτὴ εἶναι εὐκόλο νὰ καταστρατηγηθεῖ, ἂν τὸ ἀντάλλαγμα καλυφθεῖ κάτω ἀπὸ τὰ ἔξοδα γιὰ τὴν κυοφορία ἢ τὸν τοκετό, ἢ ἀποκρυβεῖ ἐντελῶς. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἡ συμφωνία χωρὶς ἀντάλλαγμα θὰ ἀφορᾷ τὶς περιπτώσεις κυοφορίας ἀπὸ στενοὺς συγγενεῖς τοῦ ἄτεκνου ζεύγους, ὁπότε τὰ προβλήματα θὰ εἶναι ἄλλης φύσεως: Τὸ παιδί ποὺ θὰ γεννηθεῖ θὰ ἔχει ὡς δευτέρη μητέρα τὴν θεία του ἢ -κατὰ τὶς περιστάσεις- καὶ τὴν γιαγιά του! Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἀπαγορεύεται ἡ προσφυγὴ σὲ φέρουσες μητέρες στὶς περισσότερες χώρες τῆς Εὐρώπης (Γαλλία, Αὐστρία, Ἑλβετία, Ἰσπανία, Γερμανία) μὲ ἐξαίρεση τὴν Μ. Βρετανία.

4. Μεταθανάτια γονιμοποίηση: Στὴ μεταθανάτια γονιμοποίηση ἐπὶ θανάτου τοῦ ἀνδρὸς (ποὺ θὰ εἶναι ἡ συνήθης περίπτωση) ἔχουμε προσβολὴ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, διότι ἐπιτρέπουμε τὴ γέννηση παιδιοῦ ἐκ τῶν προτέρων ὄρφανῶ ἀπὸ πατέρα. Στὴ μεταθανάτια γονιμοποίηση ἐπὶ θανάτου τῆς γυναίκας (τὴν ὁποία -κατὰ τὴν Εἰσηγητικὴ Ἐκθεση- ἐπίσης ἐπιτρέπει ὁ νόμος) ἔχουμε ἀφενὸς προσβολὴ τῆς παιδικῆς ἡλικίας (διότι ἐπιτρέπουμε τὴ γέννηση παιδιοῦ, ἐκ τῶν προτέρων ὄρφανῶ ἀπὸ μητέρα!) καὶ ἀφετέρου προσβολὴ τῆς μητρότητας, δεδομένου ὅτι γιὰ νὰ γεννηθεῖ τὸ παιδί μὲ τὸ ὠάριο τῆς θανούσας μεσολαβεῖ μὴ «παρένθετη κυοφόρος» γυναίκα καὶ ἔτσι τὸ παιδί ποὺ θὰ γεννηθεῖ θὰ ἔχει δύο μητέρες:

Τὴ θανούσα καὶ τὴ ζῶσα παρένθετη.

5. Τεχνητὴ γονιμοποίηση ἄγαμης μοναχικῆς μητέρας: Στὴν τεχνητὴ γονιμοποίηση ἄγαμης μοναχικῆς μητέρας ἔχουμε προσβολὴ τοῦ συνταγματικὰ προστατευόμενου θεομοῦ τῆς «οἰκογένειας» (ἄρθρ. 21 παρ. 1 Συντ.) γιὰτὶ εἶναι δύσκολο νὰ δεχθεῖ κανεὶς ὅτι τὸ Σύνταγμα ἀναγνωρίζει τὴ μονογονεϊκὴ οἰκογένεια ὡς ἐναλλακτικὴ μορφή οἰκογένειας ὑπὸ τὴν ἱστορικὴ τῆς μορφή ποὺ εἶναι καὶ ἡ σύγχρονη. Πέραν τούτου, ἔχουμε καὶ προσβολὴ τῆς παιδικῆς ἡλικίας (ἄρθρ. 21 παρ. 1 Συντ.), ἂν δεχθεῖ κανεὶς ὅτι ἀπὸ τὸ Σύνταγμα (ἴδιο ἄρθρο) ἀπορρέει ὑποχρέωση τοῦ Κράτους νὰ λαμβάνει τὰ κατάλληλα μέτρα, ὥστε νὰ διασφαλισθεῖ στὰ παιδιά ποὺ προέρχονται ἀπὸ τεχνητὴ γονιμοποίηση ἢ παρουσία καὶ ἡ συμμετοχὴ καὶ τῶν δύο γονέων.

6. Τεχνητὴ γονιμοποίηση ἄγαμου ζεύγους: Στὴν τεχνητὴ γονιμοποίηση ἄγαμου ζεύγους (ποὺ ζεῖ ὑπὸ καθεστῶς «ἐλεύθερης συμβιώσεως») ἔχουμε προσβολὴ τῶν συνταγματικὰ προστατευόμενων θεσμῶν τοῦ «γάμου» καὶ τῆς «οἰκογένειας» (ἄρθρο 21 παρ. 1 Συντ.). Αὐτὸ στὸν βαθμὸ ποὺ ἡ «ἐλεύθερη συμβίωση» ἐξομοιώνεται μὲ τὸν γάμο καὶ τὴν οἰκογένεια ὑπὸ τὶς ἱστορικὲς τους μορφές, οἱ ὁποῖες ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι καὶ οἱ σύγχρονες, δεδομένου ὅτι οἱ «ἐλεύθερες συμβιώσεις», στὸν βαθμὸ ποὺ ὑπάρχουν, ἀποτελοῦν τουλάχιστον κατὰ κανόνα δοκιμαστικὸ στάδιο τοῦ γάμου καὶ ὄχι ἐναλλακτικὴ ἔναντι τοῦ γάμου ἐπιλογή. Πέραν αὐτοῦ, ἔχουμε καὶ προσβολὴ τῆς παιδικῆς ἡλικίας στὸν βαθμὸ ποὺ στὸ πλαίσιο τῆς «ἐλεύθερης συμβιώσεως» χρησιμοποιοῦνται οἱ μέθοδοι τῆς ἑτερόλογης γονιμοποιήσεως, τῆς παρένθετης μητρότητας καὶ τῆς μεταθανάτιας γονιμοποιήσεως (τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου συντρόφου), σύμφωνα μὲ τὰ ἐκτεθέντα.

7. Ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση: Στὴν ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση ἀνακύπτει τὸ πρόβλημα τῆς τύχης τῶν ὑπεράριθμων γα-

μετῶν καὶ γονιμοποιημένων ὠαρίων. Ὁ νόμος ἐπιλύει τὸ πρόβλημα αὐτὸ μὲ βάση τὴν ἀρχὴ τῆς αὐτοδιαθέσεως: Τὰ ἴδια τὰ πρόσωπα ποὺ προσφεύγουν στὴν ἐξωσωματική γονιμοποίηση μποροῦν νὰ ἀποφασίζουν μὲ κοινὴ δὴλωση τους, ἂν οἱ πλεονάζοντες γαμέτες ἢ τὰ πλεονάζοντα γονιμοποιημένα ὠάρια α) θὰ διατεθοῦν σὲ ἄλλα πρόσωπα τῆς ἐπιλογῆς τοῦ γιατροῦ ἢ τοῦ ἱατρικοῦ κέντρου· β) θὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ ἐρευνητικούς ἢ θεραπευτικούς σκοποὺς ἢ γ) θὰ καταστραφοῦν. Ἡ ρύθμιση αὐτὴ στηρίζεται στὴν ἄποψη μερίδας τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης, ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ ἀρχίζει ὄχι ἀπὸ τὴν στιγμή τῆς σύλληψης (δηλαδὴ τῆς γονιμοποιήσεως τοῦ ὠαρίου) ἀλλὰ ἀπὸ τὸ μεταγενέστερο στάδιο τῆς ἐμφυτεύσεως τοῦ γονιμοποιημένου ὠαρίου στὴ γυναικεία μήτρα. Ἐπομένως μέχρι τὴν ἐμφύτευση (δηλαδὴ τὶς πρῶτες 14 ἡμέρες μετὰ τὴν γονιμοποίηση τοῦ ὠαρίου) μπορεῖ τὸ γονιμοποιημένο ὠάριο νὰ ἀποτελέσει ἀντικείμενο ἐλεύθερης διαθέσεως ἐκ μέρους τῶν ἐνδιαφερομένων, ποὺ μπορεῖ νὰ φθάσει καὶ μέχρι τὴν καταστροφή του ἢ τὴ διάθεσή του γιὰ ἐρευνητικὰ πειράματα. Ἀνακύπτει ἄρα τὸ πρόβλημα τῆς νομικῆς προστασίας τῶν γαμετῶν καὶ τῶν γονιμοποιημένων ὠαρίων κατὰ τὸ στάδιο πρὶν ἀπὸ τὴν ἐμφύτευση, ὥστε νὰ ἀντιμετωπισθοῦν καὶ οἱ κίνδυνοι ἐφαρμογῆς προγραμματῶν εὐγονικῆς κατὰ τὸ στάδιο ἀκριβῶς αὐτό. Τὸ πρόβλημα αὐτὸ παρακάμπτεται ἂν κατὰ τὴν ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση ἐπιτρέπεται νὰ γονιμοποιηθοῦν ἐξωσωματικῶς τόσα ἀνθρώπινα ὠάρια, ὅσα εἶναι δυνατόν νὰ ἐμφυτευθοῦν ἀμέσως στὸ σῶμα τῆς γυναίκας. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἀποκλείεται ἡ παραγωγή υπεράριθμων γονιμοποιημένων ὠαρίων. Αὐτὴ εἶναι ἡ μέθοδος ποὺ ἀποδέχονται τὸ ἔλβετικὸ δίκαιο, τὸ γερμανικὸ δίκαιο καὶ τὸ αὐστριακὸ δίκαιο. Ἡ μέθοδος αὐτὴ ἔχει ὅμως τὸ μειονέκτημα ὅτι παρέχει μειωμένα ποσοστὰ ἐπιτυχίας, καὶ προφανῶς γι' αὐτὸ δὲν ἐπελέγη ἀπὸ τὸν Ἕλληνα νομοθέ-

τη.

8. *Νέοι τρόποι ἰδρύσεως συγγένειας*: Τέλος, στοὺς νέους τρόπους ἰδρύσεως τῆς συγγένειας ἀνακύπτουν ζητήματα προστασίας τῶν δικαιωμάτων τοῦ τέκνου στὶς ἐξῆς περιπτώσεις:

α) Τὸ τέκνο ποὺ γεννήθηκε μὲ ἑτερόλογη γονιμοποίηση, κατὰ τὴν ὁποία ὁ σύζυγος εἶχε συγκατατεθεῖ στὴν τεχνητὴ γονιμοποίηση τῆς συζύγου του, δὲν μπορεῖ νὰ προσβάλει τὴν πατρότητα τοῦ συζύγου (νέο ἄρθρο 1471 παρ. 2 ἀρ. 2) οὔτε μπορεῖ νὰ ζητήσει τὴν δικαστικὴ ἀναγνώριση τῆς πατρότητας, ἔστω καὶ ἂν ἡ ταυτότητά του εἶναι ἢ γίνεαι ἐκ τῶν ὑστέρων γνωστὴ (νέο ἄρθρο 1479 παρ. 2). Καὶ

β) Τὸ τέκνο ποὺ γεννήθηκε μὲ τεχνητὴ γονιμοποίηση ἄγαμης γυναίκας, ὕστερα ἀπὸ τὴ συμβολαιογραφικὴ συναίνεση τοῦ συντρόφου της, δὲν μπορεῖ νὰ προσβάλει τὴν ἐκούσια ἀναγνώριση τὴν ὁποία συνεπάγεται ἢ ἐν λόγω συμβολαιογραφικὴ συναίνεση.

Στὶς περιπτώσεις αὐτὲς περιορίζεται τὸ θεμελιώδες δικαίωμα τοῦ τέκνου νὰ γνωρίζει τοὺς φυσικοὺς του γονεῖς, ἂν γίνεαι δεκτὸ ὅτι ὑπάρχει ἓνα τέτοιο δικαίωμα ποὺ θεμελιώνεται ἀφενὸς στὴ συνταγματικὴ ἀρχὴ τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας (ἄρθρο 2 παρ. 1 Συντ.) καὶ ἀφετέρου στὸ συνταγματικὸ δικαίωμα ἐλεύθερης ἀνάπτυξης τῆς προσωπικότητας, δεδομένου ὅτι ἡ καταγωγή ἀποτελεῖ καθοριστικὸ παράγοντα διαμορφώσεως τῆς προσωπικότητας καὶ ἡ γνώση τῆς καταγωγῆς στοιχεῖο τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας.

IV. *Επίλογος*

Ἄν θελήσει κανεὶς -ὕστερα ἀπὸ ὅσα ἐξεθέσα- νὰ θεωρήσει τὸν ἑλληνικὸ νόμο γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ἀναπαραγωγή ἐποπτικὰ μέσα στὸ σύγχρονο δικαιοκὸ περιβάλλον, θὰ πρέπει νὰ τὸν κατατάξει συστηματικὰ στὰ δίκαια τῶν ἀγγλοσαξωνικῶν χωρῶν, ποὺ δίνουν τὸ προβάδισμα στὸ δικαίωμα ἀνα-

παραγωγής ως (κατά τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀπεριορίστο) ἀτομικὸ δικαίωμα, σὲ ἀντίθεση πρὸς τὰ δίκαια τῶν ἡπειρωτικῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, στὰ ὁποῖα βαρύνει ἐξίσου ἢ περισσότερο ἢ προστασία ἄλλων ἀγαθῶν, ὅπως ἰδίως τῆς μητρότητος καὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἢ τῆς ἴδιας τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς κατὰ τὰ πρῶτα στάδια τῆς δημιουργίας της. Τὸ καθένα ἀπὸ τὰ συστήματα αὐτὰ ἔχει τὰ πλεονεκτήματα καὶ τὰ μειονεκτήματά του. Ἀνάμεσα στὴ σφύρα τοῦ Βίου καὶ στὸν ἄκμονα τῆς Ἠθικῆς. Ἀναμφίβολα πρέπει νὰ ἐνθαρρύνονται οἱ προσπάθειες ποὺ ἀποβλέπουν στὴν ικανοποίηση τῆς βιολογικῆς ἀρχῆς τῆς ἀναπαραγωγῆς. Ἀλλὰ ἡ γενετικὴ παρέμβαση πρέπει νὰ σταματᾷ ἐκεῖ, ὅπου προσβάλλεται ἡ ἴδια ἢ ἀνθρώπινη ζωὴ καὶ τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο ὡς «εἰκόνα» τοῦ Θεοῦ. Φοβᾶμαι ὅτι ὁ πρόσφατος νόμος γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ἀναπαραγωγή ἔχει ὑπερβεῖ τὴ μεθόριο. Ἀφήνει ἀπροστάτευτα τόσο τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο στὶς ἱερὲς σχέσεις τῆς μητρότητος, τῆς πατρότητος καὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας· ὅσο καὶ τὴν ἴδια τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ στὸ προεμφυτευτικὸ στάδιο, ἀφοῦ ὡς ἀρχὴ τῆς ζωῆς δέχεται τὴ στιγμή τῆς ἐμφυτεύσεως καὶ ὄχι

τῆς συλλήψεως, ποῦ -κατὰ τὴν ὀρθόδοξη καὶ ἐν γένει χριστιανικὴ παράδοση- εἶναι ἡ στιγμή τῆς ἐμψυχώσεως τοῦ ἐμβρύου. Δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονός ὅτι οἱ περισσότερες χώρες τῆς Εὐρώπης διστάζουν νὰ προχωρήσουν στὴ νομοθέτηση παρόμοιων μὲ τὸν ἑλληνικὸ νόμο λύσεων, ἀφοῦ οἱ λύσεις αὐτὲς ὀδηγοῦν ἐκ προοιμίου στὴν ὑποβάθμιση τῶν θεσμῶν τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογένειας, ποῦ ἀποτελεῖσαν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἀποτελοῦν τὸ κύτταρο κοινωνικῆς ζωῆς. Αὐτὸ ἀποδεικνύει ὅτι δὲν πρέπει νὰ σπεύδει κανεὶς νὰ παίρνει νομοθετικὰ μέτρα πρὶν τὰ προβλήματα ὠριμάσουν στὴν ἐπισημονικὴ καὶ ἠθικὴ συνείδηση τῆς κοινωνίας. Φοβοῦμαι ὅτι ὁ πρόσφατος νόμος γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ἀναπαραγωγή θὰ δημιουργήσει στὸ μέλλον δισεπίλυτα προβλήματα. Βέβαιον πάντως εἶναι ὅτι μερικὲς ἀπὸ τὶς ρυθμίσεις του εἶναι ξένες πρὸς τὴν χριστιανικὴ ἀντίληψη καὶ εἰδικότερα τὴ δική μας ἑλληνορθόδοξη παράδοση.

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Σ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ
Ὁμότιμος Καθηγητὴς
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
Ἀκαδημαϊκός

ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΑΝΤΩΝΗ ΣΑΜΑΡΑΚΗ ΑΠΟ ΤΙΣ «ΑΚΤΙΝΕΣ»

Πρὶν ἀπὸ 58 χρόνια, τὸν Ἰούνιο τοῦ 1945, ἓνας νέος ποιητὴς ἀρχίζει τὴ συνεργασία του μὲ τὸ περιοδικὸ *Ἀκτίνες*, ποὺ ἔμελε νὰ κρατήσῃ 6 χρόνια, ὡς τὸν Ἰούνιο τοῦ 1951. Ἦταν μιὰ συνεργασία - πέρασμα, ποὺ σημάδεψε τὴν πορεία τοῦ ποιητῆ, ὅσο κι ἂν στὰ κατοπινὰ του χρόνια ἴσως θέλησε νὰ τὰ παραβλεπεί.

Τὸ πρῶτο ποίημα, ποὺ δημοσίευσε τότε, εἶχε τὸν τίτλο «Ἐνα παιδι γράφει στὸ Χριστό» καὶ ὑπογραφή: **Ἰωσήφ Κυπριανός**. Ἐπρόκειτο γιὰ τὸν **Ἀντώνη Σαμαράκη**, ποὺ φέτος ἀποδήμησε, ὅπως τὰ χελιδόνια, ποὺ *«πᾶνε νὰ χτίσουνε χελιδονοφωλιές στὸν οὐρανό, μητέρα»*, καθὼς εἶχε γράφει στὸ ποίημα του «Ἐνα παιδι φτερούγιζε» (*Ἀκτίνες*, 1947), ἀφιερωμένο «στὸ θάνατο ἀγαπημένου παιδιοῦ καὶ ἀδερφοῦ». Περιμένε ἄραγε τὴ «Μεγάλῃ ὥρα» ὅπως τὸ εἶχε γράφει στὸ ὁμώνυμο ποίημά του (*Ἀκτίνες*, Μαῖος 1946, σελ. 62). Τότε ἔγραφε:

Τὸν ἀδελφό μου τὸν Ἐσταυρωμένο
τὴ νύχτα ἐτούτῃ περιμένω
καὶ ποὺ μαζί Του ἐσὺ δρόμο θὰ πάρεις,
Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Καβαλάρης.

Νάι, *Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Καβαλάρης*. Ὅχι ὁ μαῦρος καβαλάρης μὲ τὸ δρεπάνι τοῦ χαλασμοῦ, ποὺ σέρνει ξοπίσω του σκλάβες τὶς ψυχές. Καὶ τὸ ταξίδι τῆς ἀποδημίας δὲν θὰ γίνῃ νύχτα ἀλλὰ τὸ βράδυ, ποὺ φωτίζεται ἀπὸ «φῶς ἰλαρόν». Ἔτσι τὸ φαντάστηκε κι ἔτσι τὸ ἔγραψε ὁ Ἀντώνης Σαμαράκης: «- *Προσευχηθεῖτε γιὰ νὰ ῥθει τὸ βράδυ αὐτό, ποὺ ἡ ψυχὴ μου φῶς θὰ μεταλάβει...*» (Νὰ ῥθει τὸ βράδυ αὐτό», *Ἀκτίνες*, 1946, σελ. 82).

Βέβαια, σὲ κείνα τὰ ποιήματά του, ὁ Σαμαράκης, μιλοῦσε γιὰ τὴ γνωριμία του μὲ τὸν Κύριο τῆς ζωῆς, γιὰ τὸ σκίρτημα τῆς ψυχῆς του στὸ ἀντίκρουμά Του, γιὰ τὴν ἀπέραντη ἀγάπη ποὺ τοῦ ἔδειξε καὶ τὴν ἀπόφασή του νὰ γίνῃ γιὰ πάντα ὁ τραγουδιστὴς Του:

Κ' Ἐσὺ εἶσαι κείνος ποὺ μ' ἀγάπησε,
ποὺ ἓνας Θεὸς μπορούσε μόνον.

- Τοῦ Ἐσταυρωμένου πάω τραγουδιστὴς
εἰς τοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων⁽¹⁾...

Στὸ διάστημα τῆς συνεργασίας του μὲ τὶς *Ἀκτίνες*, ὁ Ἀντώνης Σαμαράκης, δημοσίευσε 23 ποιήματα. Τὰ 20 μὲ τὸ ψευδώνυμο Ἰωσήφ Κυπριανός καὶ τὰ 3 μὲ τ' ὄνομά του. Ἐπίσης δημοσίευσε, μὲ τ' ὄνομά του, δυὸ διηγήματα: «Ζ. Βασιλειάδης» (*Ἀκτίνες*, Δεκέμβριος 1946, σελ. 399) καὶ «Τὸ ἡμερολόγιο» (*Ἀκτίνες*, Μάρτιος 1947, σελ. 78). Ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν καὶ τὰ δυὸ φιλολογικὰ κείμενα, ποὺ δημοσίευσε μὲ τὸ ψευδώνυμο Ἰωσήφ Κυπριανός. Τὸ πρῶτο, μὲ τίτλο: «Γιὰ τὸ νέο ποὺ ἀρχίζει νὰ γράφει» (*Ἀκτίνες*, Μάρτιος 1946, σελ. 75), ὅπου μὲ περίσσια ἀγάπη καὶ ἀπόλυτη σαφήνεια, ἐκθέτει τὶς ἀπόψεις του γιὰ τὴ χριστιανικὴ λογοτεχνία καὶ τὸν λογοτέχνη.

Γράφει: «Σήμερα οἱ ἄνθρωποι ὑποφέρουνε καὶ τ' ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου ἔρχονται ὀλοένα καὶ πιὸ πολὺ νὰ ξεσκεπάσουν τὴν ἀνθρώπινη δυστυχία (...). Πρέπει, λοιπόν, ὁ χριστιανὸς λογοτέχνης νὰ βλέπῃ τὰ θέματα καὶ τοὺς ἥρωές του μὲ ἀπλότητα...». Καὶ συνέχισε: «Ὁ γνήσιος πνευματικὸς ἄνθρωπος ἀναπνέει ἄνεμο ἐλευθερίας, κι' ἔτσι

ἔχει τὴ θέληση καὶ τὴ δύναμη ν' ἀγωνιστῆ γιὰ τὴν ἀνανέωση στὴ ζωὴ καὶ στὴν Τέχνη». Καὶ συμπέρανε: «Συμπέρασμα εἶναι, πὼς ὁ χριστιανὸς λογοτέχνης πρέπει νὰ καλλιερῆ τὸν ἑσωτερικὸ τοῦ κόσμου, ὅσο καὶ τὸ ὕφος, ὑπάρχει ὀργανικὸς δεσμὸς ἀνάμεσα στὰ δυὸ αὐτά, καὶ δὲν εἶναι σωστὸ νὰ ἐγκαταλείψουμε τὸ ἓνα γιὰ τὸ ἄλλο, εἶναι μιὰ μονομέρεια ποὺ θὰ βλάψῃ τὸ σκοπὸ μας». Πρόκειται γιὰ βαθυστόχαστο κείμενο, μὲ βασικὲς ἀρχές, πάντα ἐπίκαιρο. ποὺ θὰ πρέπει νὰ διαδαστεῖ μὲ προσοχὴ ἀπ' ὅλους ὅσους γράφουν ἢ λένε πὼς ὑπηρετοῦν τὴ χριστιανικὴ λογοτεχνία καὶ τὸν στοχασμὸ.

Δύο χρόνια ἀργότερα, τὸ 1948, ὁ Καθηγητὴς Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης θὰ δημοσιεύσει στὶς Ἀκτῖνες (τ. 1948, σελ. 516), μὲ τὸ ψευδώνυμο Π. Μελίτης, τὸ θεμελιακὸ ἄρθρο τοῦ «Χριστιανισμὸς καὶ Τέχνη», ὅπου θὰ ξεκαθαρίσει τὸ τί εἶναι χριστιανικὴ τέχνη καὶ χριστιανικὴ λογοτεχνία. Κρίμα σὲ ὅποιον δὲν τὸ ἔχει μελετήσει καὶ παίρνει τὸ μολύδι νὰ γράψῃ!... Κρίμα καὶ πάλι κρίμα!...

Τὸ δεῦτερο φιλολογικὸ μελέτημα τοῦ Σαμαράκη, ποὺ δημοσιεύτηκε στὶς Ἀκτῖνες τὸ 1949 (σελ. 429 - 431), ἔχει τίτλο: «Τὸ πρόβλημα τῆς λογοτεχνίας». Εἶναι ἓνα ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέροντος μελέτημα γραμμένο μὲ τὴν ἴδια ὀξυδέρκεια καὶ πίστη.

Ἀξιοπαρατήρητο εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ἀντώνης Σαμαράκης ἀρχίζει τὴ συνεργασία του μὲ τὶς Ἀκτῖνες πρὶν ἀκόμη κυκλοφορήσῃ ἡ «Διακήρυξη» τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, τὸ κοσμοϊστορικὸ ἐκεῖνο κείμενο ποὺ τάραιξε τὰ νερὰ τῆς ἀθεΐας καὶ τοῦ ὕλισμοῦ, καὶ σημάδεψε τὴν πνευματικὴ πορεία τοῦ τόπου μας⁽²⁾. Τὸ ὑπογραμμίζουμε αὐτὸ διότι τὴ «Διακήρυξη», συνυπέγραψαν μὲ δήλωσή τους 222 διακεκριμένοι «ἐργάτες τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας καὶ τῶν γραμμάτων», ἐκ τῶν ὁποίων 21 λογοτέχνες -τὰ πρῶτα ὀνόματα τῆς ἐποχῆς- πράγμα ποὺ ἦταν φυσικὸ νὰ ἐπηρεάσει τοὺς λογοτέχνες, κυρίως τοὺς νέους, καὶ νὰ ἐπι-

ζητοῦν συνεργασία μὲ τὶς Ἀκτῖνες.

Θεωροῦμε χρεὸς μας, νὰ σημειώσουμε ἐδῶ, ὅτι πρὶν ἀπὸ τὴ «Διακήρυξη» συνεργάζονται μὲ τὶς Ἀκτῖνες ἀξιόλογοι ποιητές, ὅπως οἱ: Γ. Βερίτης (1938), Ἀ. Καλαμπούσης (1938), Γ. Η. Φτυαρὰς (1938), Πέτρος Κλωνάρης (1943), Ἐλένη Καριτὰ (1943), Χλόη Ἀγαϊκοῦ (1945), Στέφανος Μπολέτης (1946). Γ. Δ. Καχριμάνης (1946), Ἀλέξανδρος Κρέστοπιτς (1946) καὶ κάποιοι ἄλλοι εὐκαιριακὰ μὲ ἓνα - δυὸ ποιήματα.

Ὁ Ἀντώνης Σαμαράκης εἶδε τὴ «Διακήρυξη» ὡς κοσμοϊστορικὸ κείμενο καὶ γεγονός, ποὺ θὰ ἐπηρεάξει τὴν πορεία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Τὶς θέσεις του αὐτὲς τὶς διατυπώνει στὸ ποιήμα του «Ἀπόψε ἀρχίζουμε τὴ ζωὴ μας», ποὺ ἀφῆρωσε στοὺς «ἐπιστήμονες, λογοτέχνες καὶ καλλιτέχνες ποὺ υπέγραψαν τὴ δήλωση» καὶ δημοσίευσε στὶς Ἀκτῖνες τοῦ Ἰανουαρίου 1947, (σελ. 9 - 10).

Τὸ ποιήμα ἔχει ἐξομολογητικὸ καὶ ἀπολογητικὸ ὕφος. Μοιάζει μὲ ποιητικὴ πρόζα, μὰ διαπνέεται ἀπὸ πίστη καὶ ἀγωνιστικὸ φρόνημα. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ νοηματικὴ του δομὴ καὶ ἡ στιχοιουργία του. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐπιπαρασμός τοῦ ποιητῆ ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη καὶ τὴ χριστιανικὴ βιοθεωρία. Παραθέτουμε μερικὸς χαρακτηριστικὸς στίχους:

Ἄς εἶχαμε λιγώτερη γνώση
καὶ πιὸ πολὺ ἀγάπη μῆσα μας.

(.....)

Τὸ μυαλό μας ἀνέθηκε πολὺ ψηλά,
ἡ ψυχὴ μας βούλιαξε στὸ βυθό.

Ἄρνηθήκαμε τὴ ζωὴ,
ἀνοίξαμε τὰ σπῖτια μας στὸν θάνατο.

(.....)

Τὸν κόσμου ποὺ γκρεμίσαμε μονάχοι μας
θὰ τὸν ξαναχτίσουμε μαζί Σου τώρα.

Σημαντικὴ εἶναι ἡ προσφορὰ τοῦ Ἀντῶν-ης Σαμαράκη στὴν παιδικὴ λογοτεχνία, ἡ πιὸ σωστὰ στὴ μεταπολεμικὴ παιδικὴ λογοτεχνία ποὺ παίρνει καινούριο δρόμο. Μνημονεύουμε τὰ 48 ποιήματά του, ποὺ συμπερι-

λαμβάνονται στη σπουδαία ποιητική άνθολογία για παιδιά, «**Τὸ Τραγούδι τοῦ Παιδιοῦ**», πού κυκλοφόρησε τὸ 1948 ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις τῆς «*Δαμασκοῦ*», ὅπου συνεργάστηκαν 18 ποιητὲς μὲ 262 συνολικὰ ποιήματα κι 7 ζωγράφοι γιὰ τὴν εἰκονογράφησή της. Ἡ πρωτοποριακὴ αὐτὴ Ἄνθολογία ἐπηρεάσε γιὰ χρόνια τὴν παιδικὴ λογοτεχνία στὸν τόπο μας ἀφοῦ, γιὰ χρόνια, ποιήματά της συμπεριλαμβάνονταν στ' Ἀναγνωστικὰ τοῦ Δημοτικοῦ καὶ τοῦ Γυμνασίου.

Ἡ συμμετοχὴ τοῦ Σαμαράκη στὸ «Τραγούδι τοῦ Παιδιοῦ» ὑπῆρξε πραγματικὰ οὐσιώδης! Ποιήματα ὄλο παλμό, γεμάτα ἀγάπη γιὰ τὸ παιδί, μὲ στίχο ἀπεγράφιστο, διαλεγμένες λέξεις, ζηλευτὲς ὁμοιοκαταληξίες καὶ πλούσιο ἐννοιολογικὸ περιεχόμενο, πού κάνουν εὐχάριστη τὴν ἀπαγγελία καὶ προκαλοῦν τὸν ἀναγνώστη σὲ ἀποστήθιση. Τὸ μικρὸ καὶ μεγάλο ἀναγνώστη!

Ποιήματα ὅπως, τὸ «*Τρία τέταρτα στὴ στάση*» ἢ τὴ «*Σταμάτα*»⁽⁵⁾, μὲ τὴ διαχρονικὴ καὶ κοινωνικὴ τους διάσταση, τὸν σκωπτικὸ κι' ἀγαπητικὸ τους λόγο, τὴν ἀπλότητα καὶ τὴ σαφήνεια, δὲν ξεχνιοῦνται. Τὸ ἴδιο δὲν ξεχνιοῦνται ποιήματα ὅπως, τὸ «*Ἐγὼ δὲν ξέρω γράμματα*»⁽⁶⁾ ἢ «*Στὸ Νυχτερινό*»⁽⁷⁾ πού οἱ στίχοι τους πλημμυρίζουν ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ ποιητῆ στὸ παιδί - βιοπαλεστή, στὸ παιδί - ἀγωνιστὴ τοῦ καλοῦ ἀγώνα τῆς Ἀγάπης, ἀφοῦ «*τὴν Ἱστορία τὴ γράφουν μόνο, μὲ τὴν Ἀγάπη, μόνο μ' αὐτὴ, ὦρα τὴν ὦρα, χρόνο μὲ χρόνο, οἱ Χριστιανοί!*»⁽⁸⁾.

Κλείνουμε τὴν παράγραφο αὐτὴ μὲ τὶς δύο πρώτες στροφὲς ἀπὸ τὸ θαυμάσιο ποίημα τοῦ Ἰωσήφ Κυπριανοῦ (ὄλα ἔτσι τὰ ὑπογράφει), «*Οἱ Μάρτυρες*»⁽⁹⁾:

Σ' ἐκείνους δὲν ταιριάζουν τώρα τελετές,
στεφάνια δάφνης καὶ λαμπρὰ μνημεῖα,
οὔτε καὶ λόγοι ἐπίσημοι καὶ μουσικές...
Ἡ πιὸ τρανὴ γι' αὐτοὺς τιμὴ εἶναι μία:

Νὰ νιώσης ἴσαμε τὸ βάθος τῆς καρδιάς
οἱ «*μάρτυρες τῆς Πίστης*» τὶ σημαίνουν,
καὶ πόσα ἐσὺ σ' αὐτοὺς τοὺς ἥρωες χρω-
στᾶς

καὶ τὶ ἀπὸ σένα κείνοι περιμένουν.

Θὰ ἦταν παράλειψή μου ἂν δὲν σημειώ-
να τὸ πόσο ἐπηρεάστηκε ὁ Ἀντώνης Σαμα-
ράκης, ἀπὸ τὰ «*ἄρθρα γραμμῆς*» τῶν Ἀκτι-
νων, πού τότε ἔγραφε ἡ **Μεγάλῃ ἐκείνῃ
Μορφῇ**, ὁ Καθηγητὴς Ἀλέξανδρος Τσιρι-
ντάνης, μὲ τὸ φιλολογικὸ ψευδώνυμο Π.
Μελίτης. Μάλιστα, τὸ 1946, τὸ ποίημά του
«*Κάτι ἀπλό*» δημοσιεύεται κάτω ἀπὸ τὸ
κύριο ἄρθρο τοῦ Π. Μελίτη «*Γιὰ νὰ μορ-
φώνονται τὰ παιδιά μας*».

Σὲ κείνο τὸ ποίημά του ὁ Σαμαράκης μὲ
στίχους ἀπέριττους καὶ λόγο γεμάτο πίστη
καὶ ἀγάπη ζηταί νὰ γράφει «*κάτι ἀπλό καὶ
τρυφερό*», ἓνα τραγούδι πού ἴσως νὰ μὴν
ἀρέσει. Ὅμως «*φτάνει πού θὰ τὸ καταλά-
βουν τὰ παιδιά, κι ὅσοι πολὺ στὸν κόσμο
ἔχουν πονέσει*». Μὲ τέτοια τραγούδια μπο-
ροῦν νὰ μορφώνονται τὰ παιδιά μας. Καὶ
αὐτὸ εἶναι οὐσιώδες! Γιατί, ὅπως ὑπογράμ-
μιζε στὸ ἄρθρο του ὁ Π. Μελίτης, «*ἡ μόρ-
φωση τῆς νέας γενεᾶς συνδέεται μὲ αὐτὸ τὸ
μέλλον, τὴν ὑπόσταση τοῦ ἔθνους*». Καὶ κα-
τέληγε: «*Τὸ σημερινὸ κατάντημα στὴν ἐκ-
παίδευση πρέπει νὰ ὑπερникηθῇ κι' ἡ νίκη
αὐτὴ θὰ εἶναι καλύτερη ἀπὸ ὅλες, ἡ ἀπα-
ραίτητη προϋπόθεση, γιὰ νὰ ἔχει πρακτικὴ
σημασία ὅποιαδήποτε ἄλλη νίκη*» (*Ἀκτίνες*
1946, σελ. 6). Πέρασαν ἀπὸ τότε 57 χρόνια
καὶ τὸ «*κατάντημα*» συνεχίζεται, ἴσως σὲ
χειρότερη μορφῇ. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ «*νίκες*» τῆς
χώρας μας σὲ ἄλλους τομεῖς δὲν εἶχαν «*τὴν
πρακτικὴ σημασία*» πού ἔπρεπε νὰ ἔχουν.

Τὸ ἴδιο παρατηροῦμε καὶ στὸ ποίημά του
«*Γράμμα στὸν Παῦλο*» (*Ἀκτίνες* 1951, σελ.
146). Στὸ ἄρθρό του ὁ Π. Μελίτης εἶχε μι-
λήσει γιὰ τὸ «*νόημα τοῦ χρέους πρὸς τὸν
Παῦλο... γιὰ νὰ μποῦμε περισσότερο στὸ
νόημα τῆς ζωῆς*». Καὶ ὑπογράμμιζε, σχετικὰ
μὲ τὴν πραγμάτωση τῶν ὀνείρων, ὅτι «*ἡ
πραγματικότης γίνεται μὲ τὸν δεκατετράλο-
γο τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου*».

Κι ὁ ποιητὴς ἔγραφε στὸ γράμμα του
στὸν Παῦλο: «*... στὴ σιωπῇ τῆς νύχτας πού*

σκεπάζει τώρα τόν κόσμο μας ἀκούγονται ἀπό μακριά ἀλαλάζοντα κύμβαλα...». Μὰ πιό πολλά ἀκούγονται σήμερα καί μάλιστα ἀπό «χριστιανούς» κυμβαλιστές, ὅπως θά ἔλεγε ὁ Π. Μελίτης, βλ ἄρθρα του: «Πρὸς Χριστιανούς μιὰ κριτική», *Ἀκτίνες* 1946, σελ. 66 καί «Κατηγορῶ τοὺς Χριστιανούς», *Ἀκτίνες* 1947, σελ. 241, ὅπως καί τὸ περίφημο κριτικὸ διήγημα τοῦ Παπαδιαμάντη, (Τὰ Πτερόεντα Δῶρα). Αὐτὰ τὰ ἀλαλάζοντα κύμβαλα δὲν μποροῦσε νὰ τ' ἀντέξει ὁ ποιητής.

Τοῦτα μποροῦμε νὰ τὰ κατανοήσουμε ἂν μελετήσουμε προσεχτικὰ τὰ κατοπινὰ ἔργα τοῦ Σαμαράκη, κυρίως τὸ «Ζητεῖται Ἐλπίς», καί ἀφοῦ συνυπολογίσουμε τὸν «Ἐνθουσιασμό, μὲ τὸν ὁποῖον ἀποδέχτηκε τὴ Χριστιανικὴ Ἰδέα. Ἐναν ἐνθουσιασμό πού παρουσιάζουν ὅλοι οἱ νεοφώτιστοι, καί πού, ἂν μείνει στὸ συναισθηματικὸ πεδίο, ἐξανεμιζεται. Καί μάλιστα ὅταν ἄλλες «Ἰδέες» προβάλλουν πιό φανταχτερές, πού... «καταξιώνουν» κοινωνικὰ τὸν ἀποδέχτη τους...

Θὰ κλείσω τὴ σκιαγράφηση τοῦ περάσματος τοῦ Ἀντώνη Σαμαράκη ἀπὸ τὶς *Ἀκτίνες* μὲ μιὰ προσωπικὴ μου ἀνάμνηση, πού μένει ἐντονα χαραγμένη στὴ μνήμη μου: Ἦταν Νοέμβριος τοῦ 1949. Ἡ Ἑλλάδα σπαρζόταν ἀπὸ τὸν Ἐμφύλιο. Στὸ *θραδινό τῶν Ἀκτίνων*, πού παρουσιάστηκε τὸ τεῦχος τοῦ Νοεμβρίου, ὁ Ἀντώνης Σαμαράκης ἀπάγγειλε, μὲ πάλλουσα φωνή, τὸ ποίημά του «**Ἠλιέ μου, γιὰ χαμήλωσε...**», ὅπου μὲ ἀνεπανάληπτους δεκαπεντασύλλαβους μιλοῦσε γιὰ τὴ νεώτερη τραγωδία τῆς Ἑλλάδας καί τὶς ἀγιάτρευτες πληγές, πού ἀνοίξαν τὰ ἴδια τὰ παιδιὰ τῆς στὸ σῶμα καί τὴν καρδιά τῆς. Κι ἔκλεινε μὲ τούτους τοὺς στίχους:

Ἠλιέ μου, γιὰ χαμήλωσε, γιὰ σκύψε παρακάτου,

γιὰ γιάτρεψε τὴ τὴν καρδιά πού πλήγωσε δῶ χάμου,

γιὰ ζέστανέ τὴ τὴν καρδιά πού πάγωσε

δῶ χάμου,

γι' ἀνάστησέ τὴ τὴν καρδιά πού πέθανε δῶ χάμου...

Ἠλιέ μου, γιὰ χαμήλωσε... Ἠλιέ μου σύ, Χριστέ μου!

Ἄχ. Ἠλιέ μου, γιὰ χαμήλωσε... Ἠλιέ μου, σύ Χριστέ μου, ἀγκάλιασέ τὴν τὴν καρδιά τοῦ ποιητῆ, πού κάποτε εἶχε τραγουδήσει⁽¹⁰⁾: «*Εἶδα τότε τὶ θὰ πῆ τ' ὄνομά σου Ἀγαπημένε, πὼς δὲν εἶναι δὰ ντροπὴ «Φίλο τοῦ Χριστοῦ» ἂν μὲ λένε...*»

ΝΙΚΟΣ Θ. ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

Λογοτέχνης - Κριτικὸς

Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐταιρείας Χριστιανικῶν Γραμμάτων

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ - ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. «Εγὼ κι Εὐὺ», *Ἀκτίνες* 1946, σελ. 365.
2. Περισσότερα στὸ ἄρθρο μου «Στέφανος Μπολέτσης», *Ἀκτίνες* 2003, σελ. 219 - 220. Διευκρινίζεται ὅτι τὴ «Δήλωση» πού δημοσιεύσαν οἱ Ἀκτίνες στὸ τεῦχος Νοεμβρίου - Δεκεμβρίου 1946 ὑπογράφουν 181, ἐνῶ ἐκείνη πού δημοσιεύθηκε ὡς παράρτημα τοῦ αὐτοτελοῦς κειμένου «Διακήρυξις τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» τὴν ὑπογράφουν 222. Πρόκειται γιὰ ἄλλους 41 ἐπισημοῦς, πού ὑπέγραψαν στὴ συνέχεια, ὅπως λ.χ. οἱ: Κ. Ἀλεξανδρίδης καθηγητῆς Ἱατρικῆς Ἀθηνῶν, Μ. Βαλλιανός Ὑφηγητῆς Ἱατρικῆς Ἀθηνῶν, Ἰ. Βογιατζίδης Πρύτανης Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης κ.λ.π., κάτι πού ὑποδηλώνει τὴν τεράστια ἀξία καί ἐπίδρασή της.
3. Τὸ νοῦμερο στὴν παρένθεση δηλώνει τὴ χρονολογία ἐναρξῆς τῆς συνεργασίας κάθε ποιητῆ, πού κρατᾶει τοὐλάχιστον πέντε χρόνια.
4. Τὸ Τραγοῦδι τοῦ Παιδιοῦ, Ἀνθολογία τῆς «Δαμασκοῦ», Ἀθήνα 1948, σ. 140.
5. Ὁ. π., σελ. 247.
6. Ὁ. π., σελ. 84.
7. Ὁ. π., σελ. 239.
8. Ἡ Ἀγάπη γράφει τὴν Ἱστορία», ὁ. π., σελ. 249.
9. Ὁ. π., σελ. 285.
10. «NEVI, VIDI, VICI...», *Ἀκτίνες* 1949, σελ. 278.

Ἐπιπλέον: Ἐκφράζουμε τὴν εὐχή, νὰ ἐπανεκδοθοῦν τὰ ποιήματα τοῦ Ἀντώνη Σαμαράκη, πού εἶχαν δημοσιευθεῖ στὶς Ἀκτίνες καί ὅσα στὸ Τραγοῦδι τοῦ Παιδιοῦ. Μιὰ τέτοια πρόθεση εἶχ' ἐκφράσει καί ὁ ἴδιος ὁ ποιητής.

ΑΓΩΝΕΣ ΚΑΙ ΘΥΣΙΕΣ

ἸΟκτώβριος πάλι. Κι ὁ νοῦς πηγαίνει - πού ἄλλου;- στοῦ ἔπος τοῦ '40. Ἄλλὰ εἶτε 1940 εἶτε 1904, τὸ ἴδιο εἶναι. Ἐπέτειοι ἀγῶνων καὶ θυσιῶν καὶ οἱ δυό. Θυμᾶστε μήπως ὀλόκληρη τὴν δευτέρη ἡμερομηνία; Εἶναι 13 Ἰοκτωβρίου 1904. Ἐμένα μου τὴν θύμισε ἓνα βιβλίο, ἔκδοσις τοῦ νεανικοῦ περιοδικοῦ «Πρὸς τὴν Νίκην». Τίτλος του: «Παῦλος Μελάς». Ἐνα βιβλίο γραμμένο γιὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴν Χλόη Ἀχαικοῦ, πού μᾶς ἔχει χαρίσει πλῆθος ἱστορίες ἡρώων. Τὸ ἄνοιξα γιὰ νὰ ρίξω μιὰ ματιά. Καὶ τὸ ἔκλεισα, ἀφοῦ τὸ εἶχα διαβάσει ὅλο.

ἮΟχι. Δὲν πρόκειται νὰ κάνω κριτική. Θέλω νὰ θυμηθοῦμε τὴν ἡρωϊκὴ μορφή τοῦ Παύλου Μελά, μὲ ἀφορμὴ τὸ θαυμάσιο αὐτὸ βιβλίο πού δίνει ἀνάγλυψη τὴν προσωπικότητά του. Μᾶς μιλάει γιὰ τοὺς ἀγῶνες του. Γιὰ τὸ ἀγωνιστικὸ του φρόνημα. Γιὰ τὴς θυσίες του καὶ τὸ ἡρωϊκὸ του τέλος. Ἄλλὰ καὶ γιὰ ἄλλα ἀκόμη. Γιὰ τὴν πνευματικὴ θεμελίωσί του πού ἔθεσε τὴς βάσεις γιὰ τὴν λαμπρὴ αὐτὴ προσωπικότητα. Γιὰ τὴν μεγάλη πίστι του καὶ τὴν ἔντονη θρησκευτικότητά του. Γιὰ τὸν προσευχόμενο νέο πού ἔπαιρνε δύναμι ἀπὸ τὸ Ποτήρι τῆς Ζωῆς. Γιὰ τὸν ἀγνὸ πατριώτη μὲ τὰ φλογερὰ αἰσθήματα ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα.

Ἦταν καὶ τότε μιὰ ἐποχὴ πού ἔμοιαζε μὲ τὴν σημερινή. Οἱ ἄνθρωποι ἀπογοητευμένοι ἀπὸ τὴν γενικὴ κατάστασι. Ἦταν μετὰ τὸ '97 καὶ τὴν ἐπαισχυνη ἦττα τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Οἱ Βούλγαροι διεκδικοῦσαν τὴν Μακεδονία μας. Οἱ Σέρβοι τὸ ἴδιο. Καὶ οἱ Αὐστριακοί. Ἦ Ἑλλάδα παραπαίει. Οἱ Βούλγαροι κομιτατζή-

δες ἐξοντώνουν τὸν ὀρθόδοξο ἑλληνικὸ πληθυσμό. Καῖνε καὶ ἀφανίζουν ὀλόκληρα χωριά. Πουθενὰ ἐκκλησιά. Πουθενὰ σχολεῖο ἑλληνικό. Καὶ τὸ βουλγαρικὸ κομιτατο ὀργιάζει. Στέλνει Βούλγαρους παπάδες καὶ δασκάλους νὰ διδάξουν πίστι στὴν Ἐξαρχία καὶ στὸ βουλγαρικὸ ἔθνος. Ἀρπάζει τὰ τρυφερὰ ἑλληνόπουλα, τὰ ἀνατρέφει βουλγάρικα, ποτίζοντάς τα μὲ μῖσος γιὰ τὴν ὀρθοδοξία καὶ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ἕλληνες ἀντιδρῶν καὶ ἀντιστέκονται. Προτιμοῦν νὰ πεθάνουν παρὰ νὰ ἀρνηθοῦν τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ὅσια τῆς φυλῆς.

Τότε ἦταν πού ὁ Κώττας, ἓνα παλγκάρι μὲ πύρινη καρδιὰ καὶ πίστι στὸ Θεὸ καὶ στὴν Πατρίδα, δὲν ἔμεινε κλεισμένος στὸν ἑαυτό του, στὴν οἰκογένειά του καὶ στὸ ἐμπόριό του. ἮΑφψε γυναίκα καὶ πέντε παιδιὰ, παράτησε τὴς δουλειές του καὶ τὴν περιουσία του καὶ ἄρχισε τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Βουλγάρων. Καὶ ἔγινε ὁ ἐλευθερωτὴς τῆς Μακεδονίας. ἮΟ Παῦλος Μελάς συγκινεῖται ἀπὸ τὸ παράδειγμά του. ἮἌλλωστε, καιρὸ τώρα ἡ καρδιά του ἔπαλλε γιὰ τὴν Μακεδονία. Κατορθώνει νὰ περάσῃ τὰ σύνορα καὶ πηγαίνει νὰ τὸν βοηθήσῃ. Καὶ ἐκεῖ ἀρχίζει ὁ Γολγοθᾶς γιὰ τὸ καλομαθημένο πλουσιοπάιδο τῆς Ἀθήνας. ἮΕνας πολὺμορφος καὶ δύσκολος ἀγῶνας. Νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴς κακουχίες. Νὰ ξεπεράσῃ τὴς δυσκολίες. Νὰ ἀντεπεξέλθῃ στὴς ἰδιομορφίες ἐνὸς ἀγῶνα ἀνεπίσημου. Συχνὰ ἀναγκαζόταν νὰ μεταμφιέζεται γιὰ νὰ μὴν παραδοθῇ. Ἦταν ἀνάγκη νὰ μάχεται ἀλλὰ καὶ νὰ περνᾶν ἀπαράτητος, γιὰ νὰ μὴ δημιουργήσῃ στὴ χώρα του διπλωματικὰ προβλήματα. ἮΕλει-

παν και τὰ οικονομικὰ μέσα για ὄπλα, για τροφή, για ἱματισμό.

Ἄλλα σὶς δύσκολες ἐκεῖνες ὥρες ἐμφανίζεται ἡ Λουῖζα Ριανκούρ. Μία πλούσια Γαλλίδα ποὺ ἄφησε τὴν πατρίδα της και ἦρθε στὴν Ἑλλάδα συγκινημένη ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τῶν Μακεδόνων. Σήμερα, οἱ Ἀθηναῖοι βλέπουν στοὺς Ἀμπελοκῆπους ἕνα δρόμο ποὺ φέρει τὸ ὄνομά της. Λίγοι ὅμως ξέρουν ὅτι ἡ ἡρωϊκὴ αὐτὴ γυναίκα ἔδωσε ὅλη τὴν περιουσία της, για νὰ ἐνισχύσει τὸν ἀγῶνα για τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Μακεδονίας.

Ὁ ἀγῶνας τοῦ Παύλου Μελά ξεσήκωσε τὶς ἐλληνικὲς καρδιές. Κι ἄρχισε νὰ γλυκοκαράζει ἡ ἐλπίδα. Ἀλλὰ ἦρθε ἡ ὥρα τοῦ Ἐφιάλτη. Ἕνας ὁδηγός του, ἀφοῦ τοὺς ἔρριξε μιὰ μέρα στὸ στόμα τοῦ λύκου, ἐξαφανίσθηκε. Καὶ ἔγινε αὐτὸ ποὺ ὅλοι φοβόταν. Πῆγε στοὺς Τούρκους και τοὺς πρόδωσε. Σὲ λίγο φάνηκε ὁ τουρκικὸς στρατός και τοὺς κύκλωσε. Ὁ Παῦλος Μελάς πολέμησε παλληκαρίσια. Καὶ ἔπεσε στὸ πεδίο τῆς τιμῆς. Πρὶν πεθάνει, παρέδωσε τὸν σταυρό του στὸν Πύρζα, τὸν ὑπαρχηγό του.

- Νὰ τὸν δώσης στὴν γυναίκα μου, τοῦ εἶπε. Καὶ τὸ ντουφέκι μου στὸν γυιό μου. Καὶ ξεψύχησε. Ἦταν 13 Ὀκτωβρίου 1904.

Ὁ θάνατός του ἔγινε σπῆθα, για ν' ἀνάψῃ σὲ ἀμέτρητες καρδιές ἡ φλόγα τῆς λευ-

τεριάς. Κι ἔτρεχαν ὅλοι, ποιὸς νὰ πρωτοπάρῃ τὴν ἱερὴ σκυτάλη τῆς θυσίας. Ποιὸς θὰ σταθῆ στὴν ἐπαλξὶ τῆς παλληκαριάς, τοῦ Παύλου Μελά. Καρπὸς τοῦ ἀγῶνα του ἦρθε ἡ πολυπόθητη λευτεριά ποὺ τὴν πότισε μὲ τὸ αἷμα του.

Αὐτὰ μᾶς θύμιση τὸ ὥραϊο βιβλίο τῆς Χλόης Ἀχαικοῦ «Παῦλος Μελάς». Καὶ μέσα στὴν παγωνιά τῆς σύγχρονης ἀδιαφορίας, ζέστανε τὶς καρδιές μας.

Σήμερα ἡ πατρίδα μας ἀντιμετωπίζει πολλὰ προβλήματα και τὴν ἀπειλοῦν κίνδυνοι ἀπὸ ἀνατολῶν και δυσμῶν και βορρᾶ και θαλάσσης. Ἐραγε ὑπάρχει ἐλπίδα νὰ βρεθοῦν και πάλι παλληκαρία σὰν τὸν Παῦλο Μελά; Γιατί ὄχι; Ἐφ' ὅσον ρέει σὶς φλέβες μας αἷμα ἐλληνικό, ἐφ' ὅσον δηλαδὴ ὑπάρχει ζωὴ, πάντα ὑπάρχει ἐλπίδα. Μήπως και τὸ '40 δὲν ἄστραψε στὰ ἡπειρωτικὰ βουνὰ ἡ ἐλληνικὴ λεβεντιά; Καὶ εἶπε ὁ Τσῶρτσιλ τὸ περίφημο: «Μέχρι σήμερα λέγαμε ὅτι οἱ Ἕλληνες πολεμοῦν σὰν ἥρωες. Στὸ ἐξῆς θὰ λέμε ὅτι οἱ ἥρωες πολεμοῦν σὰν Ἕλληνες».

Ἕνα τραγοῦδι λέει: «Ἡ Ἑλλάδα ποτὲ δὲν πεθαίνει». Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν εἶναι μόνο τραγοῦδι. Εἶναι ἡ πραγματικότητα τῆς αἰώνιας ἐλληνικῆς λεβεντιάς.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

Ἡ ἐγγραφὴ νέων συνδρομητῶν εἰς τὰς «Ἀκτῖνας» εἶναι ἕνα πνευματικὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἡμποροῦμε νὰ ἐπιτελέσωμε ὅλοι, μὲ μικρὰν προσπάθειαν.

ΣΧΟΛΙΑ

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΕΙΝΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Πρό δέκα και πλέον ετών το όνομα του γειτονικού κρατιδίου των Σκοπίων είχε συγκινήσει το Πανελλήνιον, είχαν οργανωθεί ογκώδη συλλαλητήρια στην Πρωτεύουσα, την Θεσσαλονίκη και σε άλλες πόλεις, είχε υπάρξει μία οργανωμένη αντίδραση με συνέπεια να καταλήξουν τα ενδιαφερόμενα μέρη σε μία ενδιάμεση υπό προθεσμία συμφωνία για ένα προσωρινό όνομα. Έκτοτε πέρασαν χρόνια, και σιωπηλά πάει να καθιερωθεί διεθνώς το όνομα, χωρίς προσθήκες, «Μακεδονία» για το κρατίδιον αυτό των Σκοπίων.

Η άναφορά στην εθνική αυτήν έκκρεμότητα προέκυψε από το γεγονός, ότι σύμφωνα με κυβερνητικές ανακοινώσεις, αποφασίσθηκε ο επαναπατρισμός των φυγάδων σλαβικής καταγωγής, οι οποίοι είχαν εξαιρεθεί από τις διατάξεις του νόμου του 1982 περί επιστροφής των πολιτικών προσφύγων του ανταρτοπολέμου (1946 - 49), παρά το ότι παγία πολιτική όλων των κυβερνήσεων της Ελλάδος μέχρι τώρα ήταν η απαγόρευση της επανεγκαταστάσεως στην χώρα μας των ατόμων αυτών και των απογόνων τους.

Οι άνθρωποι αυτοί έδρασαν άντεθρικά και κατά την διάρκεια της έχθρικής κατοχής συνεργαζόμενοι με τα στρατεύματα των κατακτητών, όταν ενετάχθησαν σε βουλγαρικές ένοπλες οργανώσεις, ενώ άλλοι την περίοδο 1946 - 49 συμμετείχαν ενεργά στον λεγόμενο «Δημοκρατικό

Στρατό», που μετά την ήττα του τον Αύγουστο του 1949 έγκατεστάθησαν πολλοί έξ αυτών στην περιφέρεια των Σκοπίων.

Οι άνθρωποι αυτοί, γέροντες πλέον, και πολύ περισσότερον οι απόγονοί των δεν έχουν ελληνική συνείδηση και ή πρόθεσή των να επιστρέψουν στην Ελλάδα είναι ύποπτη, καθ' όσον μαζί με τους έναπομεινάντες όμοφύλους των θα δημιουργηθεί μελλοντικά μία «μακεδονική μειονότητα», ή όποια στο άπώτερο μέλλον θα αποτελεί, αν όχι άμεση άπειλή, αλλά ένα πρόσθετο πρόβλημα για την ήρεμία και την ασφάλεια των περιοχών της Δυτικής Μακεδονίας.

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΝΟΣΟΚΟΜΩΝ

Θα ήταν παράλειψη στο τεύχος αυτό των «Ακτινών» το αφιερωμένο στην πέμπτη Ιατρική ήμερίδα της Χριστιανικής Ένώσεως Έπιστημόνων» με θέμα: «Ιατρική και ήθική» να μη γίνει λόγος για το έργο των Χριστιανών αδελφών νοσοκόμων και ιδιαίτερα εκείνων που απέτελεσαν και αποτελούν μέλη της αδελφότητας «Ευνίκη».

Έμπνευστής του έργου αυτού υπήρξε ο άείμνηστος άρχιμανδρίτης πατήρ Σεραφείμ Παπακώστας, προϊστάμενος της αδελφότητας Θεολόγων «ΖΩΗ». Η ιδέα περί αυτού του έγεννήθηκε στα χρόνια της κατοχής, έχοντας υπ' όψη την πείρα από

τὸ ἐθελοντικὸ ἔργο τῶν ἀδελφῶν νοσοκόμων, μελῶν τῆς χριστιανικῆς κινήσεως στὴν διακονία τους στὰ στρατιωτικὰ νοσοκομεῖα στὴν διάρκεια τῆς πολεμικῆς περιόδου 1940 - 41. Ἐξ ἄλλου γνώστης ὁ πατὴρ Σεραφεῖμ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἤξερε ὅτι ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων, οἱ ἀφιερωμένες εἰς τὸν Κύριον γυναῖκες προσέφεραν πολὺτιμες ὑπηρεσίες ὡς διακόνισσες, ὡς κατηχήτριες ἀλλὰ καὶ ὡς νοσοκόμοι.

Ἡ μικρὴ ἀπὸ ἀπόψεως χρονικῆς ἐκτάσεως, μεγάλη ὅμως ἀπὸ ἀπόψεως ἐργασίας καὶ πείρας στὰ στρατιωτικὰ νοσοκομεῖα αὐτὴ προσπάθεια, ἔδειξε ὅτι στὰ νοσηλευτικὰ ἰδρύματα θὰ μποροῦσε νὰ γίνῃ ἀξιόλογος προσφορὰ νοσηλευτικῆς ἀλλὰ καὶ πνευματικῆς ὑπηρεσίας.

Ἔτσι ἐν μέσω τῆς ἐχθρικῆς κατοχῆς προωθήθηκε στὶς Σχολὲς ἀδελφῶν νοσοκόμων τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ καὶ τοῦ Ἀσκληπιείου μικρὸς ἀριθμὸς νέων γυναικῶν, οἱ ὁποῖες μετὰ τὴν λήξιν τοῦ πολέ-

μου τὸ ἔτος 1947 ὁργανώθηκαν σὲ σωματεῖο μὲ τὴν ἐπωνυμία «Εὐνίκη».

Ἐκτοτε καὶ γιὰ χρονικὴ περίοδο πλέον τοῦ ἡμίσεως αἰῶνος ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπηρετοῦν κατὰ τρόπον ὑποδειγματικὸν τὸν πάσχοντα ἄνθρωπον στὰ διάφορα νοσηλευτικὰ ἰδρύματα τῆς χώρας, τὸ ἔργο τῶν ὁποίων ἔχει ἐκτιμηθεῖ καὶ ἀξιολογηθεῖ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ κοινωνία.

Εἶναι πραγματικὰ πλούσια ἡ συγκομιδὴ ἀπὸ τὸ ἔργο τῶν χριστιανῶν ἀδελφῶν. Ἀποτελέσαν καὶ ἀποτελοῦν ἓνα ἀξιόπρόσεκτο καὶ πλέον ἀξιόλογο τμήμα τοῦ χριστιανικοῦ ἔργου τὸ ὁποῖο κατευθύνεται ἀπὸ τὴν Ἀδελφότητα Θεολόγων ἢ ΖΩΗ. Καὶ ἐπιτελοῦν ἀθόρυβα καὶ μέσα σὲ ἀληθινὴ ἀπάθεια ἓνα ἔργο Χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ τὸ ὁποῖον τιμᾷ τις ἴδιες, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους, ποὺ εἶχαν τὴν θεία ἐμπνευση νὰ τὸ θεμελιώσουν, καὶ νὰ τὸ ποδηγετήσουν στὶς δεκαετίες ποὺ πέρασαν.

ΒΑΣΙΛ. Κ ΣΤΑΘΑΚΗΣ

«AKTINES». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτῆτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντῆς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἰατρίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δοῦρος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους € 0,90. Ἐτησίαι συνδρομὴ, ἐσωτερικοῦ € 9, ἐξωτερικοῦ 30 \$ U.S.A. Ἡ διευθύνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεῦν ἢ νὰ συντέμνην κατὰ τὴν κρίσιν τῆς οἰονόητοτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελία ἐντύπων ἐν γένει καὶ βιβλιοκρισίαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Ὀκτώβριος 2003

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»
Ἐκκυκλοφορήσε

ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ
ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ «Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ»

55
ΧΡΟΝΙΑ
ΣΤΟ ΚΕΛΛΙ ΤΗΣ
ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΗΣ

Ἐπιμέλεια: Ἀναστασίας Α. Παπακωνσταντίνου - Μαλάμη

Πρόλογος τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν
καὶ πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστοδοῦλου

Ἐκδόσεις
«Ἡ Δαμασκός»

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»
Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 3221 283

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Άπό τις εκδόσεις «Η Δαμασκός»

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ:

π. ΗΛΙΑ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΡΕΙΣ ΜΟΡΦΕΣ ΙΕΡΕΣ:

- **Η ΕΠΙΒΙΩΣΗ ΕΝΟΣ ΑΓΙΟΥ**
Νικόλαος Μύρων τῆς Λυκίας
- **ΑΦΥΠΝΙΣΤΗΣ ΣΤΟΝ ΜΩΡΙΑ**
Ἴγνάτιος Λαμπρόπουλος
- **Ο ΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΙΚΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ**
Ἀλέξανδρος Γκιάλας (Γ. Βερίτης)

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΩ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ

Πρωτοπρεσβυτέρου

Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Θεολογία - Ἱστορία - Παιδεία

*

**ΕΘΝΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ
ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ**

Ἐκδόσεις «Η Δαμασκός»

Καρότυπη 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 32 21 283